ANADOLU İMAM HATİP LİSELERİ

HÜSN-İ HAT

Öğretim Materyali

MEB

ANADOLU İMAM HATİP LİSELERİ

HÜSN-İ HAT

Öğretim Materyali

YAZARLAR

Mehmet Arif VURAL

Aziz TEKİNER

Murat KARİPÇİN

Ümmühan GÜNER

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI ....

DERS KİTAPLARI DİZİSİ ....

EDİTÖR

Doç. Dr. Süleyman BERK

DİL UZMANI

Ahmet POLAT

GÖRSEL TASARIM

İzzettin Yılmaz BAŞKAR

ÖLÇME-DEĞERLENDİRME UZMANI

Mehmet Akif KARAKUŞ

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI

Hasan TOPAL

REHBERLİK UZMANI

Esra DEMİR

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

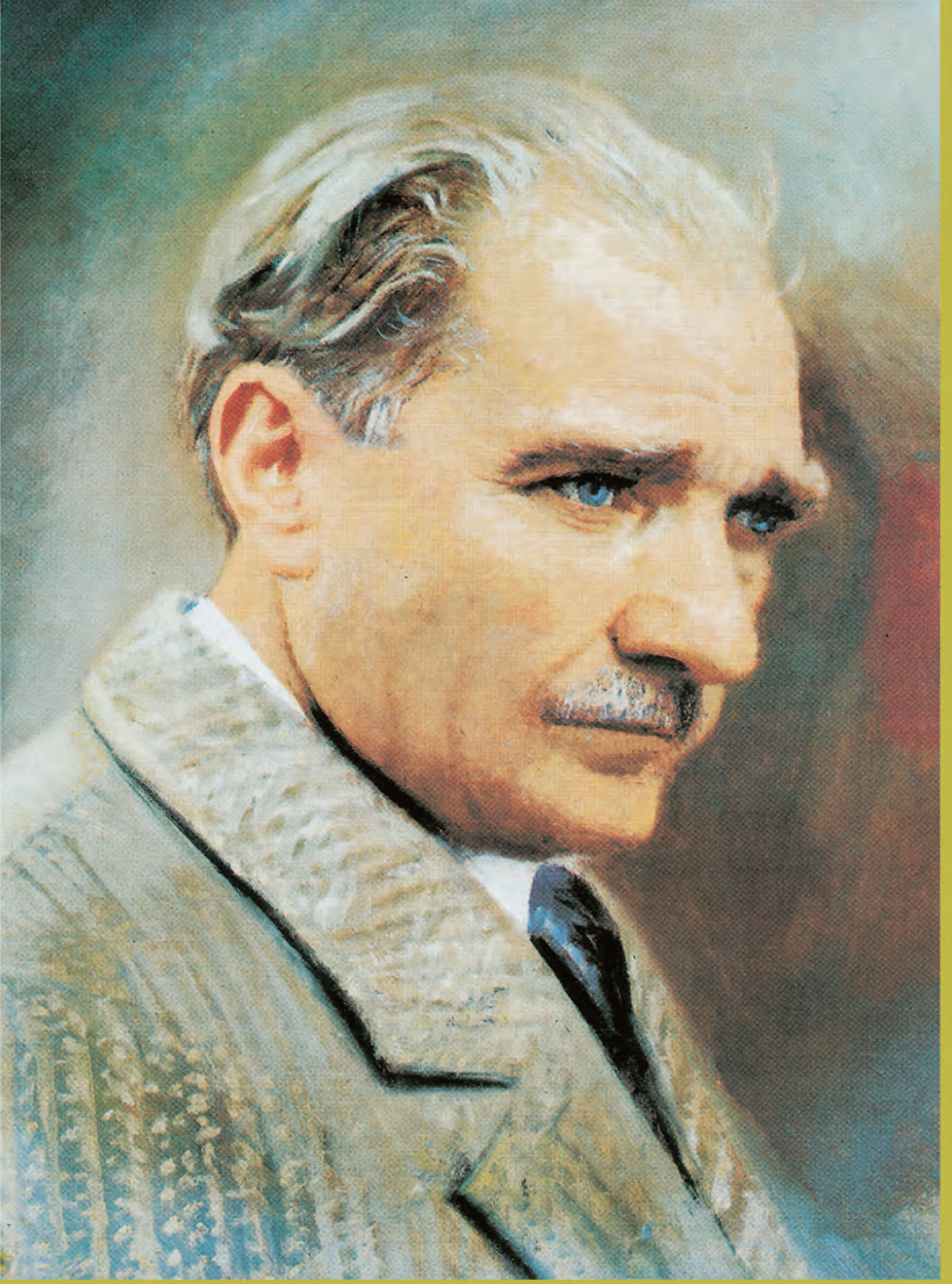
ATATÜRK'ÜN
GENÇLİĞE HİTABESİ

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE

HÜSN-İ HAT SANATININ TANIMI VE GELİŞİMİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. "Estetik", "Sanat", "Plastik Sanatlar", "Geleneksel Türk İslam Sanatları", "Hüsn-i Hat" ve "Hattat" ne demektir? Anlamlarını sözlükten bulunuz ve bunlar hakkında bilgi toplayınız.

2. Güzel ve sanatlı bir şekilde yazılmış bir yazının, onu okuyanlar üzerinde nasıl bir tesiri olur? Arkadaşlarınızla tartışınız.

3. İHL meslek derslerinizde ayetlerin ve hadislerin Arapça metinlerini yazarken, Arapça derslerinizde kelime ve cümleleri yazarken zorlandığınız oluyor mu? Arapça yazınızı güzelleştirmek için şimdiye kadar neler yaptınız?

4. Etrafınızda tanıdığınız bir hattat var mı? Bir hattatı atölyesinde ziyaret ederek hat eserlerini nasıl yazdığını gözlemleyiniz.

5. Günümüzde, okulunuzdan başka, hüsn-i hat eğitimi verilen yerler var mı? Çevrenizden ve internetten bu eğitimin verildiği yerleri araştırınız.

1. Hüsn-i Hattın Tanımı:

"Hüsn" kelimesi Arapçada güzellik ,"hat" ise çizgi,yazı ve çizgiye benzer şeyler manasını taşımaktadır."Hüsn-i hat" ise "güzel yazı" anlamına gelir.

Sanat terimi olarak anlamı şudur: Belirlenmiş olan estetik kurallara bağlı kalarak Kur'an harfleriyle ölçülü ve güzel yazı yazma sanatıdır. Bu sanatın en önemli özelliklerinden bir tanesi harflerden oluşmasıdır. Yeryüzünde Kur'an harflerinden başka hiç bir alfabede sanat olma özelliği bulunmamaktadır. Kur'an'ın "elif ba"sı da Arapça olduğu için Arap harfleri İslam yazısı haline gelmiştir. Bu sanat, adına "kaligrafi" denilen, Latin harfleriyle güzel yazı yazma çalışmaları ile karıştırılmamalıdır.

Hat Sanatını gerçekleştiren ustalar, eserlerinde ruhlarının yansımasını resmederler. İçlerinden gelen güzellikleri, duyguları, düşünceleri kalem ile kâğıtta bir araya getirirler. Ruh güzelliğinden meydana gelen eserler bir de ayet ve hadis olunca ortaya eşsiz bir manevi mühendislik çıkıyor ki bu mühendislere de hattat ismi veriliyor.

Hat sanatının asıl ve ilk ismi hüsn-i hattır. Batı kültüründe hat sanatının karşılığı kaligrafi olarak adlandırılmaktadır. Batı kültürü kaligrafiye İslam toplumu kadar önem vermemektedir. Hat sanatı, İslam toplumunda nüfusun tamamı tarafından beğeni ile takip edilir. Ve büyük ilgi ile izlenir.

Hat sanatı; Batı kültüründe güzel sanatlarların plastik (görsel) sanatlar dalında, İslâm kültüründe ise tezhip ve ebru gibi klasik sanatlar içerisinde yer alır.

2 . İslâm Kültüründe Hüsn-i Hat Sanatının Yeri ve Amacı

Hz. Peygamber (s.a.v), insan yaratılışında mevcut güzellik duygusunu İslam terbiyesiyle şekillendirerek yazının sanat seviyesine yükselmesinde etkili olmuştur. İslam medeniyetinin estetik değerlerinden biri Resûl-i Ekrem'in "Allah güzeldir, güzeli sever."[1] ifadesidir . Böylece Hz. Peygamber, müslümanların her türlü çirkinlikten arınmış bir ruh ve fikir güzelliğine sahip olmalarını, iç temizliğinin hayatın bütün safhalarına estetik davranışlar ve sanat hareketleri şeklinde yansımasını hedeflemiştir.

Hz. Peygamber sosyal gelişme ve yükselme için yazı konusunun gerekliliğini önemle vurgulamıştır. Cahiliye Devri'ndeki şekil, harf ve imlâ bakımından eksiklikleri bulunan bu yazıyı Hz. Peygamber (s.a.v.) vahyin yazılması ve öğretilmesi için kullanmış, bir taraftan da harflerin belli kurallara uyularak okunaklı ve güzel yazılması, estetiği, noktalama ve harekeleme gibi konularda birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Bütün işlerinde ince bir zevke ve estetik anlayışa sahip olan Hz. Peygamber "Allah beni bir öğretmen olarak görevlendirmiştir."[2], buyurmuştur. Kâtibine, "Hokkaya lika koy, kalemi eğri kes, besmelenin bâ'sını dik yaz, sîn harfinin dişlerini, mîm'in gözünü açık, İsm-i Celâl'i güzel yazmaya gayret et, 'Rahmân'da kalemin mürekkebini yenile, nûn'un çanağını uzat, 'Rahîm'i de güzel yaz."[3] buyurarak besmelenin göze hoş gelecek biçimde yazılmasını tavsiye ederken estetik değerleri ortaya koymuş, böylece yazının sanat seviyesine yükselmesini hedef olarak göstermiştir.

1 Müslim, "Îmân", 147.
2 İbn Mâce, "Mukaddime", 229.
3 Kādî İyâz, eş-Şifâ, I, 506.

"Bilgiyi yazıyla bağlayın!"[4], "Güzel yazı gerçeğe açıklık kazandırır."[5] sözleriyle de bilginin kaybolmaması için güzel yazıyla kaydedilmesini istemiş, bunun insanın akıl ve his dünyasını zenginleştirip mutluluk vereceğini belirtmiştir.

Hat sanatının gayesini kısaca üç ana başlıkta özetleyebiliriz:

2. 1. Kur'an- ı Kerim'in Yazılması:

Hat sanatının ortaya çıkış sebeplerinin en önde geleni, Allah'ın kelamı olan Kur'an'ı en güzel şekilde yazma gayreti ve isteği olmuştur. Yazılan Allah'ın kelamı olunca bunu sıradan bir yazı gibi yazmak elbetteki doğru olmaz. Mananın yüceliğine uygun bir güzellik olması gerekir. Bu görevi de hat sanatı yerine getirmiştir. Zaten Kur'an'ın ilk nüshaları ile sonrakiler kıyas edildiğinde yazıdaki gelişme kendini göstermektedir.

Kur'an yazan bir hattat.

KIYASLAYALIM

Hicri 13. yüzyılda yazılmış dua ayetlerinden oluşan bir hat çalışması.

Hicri 7. asırda Anadolu Selçuklu döneminde yazılmış bir Kur'an sayfası.

Hicri 3.asırda yazılmış bir Kur'an sayfası.

4 Dârimî, "Mukaddime", 43.
5 M. Abdülhay el-Kettani, Hz. Peygamber'in Yönetimi II, 314.

Her hattata nasib olmaz belki ama, her hattatın hayattaki en büyük isteği hat sanatı ile bir Kur'an-ı Kerim yazmaktır. Tarihimize baktığımızda yüzden fazla Kur'an yazan hattatlarımız olduğunu görürüz. Hatta bazıları ramazanda mukabele okur gibi on sayfa sahur sonrası on sayfa iftar sonrası olmak üzere her gün bir cüz yazmakla bir ay zarfında Kur'an'ı yazmıştır. Tüm bunlardan hareketle hat sanatı Kur'an'ı yazmanın etrafında dönüyor ve ona hizmet ediyor denilebilir.

2. 2. Cami, Medrese vb. Kitabelerinin Yazılması

Bir caminin giriş kapısında namaz vakitlerinden bahseden ayet yazısı. (Nisa Suresi 103. ayet)

İslamiyetin ilk devirlerinden itibaren İslam mimarisinin içinde hat sanatı bütün güzelliği ile yer almıştır. Hat sanatı cami, medrese, çeşme, köprü, mezar taşı gibi bir mimari eserin ya içinde ya da dışında o yapının belgesini ve kimliğini ortaya koymak ve aynı zamanda bu mimari eseri manasına uygun bir biçimde süslemek maksadı ile kullanılmıştır.

KİTABELERİ OKUMAYA ÇALIŞALIM

Bir askerî okul kitabesi.

Topkapı Sarayı'nın bahçe kapısındaki kitabe (Saf Suresi, 13)

Mezar taşına işlenmiş bir hat yazısı.

Hat sanatı insanların hayatına o kadar yerleşmiş ki kâğıt üzerinden çıkarak her an herkesin görüp ibret alacağı mekânlara taşmış ve mesajlar verir hale gelmiştir. Bunun en güzel örnekleri eski mezar taşlarıdır.

Türk İslam kültüründe Allah kelamı nereye yazılırsa orası kutsallık kazanır. İşte hat sanatının bir diğer gayesi, bu mimari eserlere manevi dereceler kazandırmak ve insanlara her vakit ne yapmaları gerektiğini hatırlatmaktır. Bunun için hat sanatıyla yazılmış ayet, hadis ve güzel sözler mimari eserlerimizi süslemektedir. Hat sanatının bu gayesinin yerine gelmesi için bu yazıların sadece süs unsuru olmadığını ve okunulması gerektiğini aklımızdan çıkarmamamız gerekmektedir.

2.3.Çeşitli Ayet, Hadis veya Güzel Sözlerden Oluşan Levhaların Yazılması

Hat sanatı estetik olarak zirveye ulaştığı dönemlerde sadece dış mimariyi değil iç mimariyi de süsleyerek maneviyat dolu bir dekor olma özelliğini üstlenmiştir. Bu gaye ile dergâh, tekke, ev ve işyeri gibi yerlerde duvarlara asılmak üzere çeşitli ebatlarda levhalar yazılmıştır. Bu levhalarda ise Besmele, Âyet'el-Kürsî, Fatiha-ı Şerife, nazar ayeti, Kelime-i Tevhîd, ayetler, hadisler, dualar, şiirler, beyitler ve ibret dolu sözler yer alır.

Kelime-i Tevhîd yazan bir levha

Örneğin insanların devamlı girip çıktığı sohbet meclisleri, tekkeler gibi yerlerin girişine "Edep yâ Hû"levhası, evlerin girişine "Yâ Mâlik'el Mülk"levhası asılır. Evlerin, apartmanların kapılarına "Yâ Hafîz" yazılarak Allah'tan (c.c.) koruma niyaz edilir.

DEĞERLENDİRELİM

SİGORTA

İngiliz büyükelçisi, eski Türk evlerinin dış duvarlarına yazılan "Yâ Hafîz" levhalarını görünce dayanamamış ve Keçecizâde Fuad Paşa'ya bu ibarenin ne manaya geldiğini sormuş.

Keçecizâde Fuad Paşa, İngilizin tam anlayabileceği bir manada cevap vermiş:

-O gördükleriniz Osmanlı sigorta şirketlerinin levhalarıdır.

Yukarıdaki metinde ana konu nedir? Değerlendiriniz.

Ayrıca kapıların üstüne"besmele" yazılır. Böylece hep Allah'ın adıyla girip çıkmak gerektiği hatırlanmış olur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hilyeyişerif levhaları duvarları süsler. Bu levhalar sanki Hz. Peygamberi (s.a.v.) görüyormuş gibi sevgiyle ona bağlılığı hatırlatır.

ANLAMLARINI DÜŞÜNELİM

Şefik Bey'in "Men sabera zafera" levhası.

Ömer Yıldız'ın "Edep ya hu" levhası.

Müslümanlar Esmâ-i Hüsnâ levhalarıyla her an Allah'ın huzurunda olduğunu bilir. Şifâhânelere, "Hastalandığım zaman o bana şifâ verir." ayeti ve "Yâ Şâfî" levhaları asılır. İşyerlerine ticaret, rızık ve helâl kazanç ile ilgili levhalar asılarak bereket istenir. Sabır ve şükrü hatırlatan, zamanı iyi değerlendirmeyi ve çalışmayı öğreten, tevekkülü unutturmayan levhalar duvarlara asılır. İşte hat sanatının bir gayesi de bunun gibi birçok ayet,

Besmele şeklinin “be”nin noktası gibi olduğunu gördünüz mü?

Bir Besmele istifi.

hadis ve güzel sözün temas ettiğimiz her yerde yer almasına vesile olarak bizi maneviyata, edebe ve ahlâka sevketmekle duvarlarımız gibi hayatımızı da süslemesidir.

Oklu Besmele.

PAYLAŞALIM

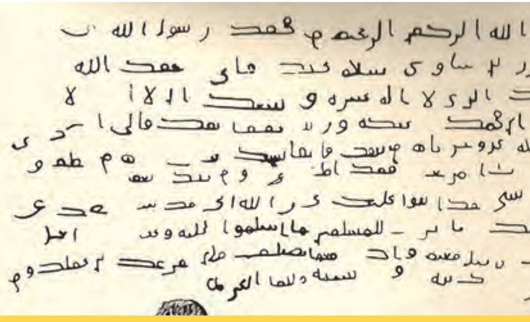
ÜZÜNTÜ VE SEVİNÇ

Hattat Necmeddin Okyay, güzel İstanbul'umuzu işgal etmek üzere gelen düşman gemilerini Boğaz'da görünce derin bir üzüntü içerisinde "Bu da geçer yâ Hû" levhasını yazmış, düşmanlar İstanbul'dan kovulup gidince de sevincinden coşarak "Gel keyfim gel" levhasını yazmıştır.

İslam medeniyetinin derinliği içerisinde insanlarımız sosyal olayları, üzüntülerini ve sevinçlerini de sanatlı ve güzel bir şekilde ifade etmişlerdir.

3. İslam Yazısının Sanat Olarak Şekillenmesi

Arap yazısı, Fenike yazısının Arâmîler ve Nabatîler yoluyla Hicaz bölgesine geçmesi sonucu doğmuştur. İlk başlarda çok basit şekillerden ibarettir ve güzellikten uzaktır. Kur'an'ın inmeye başladığı dönemde Mekke'de yazının iki farklı tarzı vardı: Birisi "meşk" adı verilen, günlük işlerde kullanılan, yumuşak, kavisli ve yuvarlak yazı; diğeri "cezm" adı verilen, kitabe, taş, maden, ahşap ve paralar üzerinde kullanılan, sert ve köşeli karakterli yazı. İnen vahyi yazmak için daha gelişmiş olması bakımından cezm yazısı tercih edilmiştir. Bu köşeli yazı daha sonraları Mekkî yazı ve Medenî yazı adlarını almış, özellikle de Hz. Ali'nin (r.a.) Kûfe'de bu yazıya bazı kaideler koyarak geliştirmesiyle Kûfî yazı adıyla meşhur olmuştur.

Hz. Muhammed'in İslam'a davet mektuplarından biri.

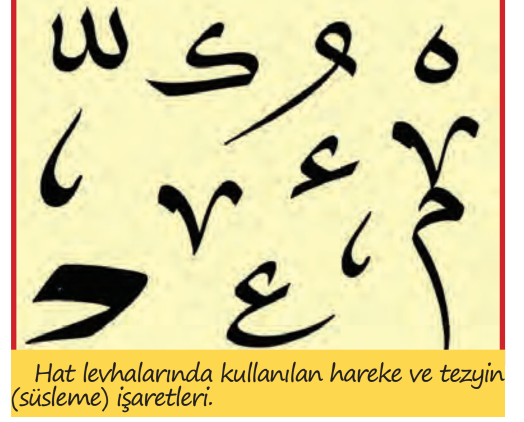
Son ve evrensel din İslam'ı ve Kur'an'ı Araplar dışında kabul eden diğer milletler hemen kendi millî alfabelerini bırakarak inandıkları Kur'an'ın alfabesini de alıp kullanmaya başlamışlardır. Böylece Kur'an yazısı Arap yazısı olmaktan çıkmış, ümmet yazısı ve İslam yazısı haline gelmiştir.

İslam yazısının sanat olarak şekillenmesini sağlayan unsurları da şu şekilde açıklayabiliriz:

Hat yazısı kendine özgü, ucu eğimli olarak kesilmiş kamış kalemle yazılır. Kalemin ucundaki bu eğim, harfin bünyesinin çeşitli kısımlarını –kuralları belirlendiği üzere- (kalın, üçte iki, üçte bir, yarım, ince gibi) çeşitli inceliklerde yazmamızı sağlar ki bu, harfin görüntüsüne estetik değer ve zerâfet katmaktadır.

Harflerin başta, ortada, sonda farklı yazılma imkânı başka alfabelerde yoktur. Bazı uzakdoğu alfabelerinde harfler tek başlarına güzel şekiller olarak görünseler de, birbirleriyle bitiştirilemedikleri için onlarla ahenkli kelime ve cümle kompozisyonları oluşturmak mümkün değildir. İslam yazısında ise harflerin çoğunun birbirlerine uygun yerlerinden birleştirilerek yazılabilmesi çeşitli doğrultularda çizgisel şekil bolluğu sağlamaktadır.

Harfleri ve yazıyı daha süslü hale getirmek için tezyînat (süsleme) işaretleri kullanılır. Bunlar: Tırnak, ters tırnak ve tirfil işaretleri olmak üzere üç tanedir, müsennâları ile birlikte 6 (altı) farklı şekil eder.

Hat levhalarında kullanılan hareke ve tezyin (süsleme) işaretleri.

Yazı çeşitlerine göre, harflerin üstlerine veya altlarına konulan noktalarının ölçüleri ve geometrik şekilleri de birbirlerinden farklıdır.

Yeryüzünde kullanılan yazılar arasında İslam yazısı şekil bolluğu, form zenginliği, sınırsız kompozisyona imkân vermesi ile sanat yazısı olarak gelişmeye en müsait, en zengin yazıdır. Bir tane harfini yaklaşık 40 türlü yazabilme imkânı vermesi ile, yine 40'a yakın farklı işaret şekliyle hat sanatçısına çok zengin bir sanat malzemesi vermektedir. Bundan sonrası artık hattatın kendisine kalmıştır. Ruhunun enginliklerinden coşup gelen estetik duygularını elinin hüneriyle birleştirerek sınırsız sayıda ve şekilde hat eserleri ortaya koyacaktır.

Hattatın kullandığı harf ve şekiller tabiatı taklit etmeyen, telkin eden, zihinde var olan tek başına şekillerdir. Bu yönüyle resimden farklıdır ve resim sanatının ulaşamadığı daha ileri boyutlara ulaşmış bir sanattır. Güzel sanatlar arasında hat sanatının yerini tespit ederken hattı, plastik (görsel) sanatlar kategorisinde başlı başına bir "Hat Sanatı" olarak değerlendirmek en doğrusu olacaktır.

4. Türklerin İslam Yazısına Hizmetleri

Türk milleti Müslüman olmasıyla birlikte Göktürk ve Uygur alfabelerini bırakarak Kur'an harflerini millî alfabe olarak almışlardır. Aynı zamanda bu yazıyı sadece kullanmakla kalmamışlar, eskiden de yazıya ve güzel yazmaya önem vermelerinin olumlu tesirleriyle İslam yazısının bugünkü sanat seviyesine yükselmesine en büyük hizmeti yapmışlar ve en büyük hattatları yetiştirmişlerdir.

İlk Müslüman Türk Devletleti Karahanlılar ve Gazneliler bilhassa mimari yapılarda kûfî hattını çok kullanmışlar ve geliştirmişlerdir. Mısır'da hüküm süren Türk devletleri Tolunoğulları ve Memluklüler döneminde Kahire'de büyük hattatlar yetişmiştir. Timurlular Devleti'nin hattat veziri Gıyaseddin Baysungur, Herat'ta valilik yaptığı dönemde, özel kütüphanesine dönemin en seçkin hattat ve sanatkârlarını toplayarak bir tür sanat akademisi oluşturmuştur.

Selçuklular da hat sanatına önem vermişler ve geliştirmişlerdir. Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan, 1066 yılında Bağdat'taki İslam halifesine yolladığı elçi ile birlikte, ülkesinde yazılmış nefis bir Kur'an-ı Kerim'i de hediye olarak yollamıştır. Irak Selçukluları Sultanı Tuğrul (ö.1181) hat sanatını öğrenmiş ve otuz cüz halinde güzel bir Mushaf yazmıştır. Anadolu Selçukluları'nın sanatçılara yüksek rağbeti hattatların ve diğer sanatçıların Anadolu'ya yönelmelerini sağlamıştır. Bu sanatçılar mimari yapılarda sülüs hattını çok

kullanmışlar ve geliştirmişlerdir. Fakat yaptıkları güzel hat eserlerinin çoğu günümüze kadar gelememiştir.

Hattat Şeyh Hamdullah (ö.1436) ile birlikte hat sanatında liderlik tamamen Türk milletine geçmiş ve artık "Kur'an-ı Kerim Hicaz'da indi, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı" sözü söylenmeye başlamıştır. Şeyh Hamdullah'tan sonra bugüne kadar en büyük ve ekol sahibi hat üstatlarının hep İstanbul'da yetiştiği görülmektedir.

Osmanlı Türklerinin elinde hüsn-i hat sanatı sürekli bir yükselme seyriyle diğer Türk İslâm sanatları arasında zirveye yerleşmiş, artık Osmanlı hat sanatı veya Türk hat sanatı diye adlandırılmaya başlanmıştır. 1914'te resmî olarak Medresetü'l-Hattatîn (Hattatlar Okulu) açılmış ve buraya devrin en büyük hattatları, hat hocası olarak tayin edilmiştir.

1928 yılında yapılan harf inkılabı ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmî alfabesi olarak Latin alfabesi kabul edilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Buna rağmen hüsn-i hat sanatı yasaklanmamış ancak iltifat göremediği için itibar kaybına uğramıştır. Uzun süre hat sanatı garip kalmıştır. Kadirşinas hattatlarımız İslam yazısıyla meydana getirdiğimiz büyük hat sanatı mirasımızı bugünlere taşıyarak büyük fedakârlıklar ile bu sanata hizmete devam etmişlerdir. Ecdadın bu kültür mirasını korumak ve yaşatmak bizim en önemli görevlerimizden birisidir.

Türkler, İranlıların icat ettikleri yazı şekli olan Ta'lik hattını onlardan almışlar, önce onlar kadar güzel yazmışlar, sonra da İstanbul'da Hattat Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi (ö.1849) ile birlikte Türk talik ekolünü oluşturmuşlardır.

Arap harfleri ile yapılan hat sanatındaki yazı çeşitlerine Divanî, Celî Divanî ve Rik'a adlarındaki üç çeşit yeni yazıyı daha Türk milleti icat ederek kazandırmıştır. Tarihi Oğuz hanlarının üç tuğlu nişanlarına kadar dayanan tuğra da Türk hattatlarının elinde doğmuş ve bugünkü muhteşem güzelliğine ulaşmıştır.

Türk hattatları diğer İslâm ülkelerinde hat sanatını öğretmek için aranan üstatlar olmuşlardır. Hattat Aziz Efendi, 1922-1933 yılları arasında Mısır'a hat öğretmek üzere davet edilmiştir. Aziz Efendi hem Mısırlılara hem de din eğitimi için dünyanın her yerinden Mısır'a gelen talebelere hat öğreterek üslubunu dünyaya yaymıştır.

YORUMLAYALIM

SANAT MI? SALTANAT MI?

Şeyh Hamdullah'tan hat meşk edip icâzet alan Sultan II.Bayezid, çok büyük ilerlemeler kaydederek hat sanatının gelişmesine katkıda bulundu. II. Bayezid tahta çıkınca, hocası Şeyh Hamdullah'ı İstanbul'a ailesiyle birlikte getirtti. II. Bayezid de hocasının yakınında bulunmaktan son derece mutluydu. Hocasına hürmeti sonsuzdu. Hocası yazı yazarken hokkasını tutar, oturduğu yerde arkasını yastıkla besleyip, rahat etmesini sağlardı. Biri hattın sultanı, diğeri Osmanlının sultanıydı. Ama Osmanlıda, ilim, sanat ve tasavvuf ehli olmak sultanlıktan daha ağır basıyor ve o koca sultan hocasının sırtını kuş tüyü yastıklarla besleyip, hokkasını tutuyor ve hürmet gösteriyordu.

Türk milleti arasında hüsn-i hat sanatının bu derece yayılmasında ve ilerlemesinde bizzat devlet adamlarının hat sanatına ve hattatlara yüksek ilgi ve itibar göstermiş olmalarının etkisi çok büyüktür.

5. Meşhur Hattatlar

Hz. Ali (r.a.) Harflerin şekillerini güzelleştirme yolunda ilk estetik müdahaleyi yapmıştır. Kelime ve cümlelerin düzenlenmesi ve biraraya getirilmesinde kaideler koymuştur. Bunun için o, hattatlar silsilesinin başlangıcı, piri ve manevi rehberi kabul edilmiştir.

Sonraki dönemlerde ise öncü olmuş hattatlar şunlardır:

İbn-i Mukle (272/886–328/940): Abbasilerin hendese (geometri) de bilen hattat veziri Muhammed İbn Mukle, o zamana kadar uzun tecrübe ve arayışlarla elde edilen harf şekillerini belli ölçülere bağlamıştır. Yazıya yeni bir şekil vermiştir. Yazıyı düzene koyarken ilk defa, noktayı harflerin boyu, elifi dik harflerin boyu, daireyi ise çanak şeklindeki harflerin genişliği için ölçü olarak koymuştur

İbn-i Bevvâb (ö.413/1022): Kendinden önceki üstat İbn Mukle'nin yazılarını yıllarca taklit edip incelemiş, iyi harflerini seçmiş, onun aklâm-ı sitte'de tespit ettiği bu estetik kaideleri daha ince geometrik nispetlere bağlayarak üslubunu güzelleştirmiştir. 64 adet Kur'an-ı Kerim yazmıştır.

Yakut el-Musta'sımî (ö.698/1298): Küçük yaşta Amasya'dan Bağdat'a esir olarak getirilmiş, Halifenin sarayında iyi bir eğitim almıştır. Asıl gelişimini İbn Mukle ve bilhassa İbn Bevvâb'ın yazıları üzerinde yaptığı uzun incelemeler sonucunda elde etmiştir.

BU İSMİ HİÇ UNUTMAYALIM !

Şeyh Hamdullah Efendi (840/1436–926/1520): *Amasya'da doğmuştur. Hattatların piri en büyüğü anlamına gelen "Seyhu'l-Hattâtîn" adıyla bilinir.. Hat sanatını Amasya'da Hayreddin Mar'âşî'den meşk ederek icâzet almıştır. Amasya valiliği sırasında dostluğunu kazandığı II.Bayezid tahta çıkınca onun daveti üzerine ailesiyle birlikte İstanbul'a gitmiş, saraya hat hocası olarak görevlendirilmiştir.*

Şeyh Hamdullah'a, II.Bayezid saray hazinesinden 7 adet Yakut Musta'sımî yazısı vererek güzel bir üslup oluşturmasını tavsiye etmiştir. Bunun üzerine o, inzivaya çekilerek ve Allah'ın yardımıyla, Yâkut'un yazılarını günlerce dikkatle incelemiştir. En iyi harflerini seçmiş, bunlardan hat sanatında "Şeyh üslubu" denilen yeni bir tarz ortaya koyarak yeni bir devir başlatmıştır. Artık Yâkut'un üslubu bırakılarak Şeyh Hamdullah üslubu örnek alınmaya başlanmıştır. ***Şeyh Hamdullah Osmanlıda hat sanatının ilk kaynağı olarak kabul edilmiştir.***

Şeyh Hamdullah ile birlikte hat sanatında liderlik Türk Milleti'ne geçmiştir. 47 adet Kur'an-ı Kerîm, sayısız En'âm-ı Şerîf ve Kur'an cüzü yazmıştır. Kabri Karacaahmet Mezarlığı'ndadır. Şeyh'in defnedildiği yer zamanla "Hattatlar Sofası" olmuştur.

O zamana kadar düz kesilen kamış kalemin ağzını ilk defa eğri olarak kesmiş ve eğimini arttırmış, böylece bütün yazı çeşitlerine büyük bir zerafet kazandırmıştır. Yakut el-Musta'sımî'nin yetiştirdiği talebelerinin Anadolu'ya gelip hat sanatını öğretmeleriyle Fatih Sultan Mehmet döneminde Amasya'da geniş bir hat muhiti ve mektebi doğmaya başlamıştır. 180 sene yaşadığı ve 1001 (bin bir) adet Kur'an-ı Kerim yazdığı rivayet edilir.

Ahmed Karahisarî Efendi (1468–1556): Afyonkarahisarlıdır. Hat çevrelerinde ve hattatlar tarihindeki ünvanı "Şemsü'l Hat"dır. Yakut ekolü hattatlarından Esedullah-i Kirmânî'den meşk etmiştir. Kendisi de Yakut ekolünden hiç ayrılmamış ve bu vadide eserler vermiştir. 2 adet Kur'an-ı Kerim yazmış, Süleymaniye Camii'nin kubbe yazısını, Mimar Sinan'ın türbe kitâbesini yazmıştır. Devam ettirdiği Yakut ekolü talebesi ve manevi evladı Hasan Çelebi (ö.1594) ile sona ermiş, yerini Şeyh Hamdullah ekolüne terk etmiştir.

Hâfız Osman Efendi (1642–1698): İstanbulludur. Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî'den 18 yaşında icâzet almıştır. Şeyh Hamdullah'ın sırlarına vâkıf olduktan sonra kendi üslubunu geliştirmiştir. Şöhreti artmış ve hattatlar artık Şeyh Hamdullah yolunu bırakıp Hâfız Osman'ın ekolüne uymaya başlamışlardır. Sultan II.Mustafa'ya hat hocalığı yapmıştır. Bugün bildiğimiz meşhur hilye kompozisyonunu ilk defa yazan Hâfız Osman'dır. 25 adet Mushaf-ı Şerif, sayısız eser bırakmıştır.

İsmail Zühdü Efendi (ö.1806): Orduludur. İstanbul'da Ahmed Hıfzî Efendi'den sülüs-nesih meşk ederek icâzet almıştır. Sanatında öyle bir seviyeye gelmiştir ki elinden bozuk bir harf çıkmaz, tashihe gerek kalmaz olmuştur. Zühdü Efendi sülüs-nesih yazılarda Şeyh Hamdullah ve Hâfız Osman'ın yazıları üzerinde uzun süre çalışıp incelemelerde bulunmuştur.

Sonra beğendiği harf ve kelimeleri seçerek onlara zarif bir görünüm kazandırarak kendi üslubunu ortaya koymuştur. III.Mustafa döneminde hayatının sonuna kadar Enderûn-ı Hümâyun hat hocalığı yapmıştır. 40 adet Mushaf-ı Şerif yazmıştır. Kardeşi Mustafa Râkım yetiştirdiği en meşhur hattatlardandır.

Mustafa Râkım Efendi (1758–1826): Ağabeyi İsmail Zühdü Efendi'den sülüs ve nesih yazılarını meşk ederek 12 yaşında icâzet almıştır. Aynı zamanda ressamdır. Nesih, sülüs ve bilhassa sülüs celîsine estetik ölçüleri, nispetleri ve istifindeki ahengi sağlayarak yeni bir ekolün sahibi olmuştur. Padişah tuğralarını ıslah ederek son şeklini vermiştir. Celî sülüs ve tuğra, Râkım'ın yaptığı büyük inkılap sebebiyle "Râkım öncesi–Râkım sonrası" şeklinde bir ayırıma tâbi tutulmuştur. Râkım yeni ortaya koyduğu bu celî üslubunu, saygısından dolayı, ancak ağabeyi ve hocası İsmail Zühdü'nün vefatından sonra ortaya çıkarmıştır. Sultan II.Mahmud'a şehzadeliğinde hat hocalığı yapmış, pek çok hat eseri yazmış ve talebe yetiştirmiştir.

Mahmud Celâleddin Efendi (ö.1829): Dağıstanlıdır. İstanbul'da hocasız olarak Hâfız Osman gibi üstatların yazılarından istifade ederek kendini yetiştirmiştir. Celî sülüs sahasında kendine mahsus tavrı ile farklı bir ekol olmuştur. Diğer hattatlardan farklı olarak imzasını yazılarının çeşitli yerlerine atmıştır. Mihrişah Sultan Türbesi'nin yazıları ile Eyüp Camii imaretinin kitabelerini yazmıştır.

Kazasker Mustafa İzzet Efendi (1801–1876): Kastamonuludur. İstanbul'da Enderûn'da çok iyi yetişerek kazaskerliğe kadar yükselmiştir. Aynı zamanda musikişinastır. Sülüs ve

ASIRLAR BOYU ÖRNEK OLDU

Mehmed Şevkî Efendi (1829–1887): *Kastamonuludur. Dayısı Hulusî Efendi'den sülüs ve nesih hattını meşk ederek 12 yaşında icâzet almıştır. Dayısı ve hocası Hulusî Efendi ona, "Oğlum artık yazıda her yönüyle beni geçtin. Sen biraz da zamanımızın büyük hattatlarından Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye yazdıklarını göstersen iyi olur." deyince Mehmed Şevkî ona, "Hocam, ben senden başka hocaya gitmem!" deyince hocası çok etkilenmiş ve Mehmed Şevkî'ye hayır duâlar etmiştir. Mehmed Şevkî Efendi sülüs ve nesih yazısını kendi kendine ilerleterek ve Hz. Peygamberimiz'in (s.a.v.) himmetiyle 1860'lı yıllardan sonra kendi ekolünün sahibi olmuştur. Zamanının meşhur hattatlarının takdirini kazanmış, aşılamayan bir üslub olarak günümüze kadar da üstat kabul edilmiştir.* ***Bugün bile hâla onun sülüs ve nesih meşk murakka'ı hat meşkinde talebeler tarafından örnek olarak kullanılmaktadır.*** *Mushaf-ı Şerîf ve başka pek çok değerli eser bırakmıştır. Filibeli Bakkal Ârif Efendi ve Fehmi Efendi en meşhur talebeleridir.*

nesihi Mustafa Vâsıf Efendi'den, ta'lik sanatını Yesârîzâde'den öğrenerek mezun olmuştur. Mustafa İzzet Efendi'nin, Ayasofya Camii'nde 7,5 m çapında büyük, dairevî celî sülüs çehâr-ı yâr levhaları, İstanbul Hırka-i Şerîf Camii'nde, Bursa Ulu Camii'nde ve pek çok yerde yazıları vardır. Harf inkılabından önce matbaalarda kullanılan harfler onun eseridir. 11 adet Mushaf-ı Şerif, 200'den fazla hilye-i işerîfe ve başka pek çok eser yazmıştır. Sarayda şehzadelere hat hocalığı yapmıştır. Kur'an yazmakla meşhur Hasan Rızâ ve Kayışzâde Hâfız Osman talebeleridir.

Kur'an yazmakla meşhur iki büyük hattat:

1- Kayışzâde Hâfız Osman Efendi (ö.1894): *Burdurludur. Büyük Hâfız Osman ile karıştırılmaması için Kayışzâde lakâbı ile tanınmıştır. Kayışzâde Hâfız Osman, Kur'an yazma sanatında ve nesih yazısının güzelleşmesinde büyük hüner göstermiştir. Bilhassa günümüze kadar çok defa basılarak İslam dünyasına yayılan, ayet berkenâr tertîbi ile yazdığı Mushaflar sebebiyle büyük bir şöhrete ulaşmıştır. Hayatını Mushaf yazmakla geçirmiş, 106 tane Mushaf yazmış, 107'nci Mushafı yazarken vefat etmiştir.*

2- Hasan Rızâ Efendi (1849–1920): *Üsküdarlıdır. Şöhreti sülüs ve nesih sahasındadır. Bilhassa Mushaf kitâbetinde çığır açmıştır. Yazdığı 19 adet Mushaf-ı Şerîf eserlerinin başında gelir. Basılmak üzere yazdığı Mushaflarının açık, okunaklı, ayet berkenâr olması, yazısının güzelliği yanında okutma işaretlerinin yerli yerinde konmuş olması Hasan Rızâ hattının diğer matbû Mushaflara tercihine sebep olmuştur.*

Sâmi Efendi (1838–1912): İstanbulludur. Birçok yazı türünde icâzet alarak özellikle iri yazılarda çok başarılı eserler ortaya koymuştur. Eski ekol sahibi hattatların yazılarını geliştirerek güzelleştirmiş ve bütün hattatlara rehber olmuştur. Mürekkeple yazdığı yazı fazla değildir, genellikle siyah zemin üzerine altınla (zerendûd) yazmıştır. Bilhassa Altunîzâde ve Cihangir Camii yazıları, Kapalı Çarşı kapı yazıları, Yeni Camii Çeşme Sebili Kitâbesi en meşhur yazılarıdır.

Hâmid Aytaç (1891–1982): Diyarbakırlıdır. Asıl adı Musa Azmî'dir. 1909 yılında daha iyi bir sanat eğitimi almak için özlemini çektiği İstanbul'a gitmiş, Sanâyi-i Nefîse Mektebi'ne kaydolmuştur. Aynı zamanda Maarif Nezâreti'nin mekteplerde açık bulunan hat hocalığı için açtığı imtihana girerek başarılı olmuş ve Gülşen-i Maârif Orta Mektebi'nde hat hocalığına başlamıştır. Burada henüz talebesi olan Mustafa Halim Özyazıcı'ya hocalık yapmış, yazı meşk ettirmiş, onu geleceğin hattatı olarak hazırlamıştır. Bir müddet sonra hocalık ve talebelik bir arada usule uygun görülmediği için Sanâyî-i Nefîse Mektebi'nden ayrılarak iş hayatına atılmıştır. Mekteb-i Harbiye Matbaası hattatlığına, sonra da Erkân-ı Harbiye Matbaası hattatlığına atanmıştır. Cağaloğlu'nda "Hattat Hâmid Yazı Evi"ni açmıştır.

Hâmid Aytaç, İstanbul'un meşhur hattatlarıyla görüşerek her türlü yazıda kendisini ilerletmiş, daha çok celî sülüs alanında öne çıkmıştır. Yazı inkılâbından sonra çeşitli maddi manevi sıkıntılar çekmesine rağmen hat çalışmalarını bırakmamış, Cumhuriyet döneminde hat sanatının yeni kuşaklara geçmesinde tarihî bir rol üstlenmiştir.

BUNU BİLİYOR MUSUNUZ?

Hat sanatı tarihine damgasını vurmuş Sultan II.Bayezid, Sultan III.Ahmed Han, Sultan III.Selim, Sultan II.Mustafa, Sultan II.Mahmud, Sultan I.Abdülmecîd Han gibi padişah olan hattatlar vardır.

HANIMLAR DA TARİH SAHNESİNDE

Hat sanatı genellikle erkekler tarafından icrâ edilmiştir ancak, tarihimizde hat sanatını icrâ eden erkekler kadar olmasa da kadın hattatların da var olduğu bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde bilinen en önemli hanım hattatlar şunlardır: Gelibolulu Ümmî Hatun (16.yy.) bir Muhammediyye kitabı yazmıştır. Fâtıma Sultan (d.1531) 13 yaşında iken Mushaf-i Şerîf yazmıştır. Mahmud Celâleddin'in talebesi ve eşi olan Esmâ İbret Hanım (d.1780), çok başarılı bir hattat olup bir Mushaf ve çok güzel hat levhaları yazmıştır. Fâtıma Mevhibe Hanım (ö.1856) ve Zâhide Selma Hanım (ö.1891), Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den icâzet aldıktan sonra çok güzel hilye-i şerîfeler ve levhalar yazmışlardır. Kastamonulu Ferîde Hanım (ö.1903), icâzet aldıktan sonra 8 adet Mushaf ve bir Muhammediyye kitabı yazmış bir hattattır. Günümüzde de pek çok hanım hattat, kıymetli eserler ortaya koymaktadır.

Eyüp Sultan Camii, Şişli Camii, Söğütlüçeşme Câmii ve Ankara Kocatepe Camii'nden başka onlarca camide yazıları vardır. 2 adet Mushaf-ı Şerîf, Cevşenü'l-Kebîr, Kırk Hadis ve sayısız hat levhaları yazmıştır. Yetiştirdiği talebeler arasında M. Halim Özyazıcı önde gelir. Günümüzde Hasan Çelebi, Hüseyin Gündüz, Hüseyin Kutlu, Hüseyin Öksüz, Savaş Çevik, Hüsrev Subaşı, Fuat Başar, Turan Sevgili; yurtdışında Hâşim Bağdâdî, Yusuf Zennûn Hâmid Hoca'nın icâzet verdiği talebeleridir. 18 Mayıs 1982'de vefat etmiş, vasiyeti üzerine Karacaahmet Mezarlığı'na, Hattatlar Sofası denilen yerde Şeyh Hamdullah'ın yanına defnedilmiştir.

Her birisi maharetleriyle tanınmış Hasan Çelebi (ö.1594), Derviş Ali (ö.1673), Yedikuleli Seyyid Abdullah (ö.1731), Mehmet Rasim Efendi (ö.1756), Mehmed Esad Yesârî Efendi (ö.1798), Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi (1776–1849), Şefîk Bey (ö.1880), Bakkal Arif Efendi (ö.1909), Nazif Bey (ö.1913), Ömer Vasfı Efendi (ö.1928), Aziz Efendi (1871–1934), Kâmil Akdik (1861–1941), Neyzen Emin Dede (ö.1945), İsmail Hakkı Altunbezer (1873–1946), Mustafa Halim Özyazıcı (1898–1964), Necmeddin Okyay (1883–1976) gibi bir çok hattat da tarih sahnesinde yer almışlardır.

PAYLAŞALIM

HAT ENGEL TANIMAZ

Babası, Yesârî Mehmed Esad'ı devrin meşhur hattatı Veliyüddin Efendi'ye götürüp yazı meşk etmesini rica etmiş. Sağ tarafı tamamen felçli olan Mehmed Esad'ı gören Veliyüddin Efendi:

-Bunda istidat yoktur, diyerek isteklerini geri çevirmiş.

Bunun üzerine baba oğul, yine devrin büyük hat ustası Dedezâde Mehmed Saîd Efendi'ye gitmişler. Dedezâde derviş tabiatlı ve kimseyi incitmeyen bir zât olduğundan, çocuğun bu işi başarabileceğine aklı yatmasa da geri çevirmemiş ve eline bir meşk vererek:

-Oğlum, buna benzeterek yaz ve bir ara bana getir göster, demiş.

Bir müddet sonra Mehmed Esad yazdıklarını hocasına getirdiğinde, hocası kendi yazdığı meşk zannederek:

-Evladım ben sana, benim verdiğim meşki getir demedim, ona bakarak çalış da onu getir dedim, demiş.

Daha ilk dersinde hocasını hayrete düşüren ve kısa zamanda icâzetini devrin en meşhur hattatlarının huzurunda alan Mehmed Esad, kendisine ders vermekten kaçınanları üstün başarısıyla mahcup etmiş. Öyle ki, Veliyüddin Efendi, onun halini ve yazısındaki mükemmelliği gördükçe:

-Cenâb-ı Hak bu zâtı, bizim kibirli burnumuzu kırmak için göndermiştir, dermiş.

6.Günümüzde Hat Sanatının Durumu

Hüsn-i hat sanatı, İslam sanatları içerisinde, Şeyh Hamdullah'tan bu yana Türkler elinde sürekli gelişmiş ve 19.yüzyılda zirveye çıkmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde harf inkılabıyla sekteye uğrasa da kısa süre içerisinde hat üstatları tarafından klasik usulleriyle tekrar eğitimine başlanmıştır. Hattat Kâmil Akdik, İsmail Hakkı Altunbezer, Necmettin Okyay, Nuri Korman, Mâcit Ayral, Mustafa Halim Özyazıcı ve Hamid Aytaç hat sanatını günümüze taşıyan üstatlar olmuşlardır. Bilhassa Hattat Hâmid Aytaç'ın hat sanatını unutulmaktan kurtarmak için yaptığı fedakârlıkları şükranla anmamız gerekir.

Bugünkü yaşayan meşhur hattatlar hep onun meşk rahlesinden yetişmiş talebeleridir ve bunlar tarafından hat sanatı klasik meşk usulüne uygun olarak isteklilerine öğretilmektedir. Böylece hat sanatı günümüzde zirvedeki kalitesini, estetiğini ve usullerini kaybetmeden yaşatılmaktadır.

Günümüzde İslam dünyasında Arap ülkelerinde hat eğitimi verilmeye çalışılmakta, bu sanatı tanıtmaya ve yaygınlaştırmaya yönelik bazı etkinlikler yapılmaktadır. Özellikle hat levhası tarzındaki eserlere önem verilmekte ve Türk hattatların eserleri beğeni ile kabul edilmektedir. İran'da ta'lik yazı merkezli hat sanatı çalışmaları yapılmaktadır.

İLGİNÇ BİR HATIRA

HATTAT HALİM SOKAĞI

Hattat Mustafa Halim Bey anlatıyor:

-Yeni yazı çıkmadan evvel ben Medrese-i Hattâtîn'de öğretmendim. Burası kapanınca beni bir ilk mektebe verdiler. Bu defa da bu ilkokulda yeni yazı öğretiyordum. Bir ara hocaların tahsil durumları soruldu, benim diplomam yoktu. Beni bu okuldan çıkardılar. Aç kalmamak için Topkapı dışında bir tarla kiraladım. Sebze yetiştirmeye başladım. Toprak belledim, odun yardım, her türlü çetin işler gördüm.

Bir gün Cerrahpaşa'da doğduğum evin önünden geçerken baktım sokağın bir köşesinde "Hattat Halim Sokağı" diye bir levha var. Şaşırdım. Adımı yüceltmişler… Şu garip cilveye bakın, bir taraftan beni ilkokuldan çıkarıyorlar, diğer taraftan da nâmımı tebcîl ediyorlar, mükâfatlandırıyorlar. Durumu birkaç sanatsever zât, dönemin Milli Eğitim Bakanına bildiriyorlar. Çok geçmeden o zamanlar yeni açılan Tezyînî Sanatlar Yüksek Okulu'na tayin ediliyorum. Tekrar hat hocalığı yapmaya başlıyorum...

Müslüman sanatçıların ruhlarındaki ulvî ve estetik güzelliklerin sanatlı şekilde dışa yansıması ile oluşan zarif hat eserleri günümüz dünyasının her yerinde -Müslüman olsun olmasın- bütün insanlar tarafından zevkle ve hayranlıkla seyredilmektedir.

İLK ÖDÜL

Hattat Hasan Çelebi 11. Cumhurbaşkanından Kültür Sanat büyük ödülünü alırken.

Günümüzde İstanbul'un dünyada tekrar hat sanatının merkezi olması son derece sevindiricidir. Bunda, Hâmid Aytaç'ın talebelerinden, günümüzün en tecrübeli ve başarılı hattatlarından Hasan Çelebi'nin çalışmalarının ve verdiği uluslararası hat eğitiminin büyük katkısı olmuştur. Hattat Hasan Çelebi'nin 50. sanat yılında, yurt içinden ve yurt dışından icâzet verdiği talebelerinin sayısı 93'e ulaşmıştır. O, dünyanın her tarafından İstanbul'a, kendisinden hat dersi almaya gelen talebelerine başlangıçta kısa bir süre bire bir meşk ettirdikten sonra, yurt dışına mektupla hat dersi verme metodunu başlatmıştır. Hat sanatına yaptığı büyük hizmetlerinden ve başarılarından dolayı, eskiden padişahların hattatlara iltifat ettiği gibi- günümüzde de ilk defa Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı bir hattata ödül vermiştir. Hattat Hasan Çelebi'ye, 26 Aralık 2011'de, Geleneksel Sanatlar dalında Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü verilmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Ünlü İspanyol ressamı Paplo Picasso, usta bir Hattat tarafından yapılmış nefis bir istifi gördüğü zaman "İşte Resim!" diye bağırmadan kendini alamaz ve "Benim resimde varmak istediğim son noktayı, İslam yazısı çoktan bulmuş" demiştir.

İstanbul, yaklaşık 500 seneden beri olduğu gibi yine dünyada hat sanatının en önemli merkezidir ve "Kur'an,…İstanbul'da yazıldı" sözü geçerliliğini korumaktadır. Yine Türk hattatları Islam yazısını en güzel yazan sanatçılardır. Bugün dünyanın her yerinden ileri derecede hüsn-i hat eğitimi almak isteyen talebeler yine İstanbul'a ve Türk hat üstatlarına gelmektedirler.

Günümüzde hat sanatının uygulama alanlarının da çoğaldığı ve çeşitlendiği görülmektedir. Elbiseler ve arabalar üzerine özellikle tuğralar desen olarak basılmaktadır.

Camilerin restorasyonu esnasında, profesyonel sanatçılar tarafından ve dikkatle yapılmadığı zaman orijinal ve değerli hatların sanat ölçüleri değişmekte ve bozulmaktadır. Aynı şekilde hattatların kağıda çok güzel bir şekilde yazarak verdikleri hatların, camilerdeki yerlerine uygulanırken bazı ehliyetsiz kişiler tarafından estetik ölçüleri tamamen bozulmakta ve ortaya çok kötü yazılar çıkmaktadır. Her iki meselenin de çözüm yolları aranmalıdır.

Ülkemizde resmî olarak; güzel sanatlar fakültelerinde, ilahiyat fakültelerinde, imam hatip liselerinde ve halk eğitim merkezlerine bağlı kurslarda hat sanatı eğitimi verilmektedir. Özel olarak da yaşayan hat üstatlarımız tarafından bazı sanat vakıflarında, derneklerde ve kendi özel ders mekânlarında klasik meşk usulüne uygun olarak eğitim verilmekte ve sonunda icâzet verilmektedir. İnsanlarımızın hat sanatı öğrenimine ve eserlerine ilgisi her geçen gün artarak devam etmektedir.

Hüsn-i hat sanatı çağlar boyunca kendi geleneklerine, klasik usul ve kaidelerine sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Kendi disiplinleri çerçevesinde bünyesini yenileyebilmiştir. Diğer sanatların aksine yabancı kültürlerden tesir alacak bir yönü de bulunmamaktadır. Bunlar sayesinde sürekli ilerleyerek ve yükselerek günümüze kadar gelmiştir. Bu seviyeyi koruyabilmek ve aynı ihtişamıyla geleceğe taşıyabilmek için hat sanatında yenilik arayışlarımızı, geleneklerinden koparmadan, disiplinlerine, klasik usul ve ölçülerine bağlı kalarak yapmamız hem şart hem de bu emanete riayet görevimizdir.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A – Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Hüsn-i hattın kelime anlamını ve terim anlamını yazınız.

....
....
....

2. Hüsn-i hat sanatının amaçlarını söyleyiniz.

....
....
....

3. İslam yazısının sanat yazısı olmasını sağlayan özellikleri nelerdir? Anlatınız.

....
....
....

4. Günümüzde Türkiye'de ve dünyada hüsn-i hat meşkine başlayan öğrenciler, sülüs ve nesih yazılarını hangi büyük hattatın meşklerine bakarak yazmaktadırlar? Niçin? Açıklayınız.

....
....
....

5. "Kur'an Hicaz'da nâzil oldu, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı." sözü niçin söylenmiştir? Türklerin hat sanatına hizmetlerini sayınız.

....
....
....

B – Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. İslâm kültüründe "Güzel Yazı" sanatının tam ve doğru yazılışı aşağıdakilerden hangisidir.

a) Hüsnü-hat **b)** Hüsn-i hat **c)** Hüsn-ü hat **d)** Kaligrafi **e)** El yazısı

2. Hat sanatçısına ne ad verilir?

a) Hatçı **b)** Hattatçı **c)** Hattat **d)** Hathat **e)** Kaligraf

3. Harf inkılabından önce matbaalarda kullanılan harf kalıplarını yazan ve Ayasofya'nın içindeki celî sülüs dört halife adlarını yazan meşhur hattat kimdir?

a) Ahmed Karahisârî b) İsmail Zühdü Efendi c) Mustafa Râkım Efendi
d) Mahmud Celâleddin Efendi e) Kazasker Mustafa İzzet Efendi

4. Aşağıdakilerden hangisi Kur'an-ı Kerim yazan hattatlardan değildir?

a) Mehmed Şevkî Efendi b) Sâmi Efendi c) Kayışzâde Hâfız Osman Efendi
d) Hasan Rızâ Efendi e) Hâmid Aytaç

C – Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri parantez içindeki uygun kelimelerle doldurunuz.

(Medresetü'l-Hattâtîn, İstanbul, Hasan Rızâ Efendi, Kayışzâde Hâfız Osman Efendi, Kastamonulu Ferîde Hanım, Hâmid Aytaç)

1. 106 adet Mushaf-ı Şerîf yazan ve Mushafları çok basılan meşhur hattat .... dir.

2. 19 tane Mushaf-ı Şerîf yazan ve daha okunaklı olduğu için Mushafları çok basılan meşhur hattat ....dir.

3. 8 adet Mushaf-ı Şerîf ve bir Muhammediyye Kitabı yazan hattat ....dır.

4. Hat eğitimi vermek üzere 1914 yılında .... açılmıştır.

5. Günümüzde dünyada hat sanatının en ileri olduğu merkez .... dur.

D – Aşağıdaki kişi ve tanımları eşleştiriniz.

Harflere ilk defa nokta ölçüsü getirdi.	Hz. Ali (r.a.)
İlk harekelemeyi yaptı.	Şeyh Hamdullah
İlk hattat ve hattatların piridir.	Ebu'l-Esved ed-Düelî
İlk Türk büyük hattattır.	Mustafa Râkım Efendi
Celî sülüs yazıda ilk büyük inkılabı yapan Türk hattattır.	İbn Mukle
Kamış kalemin ucunu ilk defa eğimli olarak kesen hattattır.	Yakut el-Musta'sımî

2. ÜNİTE

HAT SANATINDA YAZI ÇEŞİTLERİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Sürekli okuduğunuz Kur'an-ı Kerim'de sure başlarının farklı, ayet metinlerinin ise farklı yazıldığını gözlemleyelim.

2. Hat levhaları bularak yazılarını inceleyiniz ve bu levhalarda karakterleri birbirinden farklı yazıların kullanıldığını gözlemleyiniz. Sebepleri üzerinde düşününüz.

3. Evinizde bulunan Kur'an-ı Kerimleri "mealli-mealsiz ayırmadan" hatlarını inceleyiniz. En rahat okuduğunuz bir Kur'an sayfasının fotokopisini çekerek öğretmeninizle paylaşınız.

4. " ملائكة . الزكاة . الصلاة " kelimelerinin Arapça kitaplarınızda ve Kur'an-ı Kerim'de nasıl yazıldığını karşılaştırınız. Farklı yazılışlarının sebeplerini araştırınız.

5. Evinizdeki ve okulunuzdaki Mushaf-ı Şerîflerin son sayfasında mührün yanındaki yazıyı okuyarak bu Mushafları yazan hattatlarının adlarını öğreniniz.

1. Kûfî Hattı (كوفي) :

Adını Kûfe şehrinde geçirdiği gelişme merhalesinden sonra Kûfî (Kûfeli) diye alan; düzenli, köşeli, dik ve yatay harfleriyle geometrik çizgilere dayanan bir yazı çeşididir.[1]

Bir kûfi yazı örneği.

İslam öncesi cezm diye bilinen bu yazı İslam'ın doğuşu ile birlikte bulundukları şehirlere nisbetle Mekkî (Mekkeli), Medenî (Medineli) daha sonra Basrî (Basralı) adlarını alarak hicri ilk yarım asır içinde çeşitli yer ve zamanlarda gelişimini tamamlamıştır. Hz. Ali (r.a) Kûfe'de bu yazının manevi mimarlarından kabul edilmiştir ve maharetiyle kûfî yazının hattatlarının başında gelmektedir.

Kûfî yazı, yazıldığı bölgelere göre üç kısma ayrılır :

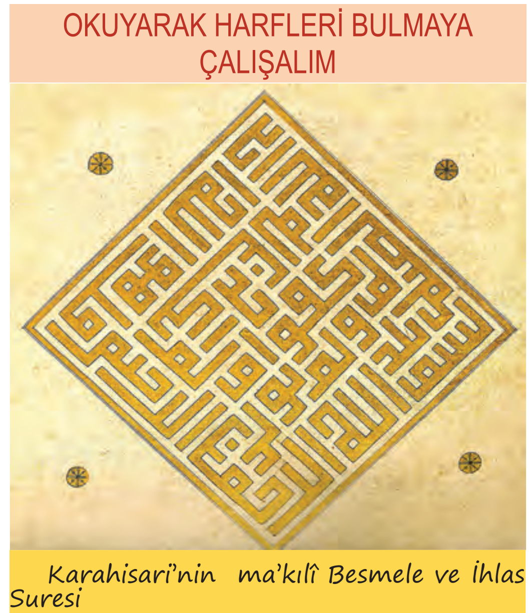
1-Mağrib Kûfîsi 2- Maşrik Kûfîsi 3- Kayravan Kûfîsi:

Kûfi yazı yapısına göre: Basit kûfî, yapraklı kûfî, zemini süslü kûfî, örgülü kûfî, geometrik kûfi olarak çeşitlenmiştir. Bu çeşitlerden geometrik kûfîye ma'kılî ve satrancî de denilir. Tarzı sade, bütün harfleri geometrik ve köşelidir. Bu kûfî çeşidi Türkistan, Özbekistan, Selçuklu yapılarında çok görülür.

Kûfî yazı İslam'ın doğuşunda Mushaf yazısı olarak uygun görülmemiş, daha çok mimari eserlerde, geniş yüzeylerde kullanılmışken zamanla geçirdiği olgunlaşma dönemlerinden sonra mimarinin yanısıra Kur'an-ı Kerim için de kullanılmaya başlanmıştır.

Maşrık kûfîsi ile yazılmış Mushaf (Tevbe Suresi, 40-57).

OKUYARAK HARFLERİ BULMAYA ÇALIŞALIM

Karahisari'nin ma'kılî Besmele ve İhlas Suresi

1 Muhittin Serin, *"kûfî"* md., TDV İslâm Ansiklopedisi, C.26 s.342.

Kûfi Besmele

Muhakkak Besmele

Sülüs Besmele

Nesih Besmele

Ta'lik Besmele

Divani Besmele

Rik'a Besmele

Celi Divani Besmele

2.Altı Yazı Çeşidi

İslam yazıları arasında farklı tarz ve üsluplara sahip altı çeşit temel yazı şekli oluşmuş ve meşhur olmuştur. Buna Arapça olarak **"Aklâm-ı Sitte"**, Farsça olarak da **"Şeş Kalem''** denilmektedir.

BİLGİ KUTUSU
İslam harfleriyle yazıların karakterlerinde bu şekilde çeşitlilikler oluştuğu gibi Latin harfleri ile de "times new roman, arial, verdana," şeklinde karakterler vardır.

Altı yazı çeşidi şunlardır:

1- Muhakkak, 2- Reyhânî, 3- Sülüs, 4- Nesih, 5- Tevkî', 6- Rikâ'. Bu yazılara, temel karakterlerini ve özelliklerini ifade edecek anlamlarda isimleri verilmiştir

Şeyh Hamdullah tarafından da bu altı yazının bütün çeşitlerine son şekli verilerek tamamlanmıştır.

Bu yazıları birbirinden ayıran bünye farkıdır, yoksa harf şekillerinin esası birdir.

2.1. Muhakkak (محقق) :

Sözlükte doğruluğu anlaşılmış, ispat olunmuş gibi anlamlara gelir.

Muhakkak kaleminin ağzının kalınlığı sülüs kalemle aynıdır. Muhakkak yazıda dik harflerin boyları sülüs yazıya oranla daha uzundur. Diğer harfleri de sülüse kıyasla daha büyük olup yayılma özelliği gösterir.

2.2. Reyhânî (ريحاني) :

Harf şekillerinin hepsi değilse bile hemen hemen tamamı reyhan çiçeğine benzetildiğinden bu adı almıştır.

Reyhânî, muhakkak yazının kurallarına bağlı olup onun küçük yazılan şeklidir. Kalem kalınlığı nesih kalemi kadardır. Ancak nesih yazıya nisbetle bazı harfleri geniş ve büyüktür. Reyhânî yazı daha çok Mushaf yazımında ve diğer kitap nevilerinde kullanılmıştır.

Şeyh Hamdullah'ın muhakkak-reyhani kıt'ası

2.3. Sülüs (ثلث) :

Kelime anlamı üçte bir demektir. Adını başlangıçtaki yuvarlak karakterli yazıdan gelişen tomar yazının üçte bir ölçüsünden almıştır. Umumiyetle kalem ağzı kalınlığı 3 mm. olan sülüs yazı harflerinin boyları ve genişlikleri muhakkak yazıya nisbetle biraz küçüktür. Sin, sad ve kaf gibi kâse şeklindeki harflerinin de daha derin ve kısa olduğu görülmektedir.[1]

1 Ali Alparslan, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, s.21.

VAV HARFİNİN SIRLARINI ÖĞRENELİM

Estetik duruşu ile yüzyıllardır hat sanatçılarının da gözdesi olan vav, aynı zamanda Hat sanatının yazılması en zor harflerinden biridir. Vav harfi, ana rahmindeki çocuğun duruşuyla neredeyse aynıdır. Vav, insanın ömrünün başlangıcını ve hayatının sonunu ifade eder. İnsanoğlu hayatının başında vav, ortasında elif, sonunda yine vav gibidir. Bunun yanında, ebcet hesabına göre "altı" anlamına gelir. İnançlı insanın altı Amentüsü, kainatın altı yaratılış hikayesi gibi ayrıcalıklı bir noktaya işaret eder. Bu nedenle vav, kainatın da simgesi sayılır.

Vav harfi, Allah'ın Vahid ismini ve birliğini simgeler. İslam alimlerine göre tasavvufta 66 sayısı, Allah kelimesinin karşılığıdır.

Yan yana iki vav harfi 99 rakamına benzer ve yüce yaratıcıyı 99 ismiyle temsil eder. Vav'ın birliğin ve dirliğin simgesi olması da buradan gelir.

BİR HİKAYE

Meşhur bir hikâyedir: Osmanlı Devleti'nin en büyük hat sanatı ustalarından biri Hafız Osman'dır. Hafız Osman, emekli olduktan sonra kafa dinlemek için o devrin en sakin semtlerinden biri olan Üsküdar'a yerleşir. Fırtınalı bir günde kayıkla Beşiktaş'a geçmek ister. Sahilden bir kayığa biner. Yol bitmek üzereyken kayıkçı ücretleri ister. Fakat Hafız Osman, yanına para almayı unuttuğunu fark eder. Tabii artık çok geçtir. Bir çare gelir aklına...

Kayıkçıya "Efendi, yanımda param yok, ben sana bir 'vav' yazayım; bunu sahaflara götür, karşılığını alırsın." der. Kayıkçı, yüzünü ekşitip söylenerek yazıyı alır. Bir zaman sonra kayıkçının yolu sahaflara düşer. Bakar ki yazılar, levhalar iyi fiyatlara alınıp satılıyor; cebindeki yazıyı hatırlar ve satıcıya götürür. Satıcı yazıyı alır almaz, 'Hafız Osman Vavı' diyerek açık artırmaya başlar. Sonunda çok iyi bir fiyata satar. Kayıkçı, bir haftalık kazancından daha fazlasını bu 'vav' ile kazanmıştır.

Gel gelelim, bir gün Hafız Osman karşıya geçmek istediğinde yine aynı kayıkçıyla karşılaşır. Yol bitmek üzereyken ücretler toplanır. Hafız Osman da parayı kayıkçıya uzatır. Kayıkçı, "Efendi, para istemez; sen bir 'vav' yaz yeter." der. Hafız Osman, tebessüm ederek cevap verir kayıkçıya: "Efendi, o 'vav' her zaman yazılmaz. Sen dua et başka bir gün para kesemi yine evde unutayım..."

بسم الله الرحمن الرحيم

يا أيتها النفس المطمئنة

ارجعي إلى ربك راضية مرضية فادخلي في عبادي وادخلي جنتي

Hâmid Bey'in sülüs bir levhası (Fecr Suresi - Ayet 27,28,29,30)

Sülüs yazı; İslam coğrafyasında en bilinen, en eski ve en çok işlenmiş bir yazı çeşididir. Kûfî yazı gibi sülüs yazı da "ümmü'l hutût (yazıların anası)" kabul edilir. Hat meşkine rik'a yazısı ile bir giriş yapıldıktan sonra, asıl sanat yazısı olan sülüs hattı bütün ayrıntılarıyla öğretilir. Sülüs yazıyı öğrenen ve yazan bir hattat aklâm-ı sitte'de aynı paralel çizgide gelişen diğer hat çeşitlerini de kolay yazabilmektedir.

Sülüs yazı, bir kitap yazısı olmamıştır. Ancak; Selçuklular zamanında ve Osmanlıların ilk asırlarında Kur'an-ı Kerim sahifelerinde başa, ortaya ve sona rastlayan satırlar kimi zaman sülüs yazı ile yazılmıştır. Genellikle levha yazılarında ve mimarî eserlerin kitâbe ve süslenmesinde kullanılmıştır.

Ünlü hattatlarımızın elinden çıkma seçkin sülüs örnekleri; çeşitli müze, kütüphane ve özel koleksiyonlarda yerini almaktadır. Ayrıca İstanbul'un tarihî eserlerini zenginleştiren sülüs hat yazıları görenleri kendisine hayran bırakır. Şeyh Hamdullah'ın Bâyezid Camii'nin cümle kapısındaki kitâbesi ile, Karahisârî'nin Süleymâniye, Mustafa Râkım'ın Nusretiye, Kazasker Mustafa İzzet'in Ayasofya Camilerindeki yazıları sülüse örnek gösterilebilir. Günümüz sanatkârlarınca da nice güzide örnekleri yazılmaktadır.

2. 4. Nesih :(نسخ)

Kelime anlamı "ortadan kaldırmak, iptal etmek veya kitap çoğaltmak" anlamına gelmektedir. Hat sanatında; özellikle el yazma kitaplarda ve basma eserlerde yaygın biçimde kullanılan bir yazı çeşididir. Kalem ağzı kalınlığı, 1mm yani sülüs kaleminin üçte biri kadardır. İşte sülüs yazının bazı özelliklerinin ortadan kalkmasıyla oluşan bir yazı olduğu ve kitap çoğaltmaya yarayan bir yazı türü olduğu içindir ki, nesih ismi verilmiştir. Nesih hattı sülüs yazı gibi istifli yani girift kompozisyonlu olarak yazılmaz, daima satır halindedir. Bazı harflerin farklı şekillerde uzatılması ve yazılmasıyla yazılan sayfaların sanat değeri yükselmiştir.

Şevki Efendi'nin nesih "Karia" Suresi.

2. 4. 1. Nesih Yazısının Gelişimi

XI.yüzyıldan önce kullanılan ve ismine neshî yazı denilen bir yazı çeşidi vardı. Yazı sanatının gelişmesiyle bu yazının yuvarlak özellikleri nesih yazısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Nesih, muhakkak ve reyhânî yazı çeşitlerinden sonra kullanılmaya başlamış bir yazı çeşididir.

Matbaanın Osmanlı Devleti'ne girişinden önce yazma kitap istinsahında (çoğaltılmasında) en fazla kullanılan yazı nesih olmuştur. Harekeli yazılabildiği gibi Türkçe için harekesiz yazılması da mümkün olduğundan dinî ve ilmî her konuda nesih tercih edilmiştir.

Nesih yazının kullanım sahası sadece kitap yazılmasıyla sınırlı değildir. Yalnız olarak veya bir sülüs satırının altında üç beş satır nesih bulunmak üzere kıtalar ve bunların bir araya getirilişiyle oluşan murakkaa' ve hilye-i nebevî levhalarında da genellikle nesih hattı kullanılmıştır.

İmam hatip liselerinde ve dinî eğitim veren diğer kurumlarda öğrencilerin, defterlerine Arapça harfleriyle ayet-i kerime, hadis-i şerîf ve diğer metinleri yazarken kullanabilecekleri en uygun yazı çeşidi nesihtir. Bunun için bütün öğrencilerin öncelikle, temel seviyede de olsa nesih hattı meşk etmeleri bu yazılarını düzeltip güzelleştirebilmeleri açısından çok gereklidir.

2. 4. 2. Nesih'in Mushaf Yazımında Kullanılması

Nesih yazısı zaman içerisinde gelişe gelişe herkesin kolayca okuyabileceği ve hoşa giden bir estetik yapıya bürünmeye başlamıştır.

II.Beyazıt döneminde Şeyh Hamdullah mektebiyle birlikte hızlı bir gelişim sürecine girmiş ve Osmanlının son döneminde estetiğin zirvesine ulaşmıştır. Zirveye ulaşan nesih hattı çok kolay okunan ve yazılan yazı haline gelmiştir. Böylece Mushaf kitabetinde (yazımında) nesih yazı diğer hat çeşitlerine tercih edilmiştir. **Şeyh Hamdullah'tan başlayarak Mushaf, Osmanlılarda nesih hattıyla yazılmıştır.** Şeyh Hamdullah'ın geliştirmiş olduğu bu yazıya Hafız Osman canlılık ve estetik kazandırmış ve nesih yazısını Kur'an'a hizmetkâr etmiş, yazdığı Mushafların basılmasıyla İslam alemine tanıtmıştır. Sonraki dönemlerde Hasan Rızâ ve Kayışzâde Hafız Osman Efendilerin yazdığı, basılan Mushaflarda okunaklı ve açık olarak nesih hattı icrâ edilmiştir. Mushaf yazımında nesih hattının zirvesi Hattat Şevki Efendi tarafından tayin edilmiştir. Günümüze kadar da nesih hattı ile nadide ve estetik Mushaflar yazılmaya devam etmiştir.

Şevki Efendi'nin yazdığı nesih dua cümleleri.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığına göre, nesih hattı Kur'an'ı yazmak için en uygun hat çeşididir. Zaten insanlar yaratılışı gereği güzel ve estetik hayranıdır. O insana bir şeyleri kabullendirmek ve öğretmek istiyorsanız bu yönüne hitap etmek durumundasınız. Çok kıymetli bir hediyeyi uygunsuz bir biçimde ve kötü bir kılıfla takdim ederseniz o hediyenin değerini hafife almış olursunuz. Kur'an-ı Kerim gibi değeri nihayetsiz olan hakikatleri insanlara tebliğ ve takdim etmeye yarayan yazının da o bilginin değerini koruması açısından en güzel ve estetik olması gerekir.

2. 4. 3. Bilgisayar Yazısı İle Nesih Yazısının Mukâyese Edilmesi

Bildiğimiz gibi teknoloji her yerde kullanıldığı gibi, sanatta da kullanılmaktadır. Özellikle hat sanatında son yıllarda Mushaf yazımında kullanılmaya başlamıştır. Harekeleri karıştırmama ve yazıdaki sıkışıklıkları önleme gibi bahaneler öne sürülmüş ve bilgisayar yazısına ister istemez rağbet artmıştır. Bu durum ise en az beş yüz yıllık köklü bir geçmişe sahip, nesih hattına iltifat edilmemesi ve el yazma Mushafların yazılmasının gerekli olmadığı gibi bir durumu ortaya çıkarmıştır. Bu ise sanattan uzaklaşma sebebi olmuştur.

KIYASLAYALIM

Sağda el yazma Mushaf ile soldaki bilgisayar dizgili Mushaf'ın karşılaştırılması.

Teknolojinin bu haliyle Kur'an'ı yazmaya hizmet etmesi elbette ki kaçınılmaz çok doğal bir gelişmedir. Tabii ki bilgisayarın kolaylığından ve fırsatlarından faydalanıp onu Kur'an'a hizmet etmek için kullanmamız gerekiyor. Ancak bu gelişmelerin Kur'an'ın asıl kimliğine uygun olan hattını asla unutturmaması gerekiyor. Bu kimlik ise hat sanatındaki estetik, zarâfet ve güzelliktir ki biz bunu aslâ mekanik ortamda hazırlanan yazıda bulamıyoruz. Örneğin harfleri farklı birleşme ve uzatmalarla sayfa görünümünü düzenleme imkanını bilgisayarda bulamıyorsunuz. Halbuki, bir hattat, hat kuralları doğrultusunda sayfada istediği gibi düzenlemeler yapabilir. Örneğin seyrek sayfaları boşluk bırakmak yerine uzayabilen hafleri uzatarak doldurabilir.

2. 5. Tevkî'(توقيع) :

Sözlük anlamı; bir şeyi vâki ettirmek, oldurmak ve tesîr etmektir. Eskiden halife ve vezirlerin mektuplarının bu yazı ile yazılmasından dolayı bu adı almıştır.

Tevkî'nin kalem kalınlığı sülüse yakındır. En belirgin özelliği; birleşmeyen harflerin birleşmesidir. Divanî yazının kullanımına kadar padişahlara ait belgelerde kullanılmıştır.

Şeyh Hamdullah'ın Tevkî've rikâ' hattı ile yazdığı kıt'a.

2. 6. Rikaa' (رقاع) :

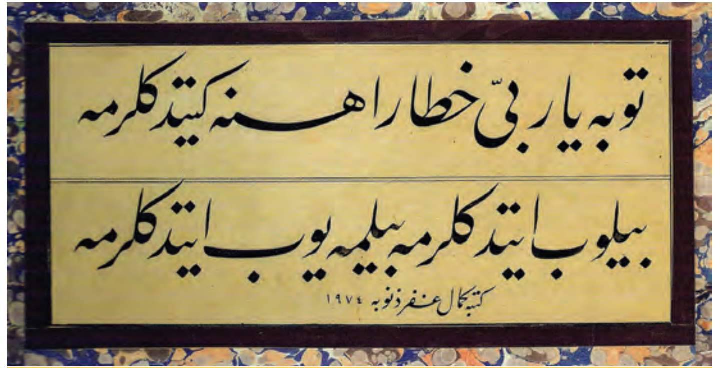
Rikaa', deri ve kağıt parçalarına verilen ad olduğu gibi onların üzerine süratle yazılan yazının da adıdır. Osmanlı Türkçesinin yazıldığı Rik'a yazısıyla karıştırılmamalıdır.

Rikaa', tevkî'nin kurallarına bağlı olup onun küçük yazılan şeklidir. Hızlı yazılmaya elverişli bir yazıdır. Osmanlılarda bazen vakıf işlerinde, mektup, hilye yazımında, genellikle de Mushafların son dua sayfasında kullanılır. Öğrencilerin sülüs ve nesih icazetnâmelerinde (diploma) hattat hoca tarafından yazılan tasdik makamındaki yazılarda da kullanıldığı için bu yazıya "icaze" ismi de verilmiştir.

3. Diğer Yazı Çeşitleri

3. 1. Ta'lik (تعليق) :

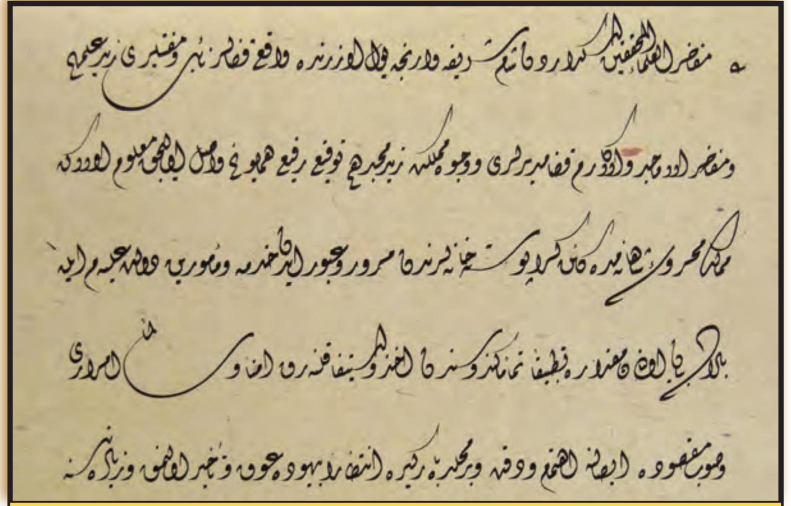
Sözlükte; asılmak, askıya almak anlamına gelir. Bu yazı genelde harflerinin geniş kavisli ve asılmış gibi görünüşü sebebiyle bu ismi almıştır. Ta'lik, harekesi olmayan bir yazıdır. Kalem ağzı kalınlığı sülüs kalemi kadardır.

Kemal Batanay'ın Ta'lik beyti.
(Tevbe ya Rabbi hata rahına gittiklerime
Bilüb ettiklerime bilmeyüb ettiklerime.)

Ta'lik yazı ilk olarak İran'da icat edilmiş, onun geliştirilmesiyle de nesta'lik yazı ortaya çıkmıştır. Nesta'lik yazı Fatih döneminde Osmanlılara geçince Türkler bu yazıya nesta'lik değil **"Ta'lik"** adını vermişlerdir. Harekesiz olması sebebiyle Türkçeye uygun bulunarak Osmanlı'da Fetvâhâne'nin resmî yazısı olmuş, devlet teşkilatlarında ve şiir divanlarının yazılmasında kullanılmıştır. Günümüzde İran'da en tutulan yazı olan ta'lik, diğer Islam ülkelerinde de sülüs ve nesihten sonra en çok kullanılan yazı çeşididir. Mimaride kolay uygulanabilmektedir. Başta şiir levhaları olmak üzere güzide ta'lik eserleri yazılmaktadır.

3. 2. Divânî (ديواني) :

İzzet Efendi'nin çok güzel bir divanî yazısı.

"Divana mahsus" anlamına gelen bu yazı çeşidi sadece divanda (bugünkü bakanlar kurulu) yazıldığı için bu adı almıştır. Divanî yazı, ta'lik yazısından ilham alınarak Türk hattatları tarafından icât edilmiştir. Türklerde, Fatih devrinde görülmeye başlamış ve Yavuz Selim zamanında gelişmiş ve bütün Osmanlı ülkesinde kullanılmıştır.

Diğer yazıların aksine divanî yazıda harfler ve kelimeler ayağa kalkmış bir durumda olup sola doğru eğik bulunurlar. Yatay kısımlar da aynı şekilde sağdan sola doğru eğiktir. Ayrıca harfler öne doğru kıvrılmış vaziyettedir. Ha, sin, sad, kaf gibi harflerin çanak görünümündeki alt kısımları soldan sağa doğru gerilemiş kendinden sonraki harflerle birleşmeyen elif, dal, ra, vav gibi harfler kendinden sonra gelen harflerle birleşmiştir. Divanî yazı; sadece devlet yazışmalarında kullanıldığı için gizliliği korumak ve tahrifatı önlemek amacıyla harf ve kelimeler çok yakın yazılır. Bu yazının satır sonları sivri bir uç şeklinde yukarıya doğru yükselir ve her satırın sonunda sözün bittiğini gösteren bir işaret yukarıdan aşağıya çekilir.[1]

Padişah fermanları, menşurlar, ahidnâmeler, şikâyet ve ahkâm defterleri dahil her türlü kayıt divanî yazı ile yazılmıştır. Bazı rivayetlerde divan kâtiplerine bu hattı divan dışında yazmayacaklarına dair yemin ettirildiği belirtilmektedir. Resmî evrakın altına imza atmak âdet olmadığı için bu yazıların kimlere ait olduğu genelde bilinmemektedir.

Hâmid Bey'in celî divanî yazı örneği. (Yusuf Suresi, 101. Ayet).

1 Ali Alparslan, *"divanî"* md., TDV İslâm Ansiklopedisi, C9, s.445.

Celî Divânî; divanînin celîsi anlamına gelmekle birlikte ikisi arasında farklar vardır. Celî divanî, geniş ağızlı kalemle, istifli olarak ve hareke ile tezyinî işaretler çokça kullanılarak yazılır. Osmanlıda sadece padişah fermanlarında kullanılmıştır. Günümüzde ise ayet-i kerime ve hadis-i şerîflerin yazılarak levha yapılmasında kullanılmaktadır.

3. 3. Rik'a (رقعة) :

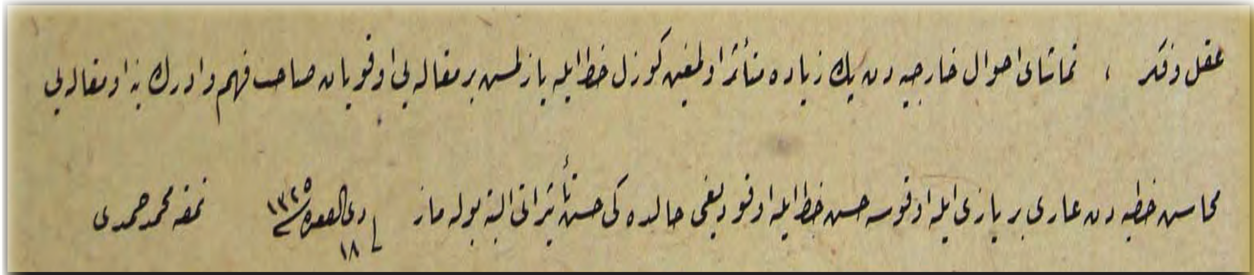
Sözlükte "kağıt, deri parçası" anlamına gelmektedir. Hat sanatında çabuk, kolay yazma ve okuma ihtiyacından doğmuş bir yazı türünün adıdır.

Rik'a, divanî yazı harflerinin sadeleştirilip küçültülmesiyle geliştirilmiştir. Rik'ada divanîye nisbetle harflerin kavis ve meyilleri azaltılmıştır. Fe, kaf, mim, vav harflerinin gözleri kapanmış, sin dişleri kaybolmuştur. Rik'a yazıda nokta, kalemin çıkardığı noktanın yarısıdır. İki nokta bir çizgi, üç nokta kıvrık bir biçim kazanmıştır. Harfler ve kelimeler harekesiz olup, 20-30 derece açıyla satıra oturacak şekilde dizilmiş, yalnız küpler ve "mim"in "elif"i satırdan aşağıya sarkmıştır.

Süratle yazılabilmesi için harf bünyelerinde yapılan bu kısaltmalar rik'a yazısının diğer yazı çeşitlerine kıyasla estetik ifade gücünü biraz azaltmıştır.

3. 3. 1. Rik'a Yazısının Ortaya Çıkışı

Rik'a yazısının ortaya çıkış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 15. asrın ikinci yarısından sonra Dulkadiroğulları döneminde kullanıldığı görülmektedir.

Güzel bir rik'a hattı örneği.

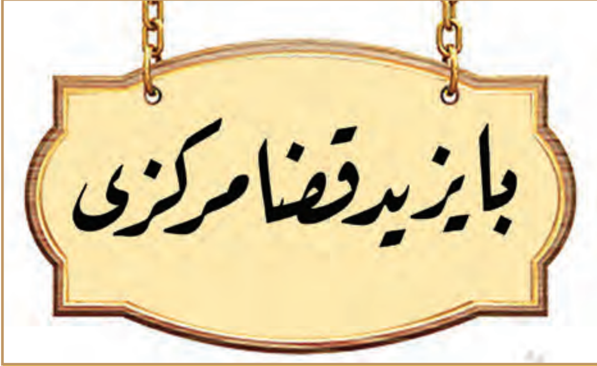
Osmanlılarda celî divanî padişah fermanlarında, divanî de Divan-ı Hümâyun'da kullanılmakla sıkı sıkıya sınırlı tutulmuştur. Ancak devlet yönetimi sadece padişah ve divândan ibaret değildir ve büyük Osmanlı ülkesinin en uzak yerlerine kadar yönetim birimleri ve memurları vardır. İşte bu devlet memurlarının yazı ihtiyaçlarını karşılamak üzere de divanî yazı harflerinin sadeleştirilip küçültülmesiyle rik'a yazısı ortaya çıkmıştır. Rik'a, 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra Dîvân-ı Hümâyun'da belli kurallara bağlanmış ve ana çizgileriyle beliren bir karakter kazanmıştır.

İlk olarak Hattat Mümtaz Efendi (ö.1872) Bâbıâli'de kullanılan eski rik'ayı, divanî yazıdan ayrı belirgin özellikler kazandırarak ve belli kurallara bağlayarak üsluplaştırmıştır. Bundan sonra rik'a yazısına, Mümtaz Efendi Rik'ası denmiş ve Bâbıâli'de hükümet dairelerinde çalışan memurlar tarafından işlek olarak kullanılmaya devam etmiştir.

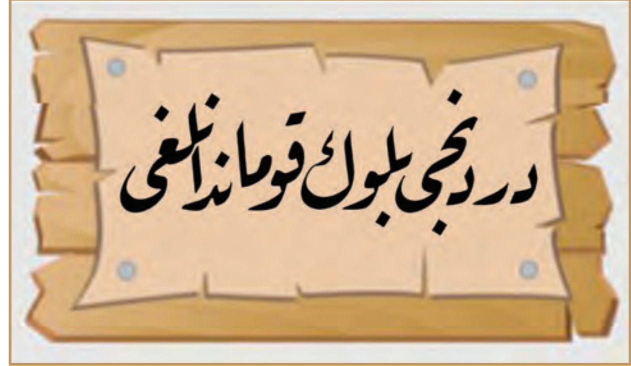
İkinci olarak Hattat İzzet Efendi (ö.1903), kendinden önceki en güzel rik'a yazıları üzerinde yaptığı inceleme ve değerlendirmenin ardından rik'a yazıda yeni bir üslup ortaya koymuştur. Bu üslupta harf bünyeleri klasik, kesin oran ve ölçülerini bulmuştur. Kelimeler geometrik düzen içinde daha açık yazılarak en güzel ahenk sağlanmış ve rik'a yazısı sanat seviyesine yükselmiştir. Zamanla Mümtaz Efendi Rik'ası bırakılmış ve hattatlar bu İzzet Efendi Rik'a'sını beğenerek yazmaya başlamışlardır.[1] Rik'a yazısı diğer İslam ülkelerinde de kabul edilmiş ve yayılmıştır.

3. 3. 2. Rik'a Yazısının Kullanım Alanları

Rik'a yazısı kalemin tabii akışına, sade, süratli ve kolay yazılmaya uygun olması sebebiyle 19.yüzyılda günlük hayatta yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Osmanlı döneminde, iptidai mekteplerde (ilkokulda) çocuklara yazı eğitimine basit ve kolay olduğu için rik'a ile başlanmıştır. Bâbıâli hükümet dairelerinde devlet memurları tarafından işlek olarak kullanılmıştır. Osmanlı edipleri ve şairleri el yazması kitaplarını rik'a ile yazmışlardır ve bugün basılan kitaplarında kendi el yazılarından örneklere de yer verilmektedir. Dergilerde, gazetelerde, mektuplarda, günlük işler için yazılan yazılarda hep rik'a tercih edilmiştir. Harf inkılabına kadar, rik'a hattının celî şekli dükkan levhalarında, ilanlarda, kimi zaman da kitâbelerde kullanılmıştır.

"BAYEZİD KAZA MERKEZİ"

"DÖRDÜNCÜ BÖLÜK KUMANDANLIĞI"

Günümüzde ise İslam ülkelerinde gazete başlıkları ve dükkân levhaları genellikle celî rik'a ile yazılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ile kitapların basımında çoğunlukla rik'a hattı tercih edilmektedir. Eğitimde kolaydan zora doğru gitme prensibine uygun olarak, hüsn-i hat meşkine genellikle rik'a ile başlanmaktadır. Bu yazı ile hat levhaları da yazılmaktadır.

3. 3. 3. Rik'a'nın Türkçe İle Bağlantısı

Türk milleti İslamiyeti kabul etmesiyle birlikte önceki alfabelerini bırakarak İslam yazısı haline geldiği için 10. yüzyılda Arap alfabesini kabul etmiştir. Yaklaşık bin yıldan beri, 1928 yılına kadar Türk dili satırlara Arap harfleri ile dökülmüştür.

1 Muhittin Serin, *"rik'a"* md., TDV İslam Ansiklopedisi, c.35, s.108.

Arap alfabesinde sesli harfler olmadığı için Türkçedeki sesli harfleri ifade etmeye yönelik gerekli çalışmalar yapılmış, kısa ünlüler hareke ile, uzun ünlüler uzatma harfleri ile yazılmıştır. Zamanla harekelerin yerini hareke yerine kullanılan harfler almıştır.

Arap alfabesinde olmayan p, ç, j, o, ö gibi harfler için de yeni harfler ve işaretler eklenerek Arap alfabesinin Türk Dilini en güzel şekilde yazıya aksettirmesine çalışılmıştır.

Türkçe'yi yazmak için, tarihî süreci içerisinde gelişen ve belli kurallara bağlanan yazı çeşitlerinden biri kullanılmıştır. İlmî kitapların yazılmasında genellikle harekesiz nesih, edebî eserlerde ta'lik, üst düzey devlet yönetiminde divanî ve celî divanî kullanılmıştır.[1] Bunların dışında devlet memurları ve geniş halk kitleleri tarafından günlük yazı ihtiyaçları için hep rik'a yazısı kullanılmıştır. Rik'a yazısını kullananlar diğer yazı çeşitlerini kullananlarla kıyaslandığında çok büyük bir oranın çıktığı görülmektedir.

Türkçeyi yazmak için rik'a yazısının en çok tercih edilmesinin nedeni en başta bu yazının böyle pratik bir ihtiyacı karşılamak üzere yine Türkler tarafından geliştirilmiş olmasıdır. Yazıdaki bütün fazlalıklar ve teferruatlar atılarak harflerin bünyesi en küçük ve en basit hale getirilmiştir. Bu sayede çok kolay yazılabilmesi sağlanmıştır. Yazılacak alandan tasarruf imkânı vermektedir. Yine bu alfabede harflerin birbirleriyle bitişmesinden dolayı seri yazılabilme ve zamandan tasarruf imkânı vermektedir. Sesli harfler yerine ilk başlarda yazılan harekelerin yazıdan kaldırılmış olması da yazmada büyük kolaylık getirmiştir. Bu yönleriyle 1700'lü yıllardan beri rik'a Osmanlı Türkçesinin "el yazısı" olmuştur.

Osmanlı döneminde yazarlar ve şairler el yazısı olarak kullandıkları rik'a hattını çok güzel yazmışlardır. Meselâ Nâmık Kemal rik'a hattatları arasında sayılmıştır. Mehmed Âkif Ersoy'un çok güzel rik'a el yazıları görülmektedir. Arşivlerden de en fazla rik'a ile yazılmış belgeler çıkmaktadır. Geniş halk kitleleri günlük her türlü yazılarını rik'a ile yazdıkları için rik'a el yazıları işlek hale gelmiştir. Böylece dillerde konuşulan güzel Türkçemiz, satırlarda da en çok yine Türk icadı olan güzel rik'a hattı ile yazılmıştır.

3. 3. 4. Rik'a Örneklerinin Okunması

Bugün İslam yazısını sadece sanat gayesi ile hüsn-i hatta ve din eğitim öğretiminde, Latin harflerini de resmî ve günlük işlerimizde kullanmaktayız. Ancak rik'a yazısını yazamasak bile okumayı öğrenmek son derece önemlidir. Çünkü rik'a hattı yüzyıllarca ecdadımızın Türkçeyi satırlara aktardığı yazı olmuştur. Resmî ve özel belgeler, kitaplar, mektuplar, dergiler, gazeteler rik'a el yazıları ile yazılmıştır. Arşivlerimiz bu belgelerle doludur. Eğer bu yazıyı okumayı öğrenmezsek atalarımızdan kalan kültür mirasının kapısını açıp onu devralamayız. Dedelerimizden kalan arşiv belgelerini, bir yazıyı, berâtı, tapuyu, mektubu vb. okuyamayız. Kültürel köklerimizden kopmuş oluruz.

Rik'a metinlerinde yazı her ne kadar Arap alfabesiyle yazılmış olsa da içeriğinde yazan dili Türkçedir. Dolayısıyla okumayı öğrenmek çok kolaydır. Bu Hüsn-i hat programı ve kitabı Osmanlı Türkçesini okumayı öğretmeye uygun değildir. Bu konuda ders veren kurumlardan veya yayınlardan yardım alınabilir.

---

1 Mehmet Memiş, Osmanlı Türkçesi, s. 4-15 , Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2012.

استقلال مارشی

قهرمان اوردومزه

قورقما سونمز بو شفقلرده یوزن آل سانجاق ،
سونمدن یوردمك اوستنده توتن اك صوك اوجاق .
او بنم ملتمك ییلدیزیدر پارلایاجق ،
او بنمدر او بنم ملتمكدر آنجاق ؛

چاتما قوربان اولایم چهره كی ای نازلی هلال ،
قهرمان عرقمه بر گول نه بو شدت بو جلال ،
سكا اولماز دوكولن قانلرمز صوكرا حلال ،
حقیدر حقه طاپان ملتمك استقلال ؛

بن ازلدنبری حر یاشادم حر یاشارم ،
هانكی چلغین بكا زنجیر ووراجقمش شاشارم ،
كوكرهمش سیل كبی یم بندیمی چیكنر آشارم ،
ییرتارم طاغلری انكینلره صیغمام طاشارم ؛

غربك آفاقنی صارمشسه چلیك زرهلی دیوار ،
بنم ایمان طولو كوكسم كبی سرحدم وار ،
اولوسون قورقما نصل بویله بر ایمانی بوغار ،
«مدنیت» دیدیكك تك دیشی قالمش جاناوار ؛

آرقداش یوردمه آلچاقلری اوغراتما صاقین ،
سیپر ایت كوودهكی دورسون بو حیاسزجه آقین ،
دوغاجقدر سكا وعد ایتدیكی كونلر حقك ،
كیم بیلیر بلكه یارین بلكه یاریندن ده یاقین ؛

باصدیغك یرلری «طوپراق» دییهرك كچمه ، طانی ،
دوشون آلتنده كی بیكلرجه كفنسز یاتانی ،
سن شهید اوغلیسك اینجیتمه یازیقدر آتاكی ،
ویرمه دنیالری آلسكده بو جنت وطنی ؛

كیم بو جنت وطنك اوغرینه اولماز كه فدا ،
شهدا فشقیراجق طوپراغی صیقسهك شهدا ،
جانی جانانی بوتون واریمی آلسونده خدا ،
ایتمهسون تك وطنمدن بنی دنیاده جدا ؛

روحمك سندن الهی شودر آنجاق املی ،
دكمهسون معبدمك كوكسنه نامحرم الی ،
بو اذانلر كه شهادتلری دینك تملی ،
ابدی یوردمك اوستنده بنم اینكلملی ؛

او زمان وجد ایله بیك سجده ایدر - وارسه - طاشم ،
هر جریحهمدن الهی بوشانوب قانلی یاشم ،
فشقیریر روح مجرد كبی یردن نعشم ،
او زمان یوكسلهرك عرشه دكر بلكه باشم ؛

دالغالان سن ده شفقلر كبی ای شانلی هلال ،
اولسون آرتق دوكولن قانلرمك هپسی حلال ،
ابدیا سكا یوق عرقمه یوق اضمحلال ،
حقیدر حر یاشامش بایراغمك حریت ،
حقیدر حقه طاپان ملتمك استقلال ...

محمد عاكف ارصوی

كتبه ط زرفا بیقوسز تلمیذه عبدالله كون

Rik'a hattı ile yazılmış İstiklâl Marşı. Hat: Taner Kaygusız

4. Celî Yazılar

İzzet Efendi'nin celi sülüs Ehl-I Beyt'I anlatan güzel bir hattı.

Sözlükte; aşikâr, iri, büyük anlamlarına gelen "celî" kelimesi, hat sanatında her cins yazının kendi kalem ölçüsünden daha geniş bir kalemle yazılan iri şekline denir. Bundan dolayı celî kelimesi bir yazı çeşidini değil karakterini ifade eder.

Hattatlar, kalem ölçüsünün üç misli genişliğinde yazılan bir yazıyı celî olarak kabul eder.[1] Sülüs yaklaşık 3 mm kalınlığında kalemle yazıldığına göre, bundan daha kalın yazılar celî sınırlarına girmektedir. Celî yazıların uzaktan okunabilir olması sebebiyle celî kalemi kalınlığının da üst sınırı yoktur. Meselâ, Ayasofya'nın kubbe yazıları 15 cm. kalınlığında, dört halîfe adları da 35 cm. kalınlığında kalemler ile yazılmıştır. Burada kalem kalınlığından maksat, kamış veya tahta kalemin ucunda kâğıda temas eden kısmının genişliğidir. Genellikle çanaklı harflerin en kalın yeri, kalem kalınlığını verir.

Selçuklular döneminde mimari eserlerde celî sülüs ve kûfî kullanılmakla birlikte celî sülüs daha çok tercih edilmiştir. Anadolu Selçuklularında ise kûfî, muhakkak ve celî sülüs yazı kullanılmıştır. Bu dönem eserlerinden dikkat çekenleri Divriği Ulu Camii (m.1129) portalinde zemini süslü celî sülüs kullanılmıştır.

İsmail Hakkı Altunbezer'in celî sülüs bir yazısı.

Osmanlıda İznik Nülüfer Hatun İmâreti, Bursa Yeşil Camii gibi mimari eserlerde, yeni bir üslubun doğuşunu müjdeleyen celî yazılar görülür. Ali Sûfî'nin celî sülüs hatla yazdığı Fatih Camii kitâbesi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin Ayasofya Camii'nde asılı celî sülüs hatla yazılı levhaları, Mustafa Râkım Efendi tarafından yazılan Nusretiye Camii kuşak yazısı, Sami Efendi'nin Yeni Camii sebili celî sülüs yazıları, Hasan Çelebi (ö.1594)'nin celî sülüs hatla yazdığı Süleymâniye Camii kitâbesi, celî yazıların güzel örnekleri olarak görülür.

1 Ali Alparslan, *"celî"* md., TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s.265.

5. Müsennâ Yazılar

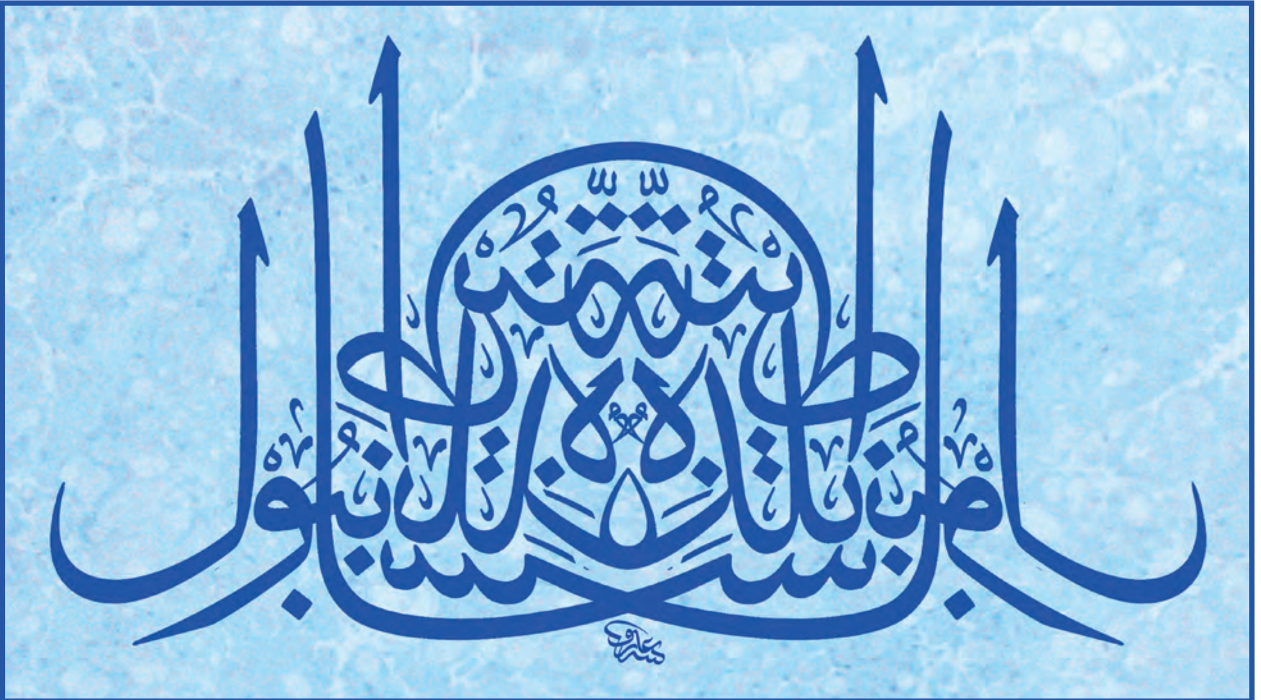
Müsennâ (aynalı) "Edeb yâ hû"
Hat: Ahmet Kutluhan.

Müsenna sözlükte "iki kısım veya iki parçadan oluşan ikili, iki katlı" anlamına gelmektedir. Terim olarak ise **"çift karşılıklı yazı"** demektir.

Aynalı yazı da denilen müsennâ, bir hat çeşidi değil, bir yazı biçimi olup her çeşit hat ile yazılabilir. Süs mahiyetinde kullanılmıştır. Herhangi bir ibare yazıldıktan sonra şeffaf bir kağıda kenarlarından dikkatle çizilir. Bu kâğıt tersine çevrilerek önceki ibare ile her ikisinin uçları birbirine değecek veya geçecek şekilde tekrar çizilir. Daha sonra kenarları tesbit edilen bu ters bölümdeki yazıların içi mürekkeple yazılarak müsennâ yazı elde edilir.

Osmanlı döneminde müsennâ yazıda Türk hattatlarının çok cazip eserler meydana getirdikleri ve âdeta yazı ile resim ve grafik sanatını birleştirdikleri görülür. Büyük hattatlar dışında halk arasında yetişmiş hattatlar da müsennâ yazıya ilgi göstermişler kûfî hatla camiler resmetmişler, sülüs hatla çifte "vav"lar, Kelime-i Tevhidler, Allah (c.c.), Muhammed(s.a.v), Ali (r.a.) kelimelerini yazmışlar, bunun dışında yazıyla kuşlar, kandiller, ibrikler, taçlar, kavuklar yapmışlardır.[2]

14.ve 15. yüzyıllarda Bursa ve Edirnede yapılan camilerde müsennâ yazılara çokça rastlanır. Fatih devrinde Ali b.Yahya Sûfî tarafından yazılan Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyun üzerindeki müsennâ celî sülüs kitabeti, Hâmid Aytaç'ın Şişli Camii kapısı üzerindeki müsennâ celî sülüs levhası en güzel örneklerden birkaçıdır.

"İstanbul beldetün tayyibetün"cümlesinin müsennâ (aynalı) yazılmış hâli. Hat: Mehmet Arif Vural.

2 Ali Alparslan, *"müsennâ"* md., TDV İslam Ansiklopedisi, C 32, s.87-88.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A – Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Kûfî hattı nasıl bir yazıdır? Kûfî hattı ile yazılmış bir yazıyı hangi özelliklerinden tanıyabiliriz? Açıklayınız?

....

....

....

2. Kur'an yazmada niçin nesih hattı tercih edilmiştir? Açıklayınız.

....

....

....

3. Celî ne demektir? Celî yazılara nerelerde ihtiyaç duyulduğunu örneklerle açıklayınız.

....

....

....

4. Müsennâ ne demektir? Müsennâ yazıların nasıl yazıldığını açıklayınız.

....

....

....

5. Rik'a yazısının ortaya çıkmasındaki asli unsurları sıralayınız.

....

....

....

B – Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdaki yazılardan hangisi Aklâm-ı Sitte içerisinde yer almaz.

a) Sülüs **b)** Nesih **c)** Tevkî' **d)** Rikaa' **e)** Rik'a

2. Derslerinizde ayet ve hadis metinlerini, Arapça cümleleri defterinize yazarken hangi yazı türünü kullanıyorsunuz?

a) Sülüs **b)** Nesih **c)** Celî Divanî **d)** Kûfî **e)** Muhakkak

3. İlk olarak İran'da icat edilip sonra tüm İslâm âlemine yayılan yazı türü hangisidir?

a) Kûfî **b)** Ma'kılî **c)** Ta'lîk **d)** Divanî **e)** Rik'a

C – Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri parantez içindeki uygun kelimelerle doldurunuz.

(Kûfî, Sülüs, Ta'lîk, Divanî, Kûfî, mimari, Ali)

1. İslam öncesi cezm diye bilinen, düzenli, köşeli, dik ve yatay harfleriyle geometrik çizgilere dayanan ve bulunduğu şehre nisbetle isimlendirilen …..…....yazı Kûfe'de şekillenmiştir. Daha çok ……………………alanlarında kullanılır. Hz. ………… bu yazının manevi mimarlarından kabul edilir.

2. Ma'kılî yazı, ………………. yazının kollarından birisidir.

3. …………….: Adını üçte bir anlamından alan, yaklaşık 3-4 mm kalemle yazılan, İslam coğrafyasında en bilinen, en eski ve en çok işlenmiş bir yazı çeşididir.

4. ……… : Ta'lîk yazısından ilham alınarak Türk hattatları tarafından icat edilen, diğer yazıların aksine harfleri sola doğru eğik olan yazıdır.

D – Aşağıdaki bilgilerden doğrularını (D), yanlışlarını (Y) ile işaretleyiniz.

(........) Osmanlı döneminde, ilkokulda çocuklara yazı eğitimine, basit ve kolay olduğu için rik'a ile başlanmıştır.

(........) Cami kubbelerinde, kuşak yazılarında ve mihrap yazılarında rik'a yazısı kullanılır.

(........) Camilerde kubbe, kuşak ve mihrap yazıları celî olarak yazılmaz.

(........) Nesih yazı kitâbe yazımında kullanılan bir yazı çeşididir.

(........) Hızlı ve kolay yazıldığından dolayı günlük yazışmalarda celî divanî yazı kullanılır.

(........) Ta'lîk, sülüs ve nesihten sonra İslam dünyasında en çok kullanılan yazı çeşididir.

3. ÜNİTE

HAT SANATI ESERLERİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Evinizde bulunan Arapça basılı eserlerin baş ve son kısımlarına dikkat ederek nelerin yer aldığını kıyaslayalım.

2. Evinizde hat levhaları var mı? Varsa bu levhaların niçin yazıldığını ve nerelere asıldığını düşününüz.

3. İsminizi Kur'an harfleriyle yazıp levha yaparak çalışma masanızın başına asmayı düşündünüz mü? Başka hangi hat levhalarını asmayı düşünürsünüz ? Niçin?

4. Mahallenizdeki caminin içindeki bütün hat yazılarının fotoğraflarını çekerek sınıfa getiriniz. Bu yazıların hangi yazı türü ile yazıldığını tespit ediniz. Okuyup anlamlarını defterinize yazınız.

5. Kendimize ait bir Mushaf-ı Şerîf alırken hattının nasıl olmasına dikkat etmeliyiz?

6. Okulunuzda aldığınız bu bir yıllık hüsn-i hat dersinden sonra, hat sanatında daha da ilerleyerek hattat olabilmek için başka nerelerde ve nasıl eğitim alabileceğiniz konusunda öğretmeniniz ile görüşünüz.

1. İslamî Eserlerde Hat Sanatı

Hat; yıllar boyu yaşanan sosyal hayat, devlet işleri, arşivleme ihtiyacı, yazının göze hoş gelen sanat yönü ve daha pek çok sebepten dolayı yazı hayatımızın her kademesine girmiştir. Ancak kendisini asıl gösterdiği yer dinî sanat eserleridir.

Hat sanatının uygulandığı İslami eserleri şu başlıklar altında toplayabiliriz:

Kamil Akdik'in nesih hattı ile yazdığı Mevlid-i Şerif'ten "Allah Adın" bahri.

1. Kitaplar: Hat; sanatının böylesine itibar bulmasının asıl kaynağı ve sebebi Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'ın önceleri parşömen, daha sonra kâğıt üstüne değişik hat türleriyle yazılmış sayısız örneği dünyanın çeşitli müze, kütüphane ve koleksiyonlarında bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim ve cüzleri, en'âm-ı şerifler, evrâd-ı şerîfler, delâilü'l-hayrâtlar, hat sanatının kitap şeklinde rastlanılan dinî mahiyetteki örneklerindendir. Hadis kitaplarının da hüsn-i hatla yazılmış seçkin örnekleri vardır.

İlmî kitapların yazılmasında genellikle harekesiz nesih, edebî eserlerde ta'lik kullanılmıştır.

2. Kıt'alar: Orta boyda bir kitap ebadındaki kâğıdın tek yüzüne bir veya birkaç nevi hatla yatık veya dik konumda yazılan, ekseriya dikdörtgen biçimindeki hat eserleri için kullanılan bir tabirdir.

Bir murakka' örneği.

3.Murakka'lar: Çeşitli şekillerde bezenmiş kıtaların bir araya getirilip ciltlenmesiyle hazırlanan albümlere denir.

4. Levhalar: XIX ve XX. yüzyıllarda bilhassa Osmanlılarda celî yazılarla revaç bulan levhacılık, hüsn-i hattın çerçevelenerek çeşitli mekânlardaki duvarlarda yer almasını sağlamış, böylece bir güzelliği hem okuma hem de seyretme imkânı vermiştir.

5. Hilyeler: İlk örnekleri Hâfız Osman tarafından tertip edilen hilyeler, Hz. Peygamber'in fizikî ve ahlâkî vasıflarını anlatan levhalardır.

6. Cami yazıları: Camilerde mermer, ahşap işleme olarak veya müstakil olarak rastladığımız levhalardır.

7. Kitabeler: Cami, tekke, mektep, medrese, han, çeşme, hamam, sebil, kütüphane gibi herhangi bir âbidenin ekseriya dış, bazan da iç cephesinde yer alan veya nişan taşı, mezar taşı gibi bir dikilitaş üzerindeki yazılar hakkında bu tâbir kullanılmaktadır.

Bu başlıklardan bazılarını biraz daha detaylı olarak işleyelim.

2. Mushaflar

Sözlükte Mushaf kelimesi "bir araya getirilip bağlanmış yazılı sayfalar" anlamına gelir.

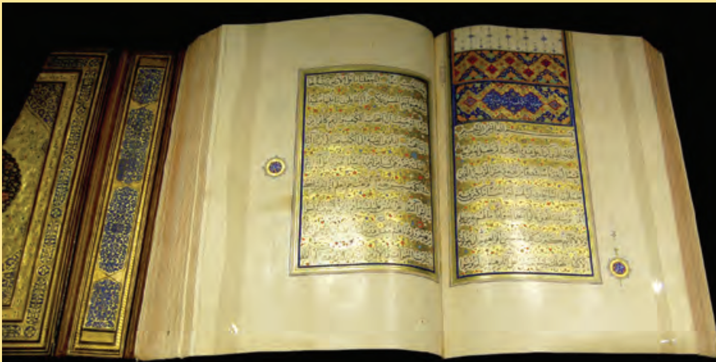
Kur'an-ı Kerim, Peygamber Efendimizden günümüze kadar ciddi bir özenle yazılmış, ezberlenmiş, okunmuş ve bu yollarla muhafaza edilmiştir.

Zaman içinde âlimler, Kur'an'ı daha rahat ve doğru okumayı sağlayacak imlâ kurallarını ve güzel yazma kriterlerini geliştirirken hattatlar da Mushaf hatlarının estetik değer kazanması için sanat güçlerini, maharetlerini sergilemiş, bu arada Müslümanların sanat zevklerini de tatmin etmeye çalışmıştır.

Resûl-i Ekrem (s.a.v) zamanında kâtipler yazı malzemesi olarak safran ve gül suyu ile boyanmış ve inceltilmiş deri ,tahtadan yapılmış tabletler, develerin kürek kemiklerini, hurma ağacı yapraklarının orta damarını, ince beyaz taş, kırık seramik parçalarını kullanıyorlardı.

Sert malzeme üzerine madenî kalemle oymak suretiyle, diğer malzemeler üzerine de kamış kalem, hokka içinde siyah veya kahverengi mürekkeple yazıyorlardı. Resûl-i Ekrem Efendimiz(s.a.v) dayanıklı ve kalıcı olması sebebiyle vahiylerin parşömen üzerine yazılmasını istiyordu.

Hz. Ebû Bekir devrinde bir araya getirilen Mushaf ve Hz. Osman'ın hilafetinde Mushaf derleme heyetince belirlenen imlâ kuralları esas alınarak çoğaltılan Mushaflar, parşömen üzerine siyah mürekkeple ve Medenî hatla irice yazıldı. Kur'an metninin dışında hiçbir işaret ilave edilmedi. Özellikle Mushaf yazımı için seçilmiş olan Medenî yazı düzenli, geometrik, , yatay ve dikey çizgilerin hâkim olduğu noktasız, harekesiz, sade bir yazı türü idi.

Altınla bezenmiş eski muhteşem bir Mushaf-ı Şerif. (Türk İslam Eserleri Müzesi).

GEZELİM ÖĞRENELİM

İlk devir kûfî hatla yazılan Kur'an-ı Kerim örnekleri görmek istiyorsanız işte size adresler: İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi (Şam Evrakı, nr. 85, 86, 87, 88, 89) , Topkapı Sarayı Müzesi (Karatay, I, 1-23), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.

Hafız Osman'ın Mushaf'ından çok güzel bir serlevha örneği.

Aynı zamanda bu dönemde sureler Fâtiha ile başlayıp Nâs ile bitecek şekilde sıraya konmuş, surelerin nüzûl sırasına göre tertibinden farklı olan bu düzenlemeye **"mushaf tertibi"** denilmiştir.

Emevîler zamanında Kur'an okumada i'rab hatalarını, yanlışlıkları gidermek, Mushaf metninde her türlü bozulmayı önlemek, rahat ve doğru okumayı sağlamak amacıyla harekeleme ve noktalama çalışmaları yapılmıştır.

Şu an elimizde bulunan, Müslümanların daha çok ilgi gösterdiği ve beğendiği ayetberkenar Mushaf tertibinin Kayışzâde Hâfız Osman Nûri tarafından yazılıp günümüze kadar pek çok baskısı yapılan Mushaflarla yaygınlaştığı bilinmektedir.

Ayet berkenar: Özellikle hafızlık ve ezber yaparken sıkça kullandığımız nüshalardaki sayfaların hepsi on beş satır olmasına, sayfa sonlarının bütün nüshalarda ayet sonu ile bitmesine denir. Âyet berkenar tertîb ile yazılan bütün Mushaflar birbirleriyle karşılaştırıldığında tüm sayfalarının birbirleriyle uyumlu olduğu görülecektir. Yani bütün Mushaflarda aynı numaralı sayfalar hep aynı kelime ile başlayıp aynı kelime ile bitmektedir. Diğer İslam ülkelerinde basılan Mushaflarda buna pek rastlamayız.

HOCAYA HÜRMET

Osmanlı Devleti'nin başşehri henüz Edirne'de bulunduğu sırada, devlet ileri gelenlerinden bir zât, Hâfız Osman Efendi'ye bir miktar akçe gönderip bir Kur'an-ı Kerim yazmasını ister. Hâfız Osman Efendi Kur'an'ı yazmaya başlar. Henüz üçte biri yazılmışken, Hâfız Osman Efendi'nin Edirne'de bulunan talebesi Kevkep Hâfız, Kur'an siparişini veren zâta giderek:

-Ben hem güzel yazarım, hem de çabuk yazarım. Osman Efendi ihtiyardır, güç yazar, diyerek Kur'an-ı Kerim'i yazma işini kendi alır.

Adamlar Hâfız Osman Efendi'ye verdikleri parayı geri alırlar. Bu işi Kevkep Hâfız'ın yaptığını daha sonra bir şekilde öğrenen Hâfız Osman Efendi, kızdığını belli etmez, ama gönlü kırılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'in daha üçte biri bile tamamlanmadan, Kevkep Hâfız bir gün kalemini açarken sağ elinin yazı yazdığı parmaklarını keser. Açılan yara bir türlü iyileşmez. Başladığı Kur'an'ı bir türlü bitiremediği gibi sanat câmiasındaki parlayan yıldızı da söner.

3. Cami Yazılarında Hat Sanatı

Camiler, Kâ'be-i Muazzama'nın şubeleri sayılan kutsal mekânlardır. İslam'ın 5 temel esasından biri olan namaz ibadetini îfâ edebilmek için toplanılan mabetlerdir. Camilerin mimarisi apayrı bir sanat olduğu gibi, iç tezyînatları da namaz ibadetine uygun olarak yapılmaktadır. Camilerde iç tezyinatı olarak en çok hüsn-i hat sanatı, kalem işi ve çini sanatları kullanılmaktadır. Camiler hat yazılarının her vakit sergilendiği yerlerdir.

Cami yazıları en çok sülüs yazı türü ile yazılmaktadır. Bu yazılara uzaktan bakılacağı için tabii ki celî olarak yazılmaktadır. Celî sülüs dışında nadiren kûfî ile de yazılmaktadır.

Camilerde hat yazılarının yazıldığı veya asıldığı başlıca yerler şu kısımlardır:

1 – Giriş Kapısı: Giriş kapısının üzerine, namazın farziyyetini ve önemini bildiren, veya açılmış cennet kapılarının olduğunu bildiren ayetler yazılır. Camiye gelen Müslümanları bu ayetler karşılar.

2- Mihrap: Mihrabın üzerinde yer alan ayet çoğunlukla mermere işlenmiştir. Mihrap kıble yönünde olduğu için, kıble olarak yönümüzü Mescid-i Harâm tarafına dönmemizi bildiren (el-Bakara 2/144; Âl-i İmrân 3/37 veya 39.) ayetler yazılır. Mihrabın kenarlarını donatacak şekilde Âyet'el-Kürsî yazılmaktadır.

Camilerin mihrabı üzerindeki yazılar.

Camilerimizde bulunan, hat sanatımızın olmazsa olmazlarından "Lafza-i Celal ve İsm-i Nebi" örnekleri.

3 – Minber: Minber kapısının üzerine genellikle besmele veya Kelime-i Tevhid yazılmaktadır.

4 – Kubbe: Kubbeye daire şeklinde istifli olarak Kur'an'dan ayetler veya kısa sureler yazılmaktadır.

5 – İç Köşeler: Mihrabın sağından başlayarak Allah (c.c.), soluna doğru Muhammed (s.a.v), Hz. Ebubekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman (r.a.), Hz. Ali (r.a.), Hz. Hasan (r.a.), Hz. Hüseyin (r.a.) isimleri daire şeklinde celî sülüs ile yazılmakta veya asılmaktadır.

Camilerdeki kuşak yazısına örnek.

6 – İç Kuşak: Caminin iç kuşağına Âyet'el-Kürsî, Mülk ve Nebe gibi çeşitli ayet ve sureler yazılır.

7 – Pencere Üzerleri: Mimaride özel olarak yazıya yer bırakılmışsa buralara özel istifler yapılıp yazılır. Yer bırakılmamışsa da levha olarak pencerelerin üzerlerine veya aralarına genellikle namaz ile ilgili levhalar asılmaktadır.

8 – Dış Kuşak: Camilerin dış kuşak yazılarına örnek olarak Kudüs'teki Kubbetü's-Sahrâ Camii'nin dış kuşak yazılarını gösterebiliriz. Şefîk Bey'in hattıyla Yâsin-i Şerîf Suresi çini üzerine yazılmıştır.

Günümüz hattatlarından Arif Yücel'in yazdığı bir kubbe yazısı örneği.

Hat yazıları camilerin duvarlarına şu şekilde yazılır: Hattatlar gerekli yazıları hat kâğıtları üzerine, çalışma masalarında yazabilecekleri kadar normal büyüklükte yazarlar. Yoksa ilk baştan camide yazılacağı yer kadar büyük yazmazlar. Hattat yazdıktan sonra günümüzde fo-

Çemberlitaş'ta Atik Ali Paşa Camii avlusunda bulunan "namaz vakitlerinin gösterildiği yer" anlamına gelen"muvakkithane"nin çok güzel bir kitabesi.

tokopi yoluyla istenildiği yerin büyüklüğü kadar büyütülür. Nakkaşlar bunu alıp duvarın üzerine kopyalayıp çizerler. Sonra da çizgilerin içini titiz olarak boyarlar. Yazılar bu şekilde camilerin duvarlarına yazılır.

Camilerin de içinde bulunduğu külliyelerin ve binaların iç ve dış duvarlarında mermer, taş, ahşap, çini ve çeşitli levhalar gibi maddeler üzerine oymak veya kabartmak suretiyle işlenmiş yazılara kitabe ismi verilir.

Kitabeler bize yalnızca tarihî bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda medeniyet ve sanat tarihi araştırmalarında yararlı bilgiler de sağlar. Dil ve tarih çalışmaları için de önemli kaynak ve belge niteliği taşır.

AKLINIZDA BULUNSUN

Kitabelere camilerde, askerî binalarda, çeşmelerde , türbelerde, han, hamam ve büyük yapıların tamamında rastlayabilir, mezar taşlarını da kitabeler arasında kabul edebiliriz.

4. Hat Levhaları

Hat levhaları, kâğıdın bir yüzüne yazı yazılarak hazırlanan ve çerçevelenip asılan eserlerdir. Bunlara resim sanatındaki gibi tablo değil, **"levha"**veya **"hat levhası"** denir. Hüsn-i hat sanatının uygulandığı en önemli yerlerden birisi de özellikle XIX. yüzyıldan beri levhalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hat levhaları geometrik olarak, içlerindeki yazılara göre şekillenmiştir. Kıtalar ve düz satırlı levhalar yatay ve dikey dikdörtgen şeklinde, hilye-i Şerîfeler klasik olarak dikey dikdörtgen şeklinde yazılmıştır. İstifli levhalar ise içlerindeki yazıların istiflenmesi sonucu ortaya çıkan şekle göre dikdörtgen, kare, çokgen, daire, beyzî (oval), su damlası, armudî, yaprak, zülfikâr (Hz.Ali'nin kılıcı) vb. şekillerinde olabilmektedir.

Hazreti Ali'nin Zülfikâr'ının sembolize edildiği muhteşem bir levha.

Dikey dikdörtgen ebadın genel tercih olmasında tabiatta ve dünya sanatında âdeta vazgeçilmez bir denge ifadesi olan altın oranı yakalama arzusunun rol oynamış olduğu düşünülebilir. Hat levhaları genellikle uzaktan görülebilecek şekilde büyük boyutlarda ve celî sülüs, celî ta'lik ve celî divanî yazılarla yazılmıştır. Ancak küçük mekânlara asılıp yakından bakılacaksa küçük boyutlarda yazıldığı da olmuştur.

Hat levhalarını yazarken genellikle kamış kalem kullanılır. Ancak kamış kalemin kalınlığını aşan yazıları yazmak için büyük tahta kalemler kullanılır. Klasik olarak siyah is mürekkebi ile yazılmakla birlikte renkli mürekkepler de kullanılır. Mürekkepten başka sarı zırnık ile zerendûd denen altın mürekkebi ile de yazıldığı olur. Levha yazılan kağıt, klasik usullerle alışılagelen renklerle boyanmış, aharlanmış ve mührelenmiş hat kağıtlarıdır. Bunun dışında siyah kağıtlara beyaz ve sarı renklerle yazıldığı da olur. Levhaların kağıda yazıldıktan sonra duvar, kumaş, tuval, ahşap vb. üzerine uygun tekniklerle aktarılarak yaygın bir kullanım alanı kazandığı görülmektedir.

4. 1. Levha Biçimleri

Hat levhalarının yüzyıllar boyunca oluşup benimsenmiş ve artık klasikleşmiş bazı formları vardır. Levhada hangi yazı çeşitlerinin nasıl bir sıralama ile yer alacağı, yazıların nasıl tertip edileceği ve kağıt boyutlarının nasıl olacağı çeşitli açılardan değerlendirilerek bu şekiller oluşmuştur. Levha biçimlerini üç başlıkta inceleyebiliriz:

4. 1. 1. Kıt'a

Hat sanatında belirli ölçülerdeki dikdörtgen kâğıtlara sülüs-nesih, muhakkak-reyhânî, ta'lik, tevkî', rikâ' hatlarıyla yazılmış yazılara **"kıt'a"** denir.

Şevki Efendi'nin çok güzel bir sülüs-nesih kıt'ası.

Ebadı belirli olduğu için kıt'alarda bu ölçüye uygun düşen sülüs, nesih, ta'lik ve muhakkak, reyhânî, tevkî', rikâ' hatları kullanılmaktadır. Buna göre kıt'aları ikiye ayırmak mümkündür:

1. Sülüs-Nesih Kıt'a: Bunlar arasında en yaygını sülüs-nesih hatla yazılmış olanıdır. Bunda, üstte sülüsle yazılmış bir satır ve onun altında nesihle yazılmış birkaç satır bulunur. Nesih satırların uzunluğu sülüs satıra nispetle daha kısa tutulur. Nesih satırların sağında ve solunda tezhip için bırakılmış boşluklara **"koltuk"** adı verilir.

2. Ta'lik Kıt'a: Ta'lik ile yazılan kıt'alara denir. Eğer satırları düz olarak yazılmışsa böyle kıtaya **düz ta'lik kıt'a**, satırları sola yukarı doğru meyilli olana da **mâil ta'lik kıt'a** adı verilir.

Ta'lik kıt'alarda genellikle beyitler halinde şiirlerin yazılması tercih edilmektedir. Bazen iki beyitten fazla olan şiirlerin yazıldığı da görülmektedir

Farsça ta'lîk hattıyla yazılmış bir mâil kıt'a örneği.

Kıt'a geleneği Araplarda başlamış, İranlı hattatlar tarafından şekil ve ölçü bakımından geliştirilmiş, Türk hattatları tarafından da ölçüleri en kaideli ve en uygun hale getirilmiş ve beğenilerek kullanılmıştır.[1]

4. 1. 2. Hilye-i Şerîfe

Hz. Peygamberimiz'in (s.a.v.) fizikî ve ahlâkî vasıflarını anlatan levhalardır. İslam inancı putlardan olduğu kadar putlaştırılabilecek kimselerin tasvirlerinden de şiddetle kaçındığından hiç kimse Resulullah Hz.Muhammed'in (s.a.v.) resmini çizmemiştir. Bunun yerine, görenlerin doğru tariflerinden faydalanarak onu hilyeden tanıyıp anlatma yolu tercih edilmiştir.

Hilye-i Şerîfe, ilk defa Hattat Hâfız Osman (ö.1698) tarafından bugünkü şekliyle tertip edilmiş ve levha olarak yazılmıştır. Ondan sonra da kalıplaşmış ve klasik levha şekillerinden birisi olmuştur. Levha hilyeleri genelde dikey dikdörtgen alanda tasarlanmıştır.

Hilye levhalarının en yaygın şekline göre bölümleri şunlardır:[2]

1. Başmakam: Dikey dikdörtgen ebatlı hilyelerde en üstte ayrılan kısma "başmakam" denir. Buraya besmele veya euzü besmele, bazen de besmelenin içinde geçtiği Neml Suresi 30. ayet yazılır.

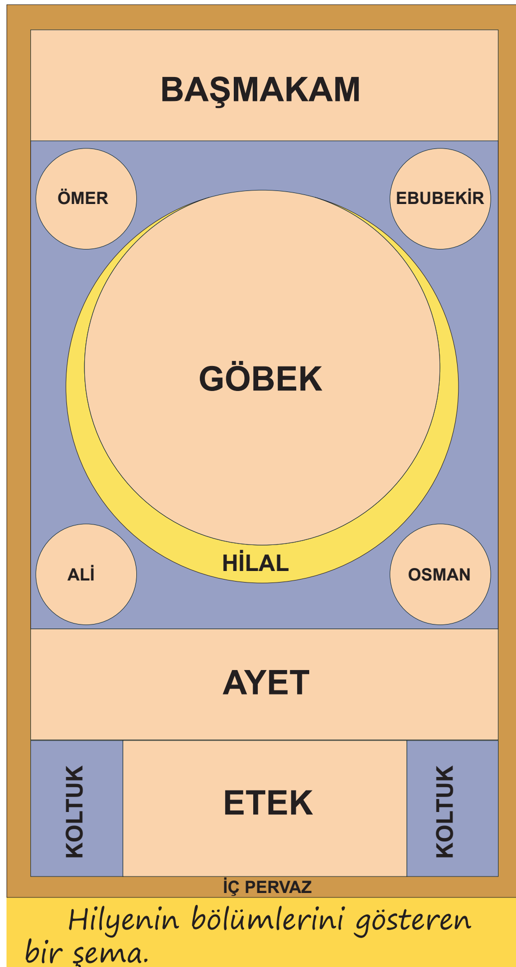
2. Göbek: Besmelenin hemen altına gelen dairevî alandır. Bazen beyzî (oval), dörtgen ve çokgen de olabilmektedir. Hilye metninin büyük bir bölümünün yerleştirildiği bu kısım "gövde" olarak da adlandırılır. Burada fizikî ve ahlâkî vasıfları ile Hz. Peygamberimiz'i anlatan sahabe beyanlarından oluşan rivayetler –genellikle Hz. Ali'nin yaptığı tavsîf – metin olarak yer alır.

1 Ali Alparslan, *"kıt'a" md., TDV İslam Ansiklopedisi, C 25, s.505-506.*
2 Uğur Derman, *"hilye" md.,TDV İslâm Ansiklopedisi, C 18, s.47-51; Hüsrev Subaşı, Hilye-i Şerîfe ve Bölümleri, s.39-47.*

3. Hilâl: Daire şeklinde tertiplenen göbek kısmını, uçları baş makama doğru bakan ve genişliği aşırı olmayan bir hilâl çevreler. Resul-i Ekrem bu âlemi nuruyla aydınlattığı için aya benzetildiğinden hilyenin göbek kısmını çepeçevre saran bölümünde, ayın en güzel hâli olan hilâl şekli oluşturulmuştur.

4. 5. 6. 7. Hulefâ-yi Raşidîn İsimleri: Göbeğin köşelerinde yer alan bu yuvarlak yahut beyzî dört makama sırasıyla Hz. Ebu Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman (r.a.), Hz. Ali 'den (r.a.) meydana gelen ilk dört halifenin isimleri yerleştirilir. Ancak bazı kompozisyonlarda Resulullah'ın Ahmed, Mahmûd, Hâmid, Hamîd şeklindeki dört isminin bunların yerine yazıldığı görülür.

8. Ayet: Hilye planında göbek kısmının üstünde yer alan başmakamın alt kısımdaki simetrisini oluşturur. Buraya doğrudan doğruya Hz. Peygamber'le ilgili bir ayet yerleştirilir. En çok görüleni, "Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik." meâlindeki Enbiyâ suresi 107. ayetidir. Bu kısma, "Hiç şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzerindesin." (Kalem suresi 4.) ayeti gibi Hz. Peygamberimiz ile ilgili ayetler yazılır.

Hilyenin bölümlerini gösteren bir şema.

BUNLARI BİLİYOR MUYDUNUZ?

Hz. Peygamberimizin getirdiği ilâhî öğretide ay yılı esaslı takvim benimsenmiştir. Hattatlar levhalarının altına hicri olarak tarih atarlar. Hilâl İslam inancının, kültür ve medeniyetinin ve dolayısıyla bu medeniyeti insanlığa sunan yüce Peygamber'in sembolü olmuştur. Hilâl, ebced hesabı ile 66 rakamına tekâbül eder. "Allah" kelimesinin ebcedî toplamı da 66'dır. Türk Bayrağı da dahil olmak üzere bir çok İslam ülkesinin bayrağındaki hilâl, Allah kelimesini, Hz. Peygamberimizi ve İslam'ı sembolize etmektedir. "Lâle" kelimesi de "Allah" ve "Hilâl" kelimesindeki aynı harflerden oluşur ve ebced değeri 66'dır. Dolayısıyla çiçek kültüründe lâle, Allah kelimesini sembolize etmektedir. Gül de Hz. Peygamberimizi sembolize eder.

9. Etek: Ayet kısmının altında yer alan yatay dikdörtgen bir alan olup, göbekte Hz. Peygamberimizi tavsîf eden hilye metninin devamı ve dua burada yer alır. Eğer metnin tamamı göbeğe sığdırılmışsa levhada bu bölüm olmayabilir. Bu bölümün en sonuna salatüselam yazılır. Hilyeyi yazan hattat imzasını ve levhayı yazdığı hicri tarihi ilave eder, kendisine ve bu hilyeye bakanlara dua talep eden ifadelere de yer verebilir.

10. 11. Koltuk: Eteğin içinde yer alan nesih satırların iç pervazdan 1,5–4 cm kadar içeriye çekilmesi neticesinde metnin iki yanında oluşan iki dikey dikdörtgen boşluğa koltuk denmektedir. Koltuklar tezyinî motifler ile süslenir. Bazı örneklerde hattatın künyesinin buralara taştığı görülür.

Hüsn-i hat öğretiminde mürekkebat meşkinin sona ermesine yakın, Hz. Ali rivayetine dayanan hilye metninin sülüs-nesih meşki için kullanıldığı görülmektedir. Mehmed Şevkî Efendi'nin yazdığı Sülüs–Nesih Meşk Murakkaı'nın sonuna yine Mehmed Şevkî Efendi'nin sülüs ve nesih hatlarla yazdığı bir hilye-i şerîfe metni mürekkebât meşkine örnek olması için eklenmiştir.

Başta Topkapı Sarayı, Türk-İslam Eserleri ve İstanbul Vakıflar Hat Sanatı Müzeleri olmak üzere muhtelif müzelerde, Süleymaniye, İstanbul Üniversitesi gibi bazı kütüphanelerde, cami ve mescidlerle hususî koleksiyonlarda çok güzel hilye-i şerîfe örnekleri yer almaktadır.

Çeşit çeşit muhteşem hilyelerin sergilendiği bir hilye-i şerîfe sergisi.

4. 1. 3. Düz Satırlı ve İstifli Levhalar

Satır, kağıt üzerine yazı yazarken, yazının eğri olmaması için mistar ile çizilen düz çizgiye denir.

Hat sanatında harflerin baş, gövde veya uzantılarından neresinin satır çizgisine oturacağı, ne kadarının yukarıda ve ne kadarının aşağıda olacağının kuralları ve ölçüleri tarihî süreçte belirlenmiştir. Harfler ve kelimeler tek başlarına ne kadar güzel yazılmış olsa da belirlenen bu satır nizamına uymadığı zaman göze güzel görünmez. Mıstarı düzgün olan yazı için "yazı satıra oturmuş", aksine bozuk olanlar için de "harfler satırda hora tepiyor" tâbirleri kullanılmıştır. Bu nedenle harflerin hangi kısmının satır çizgisi hizasından geçeceği kaide halinde hat eğitimi esnasında öğretilir.[1]

İKİ KELİMEDE BİR DEFA KULLANILAN "LAM" HARFİNİ BULABİLDİNİZ Mİ ?
(Kalem Suresi ayet 4)

Bu sanatta harf ve kelimelerin satır nizamında sıralanması esastır. Bütün yazı çeşitleri normal olarak düz satır nizamında yazılır. İnce kalemle yazılan nesih, rik'a, muhakkak, reyhânî ve tevkî' yazıları ise sadece düz satır olarak yazılıp istif yapılamayan yazı türleridir.

Düz satır nizamındaki yazılar, harflerinin ve kelimelerinin birbirinin peşi sıra uyum içinde, aşağı yukarı kaydırmaksızın düzgün bir satır üzerine yazılan yazılardır. Burada harfler birbiri üstüne istif dediğimiz bindirmeler yapmaz.

İstif: Hat sanatında harf ve kelimelerin üst üste getirilerek ahenkli ve göze hoş gelecek bir şekilde yerleştirilmesine denir.[2]

Sülüs ve celî sülüs yazıları, yapıları itibarıyle istif yapılarak yazılmaya en müsait yazılardır.

Hat yazılarında istif yapılmasının amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1 - Yazılan metni harfleriyle ve kelimeleriyle ahenkli olarak tek parça bir görünüme getirebilmek.

2 - Metni en estetik şekle ve görüntüye büründürerek içeriğindeki mesajın belki asırlar boyu ihtişamla ve zerâfetle hem gönüllere hem de gözlere hitap etmesini sağlayabilmek,

3 - Özellikle mimaride sınırları belirli alana metni en estetik bir şekilde sığdırabilmek ve yazılacak alandan tasarruf sağlayabilmek.

İstifli bir kompozisyonu oluşturarak yazmak uzun bir zaman ve geniş bir tecrübe ister, zamanla kazanılır, hat eğitiminin son merhalesidir. Bazı hattatlar, büyük kabiliyetlerine rağmen yeni istifler geliştirmekte verimli olamayıp eski istifleri tekrarlamışlardır. Ressamlıkla da uğraşan hattatların istif yapmada daha başarılı oldukları görülmektedir. İstif çalışmaları esnasında meslektaşlar arasında görüş alışverişi de istifin güzelleşmesi yolunda ufuk açar.

---

1 Abdülkadir Yılmaz, Hat Sanatında Satır Sistemi, s.30-32.

2 Uğur Derman, *"istif" md, TDV İslam Ansiklopedisi, C 23, s.330-333.*

'ESİRGEYEN, BAĞIŞLAYAN ALLAH'IN ADIYLA'

ÖMER (Allah ondan razı olsun)

EBUBEKİR (Allah ondan razı olsun)

Hazreti Ali (Allah ondan razı olsun), Hazreti Peygamber'i (Allah'ın salat ve selamı Onun üzerine olsun) vasfettiği zaman şöyle buyurdu: Hazreti Peygamber'in boyu ne çok kısa ne de çok uzundu, orta boyluydu. Ne kıvırcık kısa, ne de düz uzun saçlıydı; saçı, kıvırcıkla düz arasında idi. Değirmi yüzlü, duru beyaz tenli, iri ve siyah gözlü, uzun kirpikliydi. İri kemikli ve geniş omuzluydu. Göğsü, ortadan karnına kadar kılsızdı. İki avucu ve tabanları dolgundu. Yürüdüğü zaman, sanki yokuş aşağı iner gibi rahatlıkla ilerlerdi. Sağına ve soluna baktığında, bütün vücuduyla dönerdi.

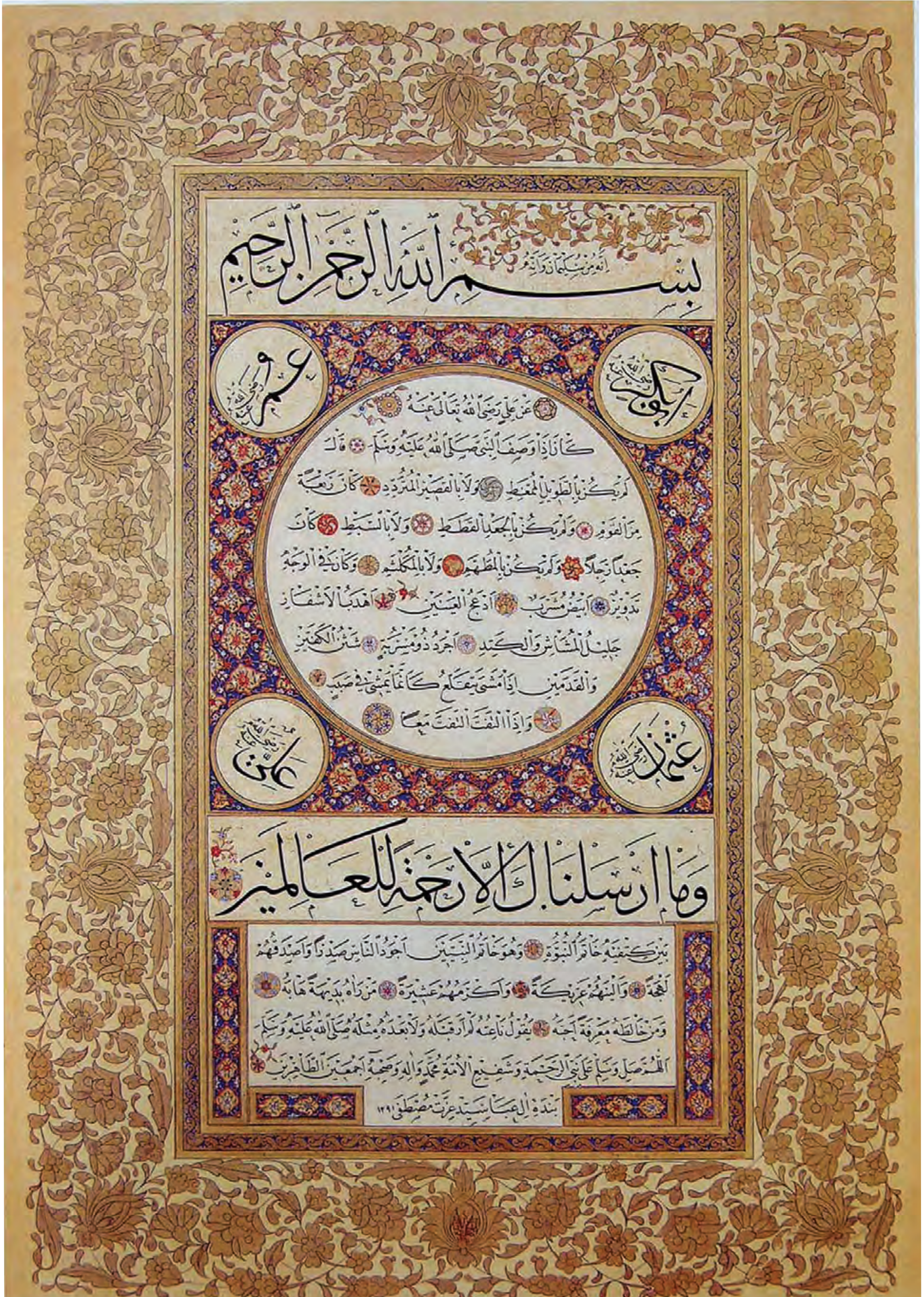
ALİ (Allah ondan razı olsun)

OSMAN (Allah ondan razı olsun)

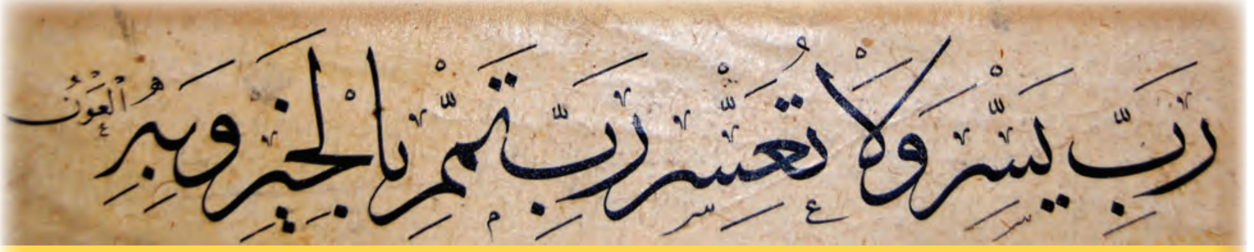
'BİZ SENİ ANCAK ALEMLERE RAHMET OLSUN DİYE GÖNDERDİK'

İki omuzu arasında nübüvvet mührü vardı. Bu, O'nun sonuncu peygamber oluşunun nişanesiydi. O, insanların en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en yumuşak huylusu ve en arkadaş canlısıydı. Kendilerini ansızın görenler, O'nun heybeti karşısında sarsıntı geçirirler, fakat üstün vasıflarını bilerek sohbetinde bulunanlar ise, O'nu herşeyden çok severlerdi. O'nun üstünlüklerini ve güzelliklerini tanıtmaya çalışan kimse: 'ben, gerek O'ndan önce ve gerekse de O'ndan sonra, Resulullah gibi birisini görmedim..' demek suretiyle O'nu tanıtmak hususundaki aczini ve yetersizliğini itiraf ederdi. Allah'ın salat ve selamı O'nun üzerine olsun. (Hattatın imzası ve yazıldığı tarih)

Hilye-i şerîfe'nin daha güzel anlaşılması için karşılıklı konulmuş metin ve meâli.

Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin bir hilye-i şerifesi.

Satır halinde bir "Rabbiyessir" örneği.

"Rabbiyessir"in Çırçırlı Ali tarafından istif edilmiş hâli.

İSTİFLİ YAZI NASIL HAZIRLANIR

Sülüs veya celî sülüs ile istif hazırlanırken, bina inşaatında temelden yukarıya doğru katların yükselişi gibi harf ve harf gruplarının da adeta kat üstüne kat bindirilerek tertiplenmesine dikkat edilir. Üç kattan fazlası tercih edilmez. Harf ve harf grupları sağdan sola doğru sıralanır. Sahası dolunca bir kat daha üstünden yine aynı istikamette yazmaya devam edilir. İstifli levhalar genellikle alt satırdan başlayıp üst üste satırlar halinde istiflenir. Bazen orta satırdan başlanıp alta veya üste doğru gidilir. Yazılan ayetin başında Allah kelimesi varsa istifi hürmeten yukarıdan başlayarak Allah kelimesi üstte bulunacak şekilde tertip edilir. İstifi sıkışık, harfleri birbirine aşırı derecede geçmiş ve bindirilmiş olan istiflere "girift istif" denilmiştir.

Yuvarlak bir istifin kat kat okunduğunu göstermek için renklendirilmiş hâli. Burada okumaya yukardan başlanır.

NASIL OKUNUR

İstifli levhalardaki ibareleri, yazılmaya neresinden başlanmışsa orayı bularak okumaya başlamak gerekir. İbare yazının üst tarafından da başlayabilir alt tarafından da. İçinde gördüğümüz ve bildiğimiz bazı kelimelerinden yola çıkarak bu ibarenin nasıl devam edeceğini çözerek kolayca okuyabiliriz. Eğer istifli bir levha ilk bakıştaki birkaç saniyede veya dakikada okunamıyorsa o istif kötü veya başarısız diye eleştirilemez. Çünkü istifli levhalarda görüntü güzelliği ve ahengi okunurluktan önce gelir. Bu levhalar okunmaktan daha öte, güzelliğiyle de seyredilmek için yazılmıştır ve belki gelecekteki yüzlerce yıllık zamana hitâp eder. Bu kadar uzun sürede de metninin okunup anlaşılaması söz konusu değildir.

Hasan Çelebi Hocanın Kelime-i Şehâdet istifi.

Tevfik Kalp'in Bakara Suresi 154. (şehitler ile ilgili) Ayet istifi.

Kendine özgü bir istif şekli içeren levhalardan birisi de tuğradır.

Tuğra: "Oğuz Türkçesi" bir kelime olup, nişan ve alamet demektir. İlk olarak Oğuz Beyleri tarafından üç tuğlu imzaları ve mühürleri şeklinde kullanılmıştır. Tuğra, farklı şekillerde Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Memlûklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılarda hanedanın nişanı ve alameti olarak kullanılmıştır.[1] Osmanlıda padişah tahta çıktığında, kendisine gösterilen değişik tuğra örneklerinden birini beğenir, bu da saltanatın sonuna kadar padişahın alameti olurdu. Padişahın tuğrasını nişancı adı verilen görevli çekerdi.

Tuğralar genel olarak, berat, menşur, ferman, sikkeler, defterhane defter ve kâğıtları başında; bayrak, pul, nüfus kâğıtları, antlaşmalar, vakfiyeler ve binalar üzerinde kullanılmıştır.

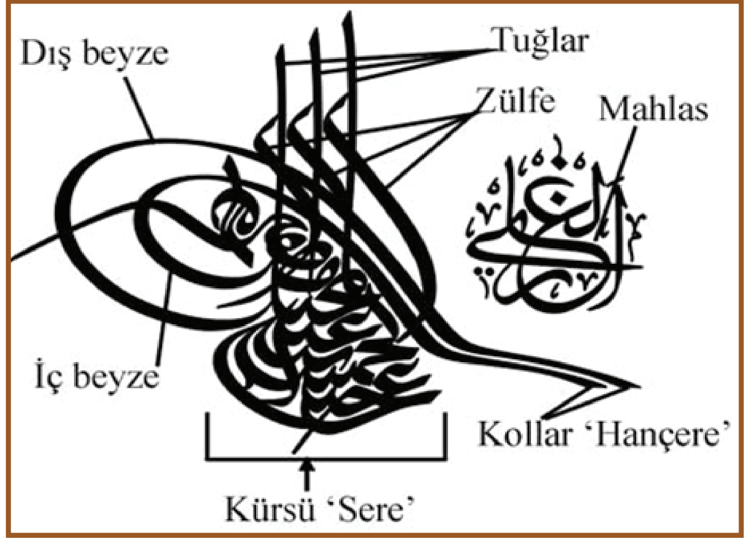
Osmanlıda ilk tuğra, Sultan Orhan'a aittir ve bu tuğranın ibaresi "Orhan b. Osman" şeklindedir.

1 Süleyman Berk, Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı, s.97-108.

Tuğranın Kısımları:

II. Mehmet (Fatih) tuğrası ile standart şeklini alan tuğra formu şu kısımlardan meydana gelmektedir:

Sere (Kürsü): Tuğra metnini ihtiva eden, padişahın ve babasının ismi, şah, han, el-muzaffer ve bin kelimelerinin yerleştirildiği kısımdır. Önceleri dikdörtgen şeklinde olan sere, III.Murat'tan itibaren üstü daralarak üçgen halini almaya başlamıştır. IV.Mustafa tuğrası ile de kaidesi yuvarlaklaşmıştır.

Tuğranın bölümlerini gösteren şema

Beyze: (İç ve dış beyze): Bin ve hân kelimelerinin "nun" harfinin kıvrılmasıyla ve iç içe yazılan iki beyzî şekle denir. "el-muzaffer" kelimesi tuğraya girdikten sonra bu kelimenin "rı" vharfi, beyzelerden sola doğru uzanarak beyzeleri ikiye ayırmıştır.

Tuğ ve Zülfe: Tuğra metnindeki dik harfler yahut eliflerden meydana gelir. Tuğlardan sağa doğru sarkan kavislere de zülüf ismi verilmiştir

Kol (Hançer): Beyzelerin devamı olan tuğranın sağına ve aşağı doğru uzanan kısma verilen isimdir.

Hattat Mustafa Râkım, tuğranın hattında, istifinde ve şeklinde köklü ve büyük değişim yapmış, kendinden sonra gelenler onun koyduğu estetik ölçülere bağlı kalmışlardır. Hattat Sâmi Efendi de tuğrada kürsüyü esas alarak yirmi dokuz yerde ölçü birliğini sağlamış ve padişah tuğralarını estetiğin zirvesine ulaştırmıştır.

Osmanlı Devleti'nden sonra da tuğra formu aynen korunmuştur. Ancak artık içlerine padişah isimleri değil, din ve tarikat büyüklerinin adları, Besmele, Kelime-i Tevhîd, ayet-i kerîmeler ve hadis-i şerîfler yazılmaktadır.

Hâmid Bey'in tuğra besmelesi.

Klasik usullerle yazılarak son şekli verilen hat levhası murakkaa gerilir. Murakkaa, , üst üste kağıtların nişasta ile yapıştırılmasıyla elde edilen karton kalınlığında kağıttır.

Hat yazılmış kağıt, bu murakkaa üzerine nişasta ile yapıştırılır. Hat yazısının mürekkebini dağıtmadan, kağıdı buruşturmadan, hava kabarcıkları yaptırmadan, usulüne uygun olarak yapıştırılır ve kurumaya bırakılır.

HAT SANATI ESERLERİ

Klasik Türk İslam sanatlarının merkezinde yer alan hüsn-i hatların kenarları da yine klasik sanatlarımız ile süslenir. Hatların kenarına belirli bir uzaklıktan çizgi çekilerek dış tarafı tezhip ile bezenir. Tezhip, altın yaldız ve boya ile yapılan bir süsleme sanatıdır. Daha pratik olması için bazen ebru yapıştırılarak süslenir. Yazının kenarındaki pervaz denilen çerçeveli bölgeye ebru yapıştırılarak, onun dış kısmına da tezhip yapılarak iki sanatla birlikte süslendiği de olur. Ka'tı sanatıyla süslendiği de görülmektedir. Kenar bezemesinin, içindeki hat yazısını geri planda bırakacak kadar etkin yapılmamasına dikkat edilir.

Hat eserinin kenarı bezendikten sonra artık çerçevelenecek hâle gelmiştir. Yazının türüne, istifine, kâğıt rengine ve kenar süslemesine göre onu en güzel şekilde gösterecek bir çerçeveye konur. Çerçevenin, bakıldığında içindeki hat geri planda kalacak şekilde şatafatlı ve büyük olmamasına dikkat edilmelidir. Günümüzde hat çerçevelerinde, ışığı yansıtmayan mat camlar kullanılarak yazıların her açıdan parlamadan görülmesi sağlanabilmektedir.

Uzun yıllar süren bir sanat eğitiminin sonucunda yine uzun ve özverili emekler ile meydana getirilen hüsn-i hat levhaları güzel bir çerçeveye konulduktan sonra artık sergi salonlarında sergilenerek görücüye çıkarılır. İnsanlar ihtiyaçlarına ve zevklerine göre bu levhaları beğenip alırlar. Evlerinin, işyerlerinin en güzel yerlerine asarlar. Mürekkebi, kağıdı, tezhibi, ebrusu ve çerçevesiyle klasik sanat standartlarında ve kalitesinde olan orijinal hat levhaları yüzyıllarca sağlam kalırlar. İçeriklerindeki mesajlarıyla gönüllere engin bir dinî neşe ve estetik dış görünüşleriyle de gözlere eşsiz bir zevk vermeye devam ederler.

İsmail Hakkı Altunbezer'in şefaat ile ilgili hadis tuğrası.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A – Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. İlmî ve edebî kitaplarda hangi yazı türlerinin kullanıldığını söyleyiniz.

....

....

2. Hat levhalarının yazılış gayelerini söyleyiniz.

....

....

3. Kıt'a'yı tarif ediniz. Kıt'a şeklinde yazılmış bir hat levhasını gördüğümüzde nasıl tanıyabiliriz?

....

....

4. Bir Hilye-i Şerîfe levhasının üzerinde bölümlerini gösteriniz ve o bölümlerde neler yazdığı hakkında bilgi veriniz.

....

....

5. İstifli levhaların nasıl yazıldığını söyleyiniz. Nasıl okunduğunu da bir örnek üzerinde gösteriniz.

....

....

6. Hüsn-i hat kataloglarından ve internetten bol miktarda hat levhası örneği bularak yazı türleri, yazılış teknikleri ve estetik yönleri açısından -öğretmeninizin rehberliğinde- inceleyiniz

....

....

7. Evinizde eskiden kalan el yazması Kur'an-ı Kerim, berat, tapu, el yazması kitaplar, defterler, levhalar, kâğıtlar vb. varsa, bunların kıymetini, tarihî eser olup iyi korunması gerektiği hususunu ailenizle birlikte değerlendiriniz.

....

....

B – Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. İlk devir Kur'an'ları aşağıdaki malzemelerin hangisine <u>yazılmamıştır?</u>

a) Parşömen (kırtas) **b)** Yassı taş **c)** Kemik **d)** Âharlı kağıt **e)** Deri

2. İlk dönem Mushaf'ı denilince aklınıza hangisi <u>gelmez?</u>

a) Düzenli ve geometrik formlar içeren yazı

b) Noktasız harekesiz sade bir yazı

c) Noktalı ve harekeli bir yazı
d) Mekkî veya Medenî, iri harfli hatlar
e) Henüz sanat olarak şekillenmemiş bir yazı

3. Hilye-i Şerîfelerin içerdiği bilgilerin oluşumunda hangi bilim dalından faydalanır?

a) Akâid **b)** Hadis **c)** Fıkıh **d)**Tefsir **e)** İslam Tarihi

4. Hat sanatında, harf ve kelimelerin üst üste getirilerek ahenkli ve göze hoş gelecek bir şekilde yerleştirilmesine ne denir?

a) Kompozisyon **b)** Bindirme **c)** Girift **d)** İstif **e)** Tasarı

5. Aşağıdaki şekillerden hangisi İslam sanatlarında kullanılmaz?

a) Hilâl **b)** Yıldız **c)** Lâle **d)** Gül **e)** Haç

C– Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri parantez içindeki uygun kelimelerle doldurunuz.

(mâil, koltuk, tuğ, tezhip, ebru, berkenar)

1. Kur'an-Kerim Dersinde öğretmeninizin "Haydi çocuklar, sayfa 114'ü açalım" dediğinde, hepinizin aynı sayfayı açtığında aynı ayetle karşılaşmasına ……………….. denir?

2. Kıt'aların alt kısmında ve hilyelerin etek kısmında yer alan nesih satırların iç pervazdan 1,5–4 cm. kadar içeriye çekilmesi neticesinde metnin iki yanında oluşan iki dikey dikdörtgen boşluğa …………………. denir.

3. Tuğra metnindeki, üç tane eliften veya dik harften meydana gelen kısma ……….. denir.

4. Satırları aşağıya veya yukarıya doğru meyilli olarak yazılan kıt'alara ……….. kıt'a denir.

5. Hat levhalarının kenarları en çok ……………. ve ………… sanatları ile süslenir.

D – Aşağıdaki bilgilerden doğru olanlarını (D), yanlış olanlarını (Y) ile işaretleyiniz

(......) Mushaf kitâbeti kıt'alar formunda yazılmıştır.

(......) Ayet berkenarı Kur'an-ı Kerim'de ilk kullanan Hattat Kayışzâde Hâfız Osman'dır.

(......) Mushafların ilk sayfalarındaki Fâtiha ve Bakara surelerinin karşılıklı olduğu sayfaya mihrabiye denir.

(......) İlk olarak Hilye-i Şerîfe klasik form kazandıran Hattat Hâfız Osman'dır.

(......) Tuğra formu günümüzde artık kullanılmamaktadır.

(......) Hat levhaları, hiçbir ön hazırlık ve planlama yapmadan doğrudan âharlı kâğıtlar üzerine yapılır.

4. ÜNİTE

YAZIYA HAZIRLIK: HÜSN-İ HAT MALZEMELERİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Ağaçtan koparmamak kaydıyla bir dal parçası bularak uç kısmını flüt ağzı gibi açmayı deneyiniz.

2. Ucu düz olarak kesilmiş bir kamış kalemin yazısı ile ucu eğimli olarak kesilmiş bir kamış kalemin yazılarını kıyaslayınız. Hangisinin daha zarif ve estetik göründüğünü söyleyiniz.

3. Bir mukavvayı silindir biçiminde yuvarlak hale getirip yapıştırınız, iki uçlarına kapak yapınız, dışını ebru kâğıdı ile kaplayınız. Kamış kalemlerinizi muhafaza etmek için kullanınız.

4. Bulabileceğiniz küçük bir şişeyi temizce yıkayarak içine naylon masura ipliği yerleştiriniz ve içine az miktarda siyah mürekkep koyarak öğretmeninize gösteriniz.

5. Bir A4 kâğıdını demlenmiş çaydan elde ettiğiniz dem ile, bir sünger yardımıyla boyayınız.

1. Hat Sanatında Malzemeler ve Önemi

Her sanat eseri için kendine özgü birtakım alet ve malzemeler kullanılmaktadır. Kullanılan alet ve malzemenin kalitesi, doğrudan sanat eserinin kalitesine tesir etmektedir. Bu konuda söylenmiş bir atasözü bunu teyit eder: "Kem âlât ile kemâlât olmaz".[1] Kaliteli, sağlam ve iyi malzeme ile kaliteli ve güzel işler çıkarılacağı muhakkaktır. Kaliteli ve sağlam bir kalem, kaliteli ve iyi bir mürekkep, iyi terbiye edilmiş âharlı kâğıdın kullanıldığı bir yazı, aynı kaliteli nitelikleri taşıyacaktır. Kalem, kâğıt ve mürekkebin iyi ve uyumlu olması, iyi bir yazı için çok büyük önem arz eder.[2]

Hat sanatında geçmişte kullanılan malzemeler küçük değişikliklerle bugün de kullanılmaya devam edilmektedir.

Hat sanatında kullanılan malzemeleri şöyle sıralayabiliriz: Kamış kalem, kalemtıraş, makta', is mürekkebi, hokka, lika, kağıt, mühre, mıstar, yazı altlığı, kubûr (kalemdân). Bunlar içerisinde kamış kalem, is mürekkebi ve âharlı kâğıt ana malzemelerdir.

Hat malzemelerinden örnekler.

Şimdi bu malzemelerin hazırlanışını ve kullanılışını açıklayacağız. Ancak şu hususu çok iyi bilmek gerekir ki, bu malzemelerin hazırlanması ve kullanılması, atölye ortamında bir ustanın çırağına öğretmesi gibi, hocanın da talebesine göstererek öğretmesi ile öğrenilebilir.

1. 1. Kamış Kalem

Hat sanatında kullanılan kalem ile günümüzde normal hayatta kullanılan kalem arasında hiçbir benzerlik yoktur. Hat yazısı kamış kalem ile yazılır. Ancak kamışların farklı çeşitleri olduğundan dolayı hat kalemleri de çeşitlenmekte ve şu adları almaktadır:

a)Kamış Kalem: Hat sanatında kamış kalem denildiğinde daha çok Hazar Denizi kenarı ile Dicle Nehri kenarında bulunan Vâsıt şehrinden temin edilen kamış kalem anlaşılır. Kamış kalemin ham hâli nohudî renkte olup, renginin kararıp sertleşmesi için gübre içine yatırılır. Gübre içerisinde sertleşen kamışın rengi koyu kahverengi olur. Bu kurutma işlemi, sıcak ülkelerde güneşe karşı serilerek de yapılmaktadır.

Kamış kalemin çatlak olup olmadığını ve sağlamlığını tecrübe için 8-10 cm. yükseklikten sert bir yere bırakılır. Çatlak ve zayıf ise zırıltılı bir ses çıkararak düştüğü yerde kalır, sağlam ve iyi cins kamış ise dolgun ve tannan bir ses vererek sıçrar.

b) Menevişli (Hindî) Kalem: Hindistan'da yetişen içi dar, uzun boğumlu ve dışı benekli (menevişli) kamışlardan elde edilen kalemdir. Sert olduğu için gübreye yahut güneşe yatırma işlemi yapılmamaktadır.

1 Muhittin Serin, Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, s. 333–346.
2 Süleyman Berk, Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı, s.85–96.

c) Kargı Kalemi: Ney yapımında da kullanılan kamıştan elde edilmektedir. Boğumlarından kesilerek kullanılmaktadır. Normal kamış kaleme göre daha sert ve kalındır.

d) Bambu Kalemi: Sandalye yapımında da kullanılan bambu isimli bitkiden elde edilmektedir. Normal kamış kaleme göre daha sert ve kalındır.

DENEYELİM

Kalemi tutma ve kağıt üzerine temas etme şekli.

e) Cava Kalemi: Endonezya'nın Cava Adası'nda yetişen bir cins ağacın yaprak diplerinde bulunan sert, ince ve uzun kısmıdır. Çok ince olduğu için, başka bir kamış kalemin içindeki boşluğa yerleştirilerek veya dışına bir şey sararak tutulur. Kur'an-ı Kerim gibi uzun metinlerin yazımında, normal kamış kalemin ucu kolayca bozulup tekrar açılmayı gerektireceğinden, kalemin ağız kalınlığı, önceki ağız kalınlığı gibi olamayacağından, daha sert olan ve ağzı çabuk bozulmayan cava kalemi tercih edilir.

Bunların dışında bir de tahta kalem vardır. Bambu ve kargı kaleminin yetmediği kalınlıktaki yazılar için tahta kalem kullanılmıştır. Dayanıklı ve sağlam yapılı ağaçlardan imal edilen bu tip kalemlerin sap kısımları elin kavraması için ince yapılmıştır. Hat yazılarında kalem kalınlığı denilince, kamış kalemin kâğıda temas eden uç kısmının genişliği kastedilir. Kamış kalemle çapraz kare şeklinde bir nokta yaparak o kalemin ucunun kalınlığı anlaşılır. Çok fazla geniş ağızlar için kalem imal edilmemiş, bu tip kalın yazılar kareleme usulü kullanılarak çizme suretiyle meydana getirilmiştir.

Kamış Kalemin Açılması:

Kamış kalemin açılmasında kesme ve yontma usulü kullanılır. Kaba kısımlar alınırken kesim yapılır, kabası alınmış kaleme istenilen incelik ve kıvam verilirken ise kesmeden ziyade yontma işlemi uygulanır. Bütün bunlar yapılırken kalemtıraşın gayet keskin olmasına dikkat edilmelidir.

Kamış kalemin yukarıda olan ince tarafındaki ucu açılır ki böylece yazarken kaleme secde ettirildiği düşünülür. Kamışın daha açık renkli tarafından, boğuma yakın kısmı yatay olarak kesilir. Bu ana kesimden sonra, kalemde oluşan ve "dil" tabir edilen kısım, istenilen incelik elde edilinceye kadar sağ ve soldan tıraşlanır. Kalemin kağıda dokunan yazı yazacak kısmı kalemtıraşla, makta' üzerinde, yaklaşık 20–40 derecelik açıyla eğimli "kat' " edilerek elde edilir. Kat' edilen dil kısmından mürekkebin akışını sağlamak için, dil kısmını ortadan ikiye ayırmak için "şakk" edilir. Şakkedilen kalem ağzının yazandan tarafa kalan yakasına ünsî, diğerine de vahşî adı verilir. Şakkın dikkatli yapılması, yarılan kısmın eşit iki parçaya ayrılması gerekmektedir. Esasen kalemin şakkı, yazılacak yazının cinsine göre değişmektedir.

DÜŞÜNELİM

VASİYET

Hayatları boyunca kamış kalemi açarken çıkan yongalarını atmayıp biriktiren ve "ölünce beni bu kalem yongalarını yakarak ısıtacağınız su ile yıkayınız, ola ki bu vesileyle rahmete ererim" diye vasiyet eden hattatlar vardır.

Kalem şakkı, nesih ve ta'lik yazı kaleminde, dilin vahşî tarafındaki sağ üçte birden şakk edilmelidir ki nesih ve ta'lik yazıdaki yarım hareketler ortaya çıkabilsin. Sülüste ünsî tarafındaki sol üçte birden, rik'a yazıda tam ortadan şakkedilir. Divanî ve celî divanî yazıda ünsî tarafındaki sol üçte birden şakk tavsiye edilmiştir.

Kalemin ucunun çok iyi açılmış olması gerekir ki o kalemle güzel yazılar yazılabilsin. Kamış kalemin açılışını, tutuluşunu ve kağıt üzerine temasını anlatarak tarif etmek imkânsızdır, ancak hat hocasının bizzat öğretmesiyle, birebir uygulamalar yapmakla ve uzun tecrübelerle öğrenilebilir.

Hat sanatında kalemtıraş çeşitleri.

Kur'an-ı Kerim'de kalem üzerine yemin edilmiş, Hz. Peygamber (s.a.v) de kaleme özel önem atfetmiştir. Medeniyetlerin kalem ucundan satıra dökülenlerle oluşması, insan hafızasının en büyük yardımcısı olması gibi daha birçok şey, kalemin önemini gösterir. Kamış kalemler de Allah'ın yüce kelamının ve Rasûlullah'ın değerli sözlerinin yazılmasına vesile olmaktadır. Bu nedenle kaleme hürmet etmek gerekir.

1. 2. Kalemtıraş

Burada bahsedilen kalemtıraşın bugün kurşun kalem açmada kullanılan kalemtıraşla herhangi bir alâkası bulunmamaktadır. Hat sanatında kamış kalem açmada kullanılan kalemtıraş, sap kısmı kesici kısımdan en az iki kat büyük olan bir bıçak görünümündedir.

Kalemtıraş üç ana kısımdan meydana gelmektedir:

1-İki kat su verilmiş çelikten imal edilen ve "tîğ" denen kesici kısım,

2-Çeşitli maddelerden imal edilen sap kısmı,

3-Sap ile kesici kısmı birbirine bağlayan "parazvana" kısmı.

Eskiden hat kalemtıraşı yapan usta zanaatkârlar vardı ve bunlar kesici kısmın parazvanaya yakın yerine isimlerini veya damgalarını basarlardı.

Harflerin güzel ve keskin yazılabilmesi için kamış kalemin iyi ve güzel açılmış olması gerekmektedir. Bunu sağlamak için kamış kalemin açıldığı kalemtıraşın gayet kaliteli ve keskin olması lazımdır.

Hat Sanatında makta' çeşitleri.

Bu nedenle kalemtıraş bıçağı, kamış kalem açmaktan başka hiçbir şeyi kesmek için asla kullanılmamalıdır.

Günümüzde klasik tipte kalemtıraş imal edilmekle birlikte daha pratik olması bakımından kırtasiye tipi maket bıçağı denen kesim bıçakları da kullanılmaktadır.

Hat sanatında kalemtıraş bıçağından başka bir de, yazıları tashih için kullanılan küçük tashih bıçakları vardır. Tashih için daha pratik olması sebebiyle neşter de kullanılmaktadır.

1. 3. Makta'

Makta'; Arapçada, "kesim yapılan yer" anlamına gelmektedir. Kamış kalemin dil denilen kısmı kat' edilirken yahut şakkedilirken bıçağın ağzının zarar görmemesi ve kalemin uygun zeminde bu işleme tâbi tutulması için kullanılan alettir. Daha çok kemik, fildişi, abanoz gibi maddelerden imal edilmiştir. Makta' üzerinde kalemin oynamadan sabit kalabilmesi için oturtulduğu bir kalem yuvası vardır. Zamanında, makta'nın daha pratik olması için cepte taşınanları da imal edilmiştir.

1. 4. İs Mürekkebi

DÜŞÜNELİM

İS BİLE İSRAF DEĞİL

Mimar Sinan, Süleymaniye Camii'nde yanan mumların islerinin toplanmasını hesap ederek is odaları yapmıştır. Görevliler bu is odalarında toplanan isi kazıyarak is mürekkebi imalinde kullanmışlardır.

Eskiden hat mürekkebi hazırlanırken, mürekkebin malzemeleri, çalkalanması için hacca giden develerin boynuna asılır, içindeki is, arap zamkı ve suyun iyice birbirine karışması sağlanırdı.

Hat sanatında kullanılan ana mürekkep, is ve zamktan elde edilen, siyah is mürekkebidir. Bezir yağı, balmumu, neft yağı, çıra ve gazyağı gibi çok çeşitli maddelerden elde edilen is, eritilip boza kıvamına getirilen arap zamkı içerisine katılır, iyice karıştırılarak dövülür. Bu karışıma gerekli miktarda saf su katılarak inceltilir ve mürekkep kullanılır.

İs ve arap zamkının karışımındaki oran, dört kısım zamka, bir kısım is konulmasıdır. Mürekkebin karışımına zamk fazla konulduğunda, yazıda mürekkep parlama yapar, kalemden zor akar, dolayısıyla yazı zor yazılır. Ayrıca yazı murakkaa gerildiğinde kusma yapacağı gibi, mürekkep ileride çatlama da yapabilir. İs fazla konulduğunda ise, yazıya el değince siyahlık yayılarak yazının bozulmasına sebep olur.

Siyah is mürekkebi ile yazılan yazıların kenarlarını düzeltmek için ise yine is ile daha farklı kıvamda ve açık renkte hazırlanan tashih mürekkebi kullanılır.

BİLGİ KUTUSU

Irak yöresinde kullanılan bir tür hokkaya "hanîfe" denmektedir. İmâm-ı Âzam (r.a.) yanında her zaman böyle bir hokka bulundurduğu için "Ebû Hanîfe" künyesi ile anılmıştır. Bir Müslümanın yanında her zaman kalem ve kağıt bulunması gerekir.

Siyah is mürekkebinden başka hat sanatında kullanılan mürekkepler şunlardır:

1-La'l Mürekkebi (Kırmızı Mürekkep): Tabiatta bulunan kırmızı renkteki pigmentlerin Arap zamkı ile karıştırılmasıyla kırmızı renkli mürekkep elde edilir.

2-Üstübeç Mürekkebi (Beyaz Mürekkep): Mushaflarda sure başlıklarının yazılmasında kullanılmıştır.

3-Zırnık mürekkebi (Sarı Mürekkep): Sodyum ve arsenik sülfürün arap zamkı ile karıştırılıp dövülmesiyle elde edilir. Yazı kalıbı çıkarılmasında da kullanılmıştır.

4-Zer Mürekkebi (Altın Mürekkebi): Varak altın, Arap zamkı yahut bal ile ezilip, jelatinli su ile sulandırılarak kamış kalem veya fırça ile kullanılır. Altınla yazılmış böyle yazılara zerendûd adı verilir. Zerendûd levhalardaki altın, daha sonra "zermühre" denilen mühre ile parlatılır.

1. 5. Hokka

Sözlükte küçük kutu anlamına gelen ve içine mürekkep, boya, macun, yağ gibi malzeme konan küçük yuvarlak kaba hokka denir. En yaygın kullanılışı küçük ve yuvarlak mürekkep hokkasıdır.

Kaliteli mürekkebin kullanım kabının da önemi bulunmaktadır. Sırlanmamış toprak saklama kapları ile mermerden mâmul hokkalar mürekkebin hassasiyetini kaybetmesine sebep olmaktadır. Seramik ve cam hokkalar mürekkebin özelliğini kaybetmemesi açısından daha iyidir. Geçmişte gayet sanatlı, seramik ve camdan, mürekkep hokkaları üretilmiştir.

Hokkanın kapağının, kullanılmadığı zaman acık tutulmaması gerekir. Aksi takdirde içine giren toz zerrecikleri mürekkebi kirletir ve yazım sırasında kamış kalemin ağzından yazıyı taşırıp bozar. Aynı zamanda, mürekkebin karışımındaki su da bir miktar buharlaşarak uçacağından mürekkebin kıvamı bozulur, yeniden su ilave edilip ayarlanması gerekir. Mürekkebin dökülmemesi için de hokkanın ağzının dikkatle kapatılması gerekir.

Bir hokka örneği.

Yazı öğrenen talebenin meşk sırasında bir saygı nişanesi olarak hokkayı elinde tutması ve hocasının kalemini mürekkebe rahatça batırmasını sağlaması bir gelenek olmuştur. Padişahların bile buna uyduklarını gösteren menkıbeler anlatılır.

1. 6. Lika

Lika, mürekkep hokkasının içine konan ham ipeğin adıdır. Lika', kamış kalemin ucunun hokka içinde sert kısımlara çarparak bozulmasını önler ve arzu edildiği kadar mürekkep alınmasını sağlar. Hokkaya pamuk veya pamukla karışık ipek konmaz, çünkü bunlar kalemin ucuna takılır. Ham ipek kalemin ucuna takılmadığı ve geç çürüdüğü için tercih edilmiştir. Didikleyip kabarttıktan sonra hokkaya uygun miktarda konur ve üzerine mürekkep ilave edilerek karıştırılır. Yazmaya başlamadan önce de her seferinde, alt tabakaya çökmüş olan is mürekkebi zerreleri her tarafa yayılsın diye lika' alt üst edilerek karıştırılmalıdır.

İpekten yapılmış lika.

1. 7. Kâğıt

Hat sanatının önemli malzemelerinden biri kâğıttır. Hat yazısı, normal hayatta kullanılan bildiğimiz ham kâğıtlara yazılmaz. Çünkü yüzeyleri is mürekkebi ve kamış kalem ile yazı yazmaya uygun değildir. Bunun için, hat yazılacak kâğıdın klasik usulüne göre boyama, âharlama ve mühreleme aşamalarından geçirilerek terbiye edilmesi gerekir. Asitli kâğıtlar zamanla yanıp bozulduğu için önce asitsiz kâğıtlar temin edilerek hat kâğıdı hazırlamaya başlanır:

1. İşlem: Kâğıdın Boyanması

Boyanmamış kâğıtların tabii renkleri çiğdir, donuktur, gözü yorar, göze ve gönüle hoş gelmez. Dolayısıyla hat sanatı yazıları için uygun bulunmamış ve kâğıtlar boyanmıştır.

Kâğıtları boyamak için; çay, soğan kabuğu, nohut, ceviz kabuğu veya yaprağı, menekşe yaprağı, badem yaprağı, kurt kulağı, ıhlamur, kına, safran gibi boya veren bitkilerden elde edilen farklı renklerdeki doğal boyalar kullanılır. En çok rağbet gören renk ise, çaydan elde edilen nohudî renk ve onun tonlarıdır.

Renk elde edilmek istenen bitki, geniş bir kaba konularak şap ile birlikte kaynatılarak boya elde edilir. Elde edilen boya geniş ve yayvan bir kaba alınarak kâğıt bunun içine batırılmak suretiyle boyanır. Bu şekilde kâğıt boyama usulüne **"banyo usulü"** adı verilmektedir. Eğer kâğıt bir sünger yardımıyla boyanırsa buna da **"sürme usulü"** boyama adı verilmektedir.

Bazı kâğıtların orta kısmı farklı, yan kısımları farklı boyanırsa, böyle boyanmış kâğıtlara **"akkâse kâğıt"** adı verilir.

Boyanan kâğıtlar, güneşte veya çok sıcak yerde kurutulmaz. Gölgede sermek veya ipe asmak suretiyle kendi kendine kurumaya bırakılır. Kâğıtlar kuruyunca âharlanmaya hazırdır.

2. İşlem: Kağıdın Âharlanması

Âhar, kâğıtların pürüzlü yüzeylerini düzgün ve kolay yazılabilir hale getirmek ve dokusunu kuvvetlendirmek maksadıyla kâğıtların üzerine sürülen koruyucu bir tabakadır.

Ham kâğıt, yani aharlanmamış kâğıt mürekkebi emer, etrafa yayarak dağıtır, üzerinde kalemin kolay hareket etmesini engeller ve tashîhe imkân vermez. Âhar, kalemin kâğıt üzerinde kolayca hareket etmesini sağlar, yazının tashihine imkân verir ve kâğıda yüzlerce yıl dayanıklılık kazandırır.

Âhar iki çeşittir:

a) Nişasta Âharı: Bildiğimiz nişastanın suyla karıştırılıp ateşte kaynatılmasıyla elde edilmektedir. Nişasta evvela soğuk su ile ezilir, hafif ateşte karıştıra karıştıra kaynatılır. Elde edilen kıvam soğuduktan sonra, sünger yardımıyla, kâğıda yedirilerek sürülür ve kâğıt kurumaya terk edilir. Nişasta âharının üzerine duruma göre en az iki kat veya daha fazla yumurta âharı sürülür.

b) Yumurta Âharı: Yeterli miktarda yumurta akı bir kaba alınır. Yumurta büyüklüğünde bir şap avuç içine alınarak yumurta akı kesilinceye kadar çırpılır. Çırpma işlemi yumurta akı kesilinceye kadar devam etmelidir. Kesilip köpüklü bir hal alan karışım bir müddet daha karıştırılır. Bir müddet dinlendirildikten sonra tülbentten süzülerek elde edilen sıvı âhar maddesi bir sünger yardımıyla çok dikkatli bir şekilde kâğıda sürülür.

3. İşlem: Kağıdın Mührelenmesi:

Gerek nişasta âharı ve gerek her yumurta âharından sonra kâğıt mührelenir.

Âharlanan ve mührelenen kâğıtlar tavlanması için bir müddet baskı altında dinlenmeye bırakılır. Kaynaklarda bu dinlenme müddetinin en az altı ay olması gerektiği belirtilmektedir.

Hat kâğıtlarının kesileceği makaslar da özel olarak sırf kâğıt kesmek için yapılır. Bu makaslar çelikten, kâğıdı bir seferde kesebilmesi için zarif ve uzun gövdeli, içi oluklu ve ağızları birbirine tam uyumlu olmalıdır.

Görüldüğü gibi klasik usulde hat kağıdının imal edilmesi zor ve meşakkatlidir. Bu sebeple günümüzde hat dersine başlayan talebeler bol bol karalama çalışmaları yapabilmeleri için âharlı kâğıt değil de, yüzeyinin özellikleri ona çok yakın olan ve fabrikada üretilen beyaz mat kuşe kâğıtları kullanabilirler. Ancak, meşk döneminin sonlarına doğru mutlaka âharlı kâğıda yazma tecrübesi kazanılmalıdır. Klasik usulde bir hat eserinin ise, âharlı kağıttan başka bir kâğıda yazılması mümkün değildir.

Bir tarafı çayla boyanmış ve âhar yapılmış kağıt örneği.

Bir mühre örneği.

1. 8. Mühre

Mühre, kâğıtların pürüzlerini düz hale getirmek ve âhara parlaklık vermek için kullanılan alettir. Kâğıtların üzerine yapılan âharın pürüzleri mühre ile bir silindir gibi ezilerek çok düzgün bir yüzey elde edilir.

Mühre aleti çakmak taşı, akik taşı veya camdan yapılır. Mührenin en yaygın şekli, her iki tarafında elle tutulabilecek kalınlıkta birer kolu ve çakmak taşı denilen parlak ve sert taşın boydan boya içine yerleştirileceği oyuğu olan düzgün bir ağaçtır. Taşın boyu 10- 12 cm, eni 4-5 cm, kalınlığı 1-1,5 cm dir. Çakmak taşı yahut camın, kağıda değen yani mühre yapılan kısmının gayet pürüzsüz ve temiz olmasına dikkat edilmelidir.

Mühreleme işleminin, mühre tahtası veya pesterk denilen damarsız ve eksiz ıhlamur ağacı üzerinde yapılması tercih edilir. Daha pratik olarak karton kâğıtların konulmasıyla yumuşatılmış zemin üzerinde de yapılabilir. Mühre iki ucundan tutularak kâğıdın üzerine kuvvetle bastırılmak suretiyle ileri - geri hareketler şeklinde yapılır. Sürülen her âhar katmanından sonra mühre yapılır son kat âhar üzerine mühre direkt yapılır. Diğer zemin âharları ise bir kâğıt üzerinden yapılır. Son kat âharı mührelenirken, mührenin kâğıt üzerinde rahat kayması ve mührenin kağıdı çizmemesi için kâğıdın üzerine cildin tabiî yağı, fındık yağı veya sabuna sürülen bir bez sürülmelidir. Yalnız, yazı yazmadan evvel, bunların tesirini gidermek için kâğıt, pudra tozu ile silinmelidir. Zira yağlı zeminin mürekkebi tutması mümkün değildir.

1. 9. Mıstar

Mıstar, kağıt veya defter üzerine bir şey yazarken, yazının eğri olmaması için kendisiyle düz çizgi çizmeye yarayan alettir. Bunun Türkçe karşılığı cetveldir. Ancak mıstar, cetvelden farklıdır.

Çizgisiz olan âharlı kâğıt üzerine yazıyı yazarken, satır çizgisinden aşağı veya yukarı kaydırmamak için cetvel yardımıyla kurşun kalem ile bir çizgi çizmek mümkündür. Fakat yazı yazılıp bittikten sonra bu çizgiyi silmek gerektiğinde, çizgi silinirken hat yazıları da silinir veya dağılır, kâğıdın silinen kısmının yüzeyi de bozulur. İşte bu sebeple yazarken satır çizgisi cetvel ile çizilmeyip mıstar denen ve özel olarak yapılan bir alet ile belirlenir.

Bir mıstar örneği.

Mıstar şöyle hazırlanır: Sayfa boyuna göre hazırlanmış olan mukavva üzerinde, satır çizgilerinin başı ve sonu iğne ile delinerek ibrişim bu deliklerden geçirilir.

Sayfa üzerinde, ibrişimin düğümsüz olmasına dikkat edilmelidir. Sayfanın sağ ve soluna da dikine ibrişim çekilir. Yazı yazılacak kâğıt bu mukavvanın üzerine konularak parmak uçları ile ip izini kağıda çıkararak satırın belirmesi sağlanır.

Mıstarlar meşk mıstarı, sahife mıstarı, kıt'a mıstarı, hilye mıstarı, Kur'an-ı Kerim mıstarı gibi kullanılacakları formlara göre sınıflanır ve mıstarlar her biri için ayrı hazırlanır.

1. 10. Yazı Altlığı

Kamış kalemin kâğıda iyice oturması için kâğıdın tatlı sert bir zemine oturması gerekmektedir. Yazı altlığı, bir miktar kâğıdın yapıştırılmadan üst üste konulup kenarlarından tutturulmasıyla yapılır. Bu kağıtların kenarları meşinle, ön ve arkaları da ebru ile kaplanabilir. Bazen de uygun vasıfları taşıyan yaklaşık 20X30 cm ebadındaki bir deri yazı altlığı olarak kullanılır.

Eskiden hattatlar sol ayakları üzerine oturup sağ dizlerini dikerek, yazı altlığını bu sağ dizleri üzerine koyarak yazmışlardır. Günümüzde ise yazı çalışmaları masada yapılmaktadır. Ancak hat çalışılacak masanın üzeri, yazanın kendisine doğru biraz eğimli olmalıdır. Veya masanın üzerine koyacağı yaklaşık 25X40 cm ebadındaki tahta vb. sert bir malzemenin arka tarafını bir destek ile yükselterek kendine doğru biraz eğimli hale getirmelidir. Çünkü yazıyı yazarken de, okurken de gözün kağıda 90 derecelik bir açıyla bakması en idealidir. Kur'an-ı Kerim okuma rahleleri de bunun için öne eğimli yapılmaktadır.

1. 11. Kubur (Kalemdan)

Kamış kalemlerin kırılmadan ve uçlarının da bozulmadan muhafaza edilmesi çok önemlidir. Kalemleri iyi muhafaza edebilmek için özel olarak sade veya sanatlı kalem kutuları yapılmış ve kullanılmıştır.

Kubur; boyu 25–40 cm, çapı da 5–6 cm olan silindir biçiminde kamış kalem muhafaza kutusudur. Bunun dibine veya kenarına sabit olarak bir hokka da yerleştirilmiştir.

Kalemdan ise; boyu yaklaşık 30–40 cm, yüksekliği 10 cm, genişliği de 15 cm olan dikdörtgen prizma şeklinde, içi iki katlı, kapaklı kamış kalem muhafaza kutusudur. İçleri kadife kaplıdır. Kalem ve diğer yazı malzemelerinin özenle korunmasını sağlayan bu kalemdanların dışları da fildişi, sedef vb. ile süslenmiştir.

Bir kubur örneği.

Günümüzde bunların temin edilemediği durumlarda da kamış kalemler, uçlarına kâğıt vb. bir koruyucu sarılarak, kırtasiyelerde mevcut olan ince silindir biçimindeki sert plastik kutular içerisinde muhafaza edilebilir.

2 . Uyulması Gereken Kurallar

Burada Hz. Ali'den (r.a.) bir rivayeti aktaralım, buyuruyorlar ki: "Hat, hocanın öğretmesinde gizlidir, mükemmelliğe kavuşması çok yazmakla ve devam etmesi de İslam dini üzere bulunmakla olur." Bu ifadelerden anlaşıldığına göre her mesleğin ve sanatın bir piri ve ustası olduğu gibi bu sanatta da işin ehli olan usta ellerden görerek öğrenmek bu işin temel kuralını oluşturuyor.

Bu sanatı mükemmelleştiren bir diğer kural, hiç şüphesiz çok yazmaktır. Bu sanatı devam ettirmenin bir başka kuralı ise İslam dini üzere olmaktır ki bu şart çok anlamlıdır. Çünkü bu sanat tamamıyla İslam sanatı olup gayrimüslimlerin çok fazla ilgi sahasına girmemiştir.

Genel anlamda ele alınan bu şartların yanında hattatın uyması gereken bazı kuralları şöylece sıralayabiliriz:

1-Meşk ve talim görmek.

2-Sevgi, azim, irade ve hırsla Allah'ın lütfunu ve yardımını isteyerek başlamak ve devam etmek.

3-Duygularıyla hareket etmeden mantık ve akıl yolunu kullanıp kendisine öğretilenleri doğru anlamak ve doğru uygulamak.

4-Kibirden uzak olarak tevazû içinde olup her konumda, gerek hoca ve gerekse talebe olma durumunda edebi elden bırakmamak.

5- Hat sanatı ince ölçülü ve çok hassas olduğu için kullanılan kalem, kâğıt ve mürekkep gibi malzemelerin mümkünse en iyisini hem başlarken hem de icrâ ederken kullanmak.

6-Hat sanatının belli bir kıvama gelmesi için gelişi güzel değil de teknik şartlarına uygun bir biçimde devamlı ve çok yazmak.

7-Gerek harf, hareke ve satır bakımından ve gerekse estetik ve istif bakımından yazılmış olan hat eserlerini sanat gözüyle incelemek ve irdelemek.

8-İcâzet almayı hak edecek hale gelmek.

İcâzet: Bir hat talebesinin meşkini tamamlayıp kendisine ait bir sanat eseri ortaya çıkarıp altına imza atabilecek seviyeye geldiğine dair hocasından izin alması, yani diploma alması anlamına gelir. Bu seviyeye gelen talebe, hocasının seçtiği eski üstatların yazdığı bir yazıyı taklit ederek yazar. Daha sonra hocası bunu beğendiği takdirde bu yazının altına Arapça olarak izin verdiğine dair bir ibare yazar. Buna da "icazetnâme" adı verilir. Bu gelenek hat sanatının içinde çok önemle uyulması gereken bir kuraldır ve her zaman geçerli olması gereken bir uygulamadır. İcâzetini almayan bir öğrenci yazısının altına imza atmaktan kaçınır ve onu edebe ters bir hareket olarak nitelendirir.

Mustafa Râkım Efendi'nin Hocasından almış olduğu bir icâzet örneği.

PAYLAŞALIM

BİR HATIRA

SABIR

Hattat Ömer Vasfî anlatıyor:

-Bir gün Hocam Sâmi Efendi'ye yazı göstermeye gitmiştim. Bir harf üzerinde talîm ve tarifler yapıyordu. Sonra:

-Anladın mı? Anlat bakalım, dedi. Anlamadığımı anlayınca tekrar yazdı ve yazarken kalemi nasıl koyduğunu, nasıl çekip çevirdiğini ağır ağır, parça parça göstererek bunlara dikkatle bakmamı söyledi. Sonra kalemi elime verip:

-Bir de sen yaz bakayım, dedi. Ben yazarken, hareketlerimi takip ediyor, en ufak bir hatamı derhal düzeltiyordu. Benim fazla sıkıldığımı sezince:

-Şeyh Hamdullah'a bu yazıyı nasıl elde ettiğini sormuşlar, o da:

-Gözlerimi hocamın eline ve kalemine, kulağımı diline, gönlümü yazıya verdim. Bir harfi nasıl yazmak icap ediyorsa, öyle yazıncaya kadar yazmaktan bıkmadım, cevabını vermiş.

PAYLAŞALIM

Kalemini maddi ve manevi hiç bir şeye alet etmemek.

Hattatın yazdığı şeyler başta ayet ve hadisler olmak üzere değeri yüksek metinlerdir. Bunun için ortaya çıkardığı eserlerde maddi ve manevi çıkar beklentisi içine girmek bu işin ihlâs ve samimiyetini bozduğundan dolayı geçmişteki bu sanatın üstatları kendileri bir değer biçmekten kaçınmıştır. Hattâ, hat sanatını öğretirken talebelerden herhangi bir ücret ve hediye almamışlardır. Kur'an harflerini öğretmenin karşılığını yalnızca Allah'tan beklemiş ve hiç bir şeye alet etmemişlerdir. Fakat böyle güzel bir niyetle yola çıkan bir hattata Allah (c.c.) lütfundan bu dünyada da emeğini boşa çıkarmamış, maddi olarak da karşılığını çoğu zaman vermiştir.

2. 1. Meşkin Tarifi ve Usulü

Hocanın talebeye yazıyı öğretmek amacı ile yazmış olduğu örnek yazıyı talebenin tekrar tekrar yazarak çalışması işine hat teriminde **"meşk etmek"**denir. Sülüs nesih başta olmak üzere tüm yazı çeşitlerinde bu usul geçerlidir.

PAYLAŞALIM

HEVESİN BU KADARI!

Aziz Efendi, Hattat Filibeli Ârif Efendi'den hat meşk etmeye başlamıştır. Kâğıthane Köyü'nden Nûruosmâniye'deki Hat Mektebi'ne haftada iki gün, uzun yıllar yaya olarak devam etmiştir. Hocası Ârif Efendi, Aziz Efendi'nin çocukluk yıllarına dair güzel bir hatırasını şöyle anlatır:

Çok şiddetli bir kış günü, hem yolların karlı olması, hem de hasta olmam sebebiyle Meşkhâne'ye gitmekte tereddüt ettim. Fakat hiç kimse derse gelmese bile bu zor şartlara rağmen Aziz gelir düşüncesiyle Meşkhâne'ye geldim. Baktım ki, Aziz derse gelmiş, beni beklemekte... Ona dedim ki:

-Evladım, bugün ders gösteremeyecek kadar rahatsızdım, fakat seni mahzun ve mahrum etmemek için geldim.

Bu talebe Aziz Efendi daha sonra büyük bir hattat olmuş, Mısır'a davet edilerek 11 yıl Mısırlılara hat öğretmiş, dünyanın her yerinden de hat talebeleri olmuştur.

İmam hatipli öğrenciler hocalarından hüsn-i hat dersi meşk ederken.

Eski zamanlardan beri hat sanatının öğrenilmesi bire bir usta çırak ilişkisine dayanan bir metotla süregelmiştir. Bu o kadar önemlidir ki Osmanlı sultanlarından ve şehzadelerden hat öğrenmek isteyenler bile hat hocalarının önünde padişahlığı bırakarak diz kırıp meşk etmiştir.

Hat meşkinin belli başlı bazı merhaleleri vardır. Bu merhaleler üç bölümden oluşur. Ancak bu bölümlere başlamadan önce -eskiden Kur'an öğrenmeye başlayan çocukların elif bâ cüzüne "Rabbi yessir"duasıyla başladığı gibi- hat meşkine de Rabbi yessir'i yazarak başlanır. Bunun sebebi ise; Allah'tan kolaylaştırmasını temenni etmek şeklinde bir dua ile başlamaktır. Henüz harfleri bile öğrenmemiş olan talebenin bunu yazarak başlamasının diğer sebebi ise hem elinin bu sanata uygun olup olmadığını ortaya koymak ve elin yatkınlaşmasını sağlamak hem de zordan başlayarak hocanın tekrar tekrar yazdırmasıyla talebenin sabırla ve hevesle devam edip etmediğini görmektir.

1-Hurûfât: Harfler demektir. Yani harflerin bütün inceliklerine, ölçülerine ve sanat özelliklerine uygun bir biçimde teker taker ele alınarak meşk edildiği, öğretildiği bölüm. Bu bölümde benzer harfler bir defa yazılır. Hoca, talebesinin önünde harfleri yazar ve dersini verir. Dersi alan talebe bir hafta boyunca gerek hocasının yazdıklarından ve gerekse eski üstatların meşk kitaplarından harfleri dikkat ve titizlikle taklit ederek onlarca hatta yüzlerce kere yazarak dersini hazırlar ve hocasının önüne getirir. Hoca talebenin dersine bakar, beğenmediği, kusurlu olan harfleri meşkinin altına tarif ederek tekrar yazar. Buna "çıkartma"ismi verilir.Talebe bu şekilde meşkini tekrar tekrar hoca beğeninceye kadar yazar. Hoca beğendiği ve geçirdiği meşklerin altına bazan "aferin" yazar, bu da talebeye şevk ve gayret verir.

Evladı yaşında olan hocasına dersini gösteren 75 yaşındaki İhsan Amcanın âdeta "sanatın yaşı olmaz" dedirten şevk ve ilgi dolu sanat aşkı.

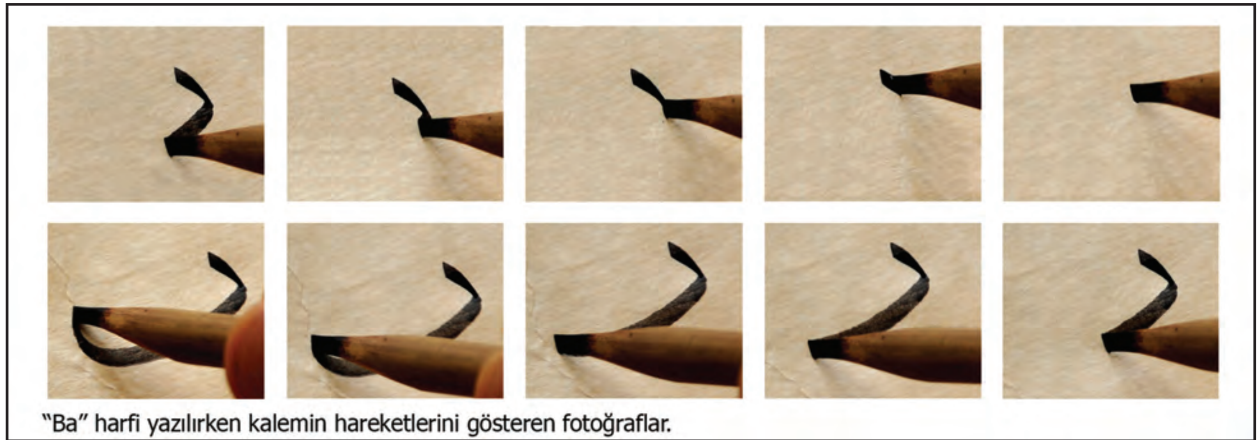
2-Müfredat: Bu bölümde ise her bir harfin diğer harflerle teker teker birleşme şekillerini öğrenir. Örneğin benzer olan "be, te, se", harflerinin elif ile, cim ile, dal ile, ra ile ve diğer birleşebilen tüm harflerle birleşmesi gibi. Birinci maddede anlatılan meşk etme usulleri ile bu birleşme şekilleri de tamamlanmış olur.

3-Mürekkebât: Terkipler yani harf ve kelimelerden oluşan cümlelerin yazılma safhasıdır. Bu bölümde talebe satır nizamını, istif kaidelerini harf ve kelimelerin cümle içindeki hassas uyumlarını öğrenir. Bu merhale keyifli ve zevkli olmakla beraber en zor bölümdür. Bu bölümde Sübhâneke, Fâtiha, Elif Kasidesi gibi metinler meşk edilir. Bu metinler de yazıldıktan sonra talebe artık icâzet almaya hak kazanmış olur ki bunun süresi şahıslara göre değişse de ortalama olarak dört yıl civarındadır.

2. 2. Yazarken Uyulması Gereken Kurallar.

Hattatlar, yazacakları yazı ayet ise abdestsiz olarak kesinlikle yazının başına oturmazlar. Yazılacak olan yazının öncelikle anlamının ön planda olmasına dikkat edilir. Sonrasında ise yazılacak olan metnin istif yapmaya uygun olup olmayacağına bakılır.

Eğer istifli bir yazı yazılacaksa öncesinden kurşun kalemle yaz boz yaparak denemeler yapılır. Sonra yazılacak yazının harflari teker teker meşk eder gibi tekrar tekrar yazılır. Bu harflerin en güzeli içlerinden seçilsin ve kalıpta kullanılsın diye kopya kağıdına yazılır. Seçilen harfler gereken yerlere konulduktan sonra çeşitli yöntemlerle yazılacak olan âharlı kağıda geçirilir. Bu yöntem eskiden "iğneleme yöntemi" şeklinde idi. Ancak zamanımızda teknolojinin gelişmesiyle yeni yöntemler uygulanmaktadır. Ancak bu uygulanan yeni yöntemler, sanatın asıl klasik şeklini ve orjinalliğini bozmamalıdır. Âharlı kâğıda geçirilip yazmaya hazır hale gelen yazı, büyük bir titizlilikle mümkün ise elin titrememesi için nefesi tutarak, çok yavaş bir şekilde kâğıt üzerine yazılır.

"Ba" harfi yazılırken kalemin hareketlerini gösteren fotoğraflar.

Yazma işlemi bittikten sonra yazının mükemmel bir şekle girmesi için yapılan rötuş ve düzeltmelere sıra gelir ki; buna "tashîh"denilir. Tashîh işlemi hem uzun sürer hem de zor olan bir iştir. Tüm bu safhalar yazının ebadına göre bazan çok uzun zaman isteyebilir. Sanatta mükemmellik ayrıntılarda gizli olduğu için bu bölümün özel bir yeri vardır. Yazı tamamıyla bittikten sonra hattat, ince uçlu bir kalemle kendi imzasını, yazının içinde ayırdığı küçük bir yere, o günün hicri takvime göre tarihiyle birlikte atar. Böylece yazının etrafı tezhip ve ebruyla süslenmeye hazır hâle gelmiş olur.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A – Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Kamış kalemin nereden geldiğini ve niçin kıymetli olduğunu yazınız.

....
....
....

2. Hokkanın nasıl hazırlandığını ve kullanıldığını açıklayınız.

....
....
....

3. İs mürekkebinin yapılış tekniği ile ilgili bilgi veriniz.

....
....
....

4. Hat kâğıdının nasıl hazırlandığını yazınız.

....
....
....

5. Meşk'i tarif ediniz. Meşk usulünü yazınız.

....
....
....

6. Hat yazısı yazarken uyulması gereken kuralları yazınız.

....
....
....

B – Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi olmasa da hüsn-i hat yazısı yazabiliriz?

a) Kamış kalem **b)** Mürekkep **c)** Kağıt **d)** Makta' **e)** Hokka

2. Aşağıdakilerden hangisi hat sanatında kullanılan kalem çeşitlerinden değildir?

a) Kamış **b)** Bambu **c)** Divit **d)** Kargı **e)** Cava

3. Hattatlar niçin âharlı kâğıt kullanmışlardır?

a) Rengi güzel olduğu için
b) Rahat yazı yazıldığı için
c) Yanlış yazıldığı taktirde silmek için
d) Ucuz olduğu için
e) Daha dayanıklı olduğu için

4. İcâzetnâmeyi, günümüzde aşağıdakilerden hangisine benzetebiliriz?

a) Sertifika **b)** Katılım Belgesi **c)** Başarı Belgesi **d)** Diploma **e)** Karne

C – Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri parantez içindeki uygun kelimelerle doldurunuz.
(yazı satıra oturmuş, kem alet ile kemâlât olmaz, kubûr, kalemdan, zerendûd, teşrîfât)

1. Hüsn-i hat yazılacak malzemelerin kaliteli, sağlam ve iyi olması gerektiğini ifade etmek için eskiden beri " ……………………………………………………………..." sözü kullanılmaktadır.

2. Mıstarı düzgün olan yazı için "……………………………………..." tâbiri kullanılır.

3. Mürekkep ile değil de, altınla yazılmış yazılara ……………………………. adı verilir.

4. Yazıda harflerin, yerli yerinde takdîm ve tehîr yapılmaksızın kullanılmasına ………………….. denir.

5. ………………. ve ……………………kamış kalemleri kırmadan ve ucunu bozmadan muhafaza edebilmek için yapılan ve kullanılan malzemelerdir.

D – Aşağıdaki bilgilerden doğru olanlarını (D), yanlış olanlarını (Y) ile işaretleyiniz.

(.......) İs mürekkebi yerine, kırtasiyeden alacağımız herhangi bir siyah mürekkebi de kullanabiliriz, bu kimyasal mürekkepler kamış kalemin ucuna bir zarar vermez.

(.......) Yazmayı bitirince hemen kamış kalemin ucunun mürekkebini bir bez veya peçete ile silmeliyiz.

(.......) Klasik hüsn-i hat sanatımızı meşk ederken fon müziği olarak da dinî musikimizi ya da ney, ud, kanun gibi çalgılarla icrâ edilen yine klasik sanat musikimizi dinlemek uygun olur.

(.......) Meşk ederken, bir harfi on defa güzel yazmaya çalıştıktan sonra da eğer güzel yazamıyorsak, bizde hat kabiliyeti yok, diye düşünmeliyiz.

(.......) "Hat; hocanın öğretmesinde gizlidir, kıvamını bulup güzelleşmesi çok meşk etmekledir, devam etmesi de İslam dini üzere olmaya bağlıdır."

5. ÜNİTE

HÜSN-İ HAT MEŞKLERİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Meşki yazabilmek için mürekkebi dağıtmayan kuşe veya mat kuşe kağıt bulalım ve çizgi çekelim.

2. Kalemimizi kitaptaki kalem kalınlığına göre açalım.

3. Mürekkebimizi lika(ipek) ile birlikte hokkamızın içine yan çevrildiğinde dökülmeyecek kıvamda dolduralım.

4. Yazarken kağıt cildimizden dolayı yağlanmasın diye elimizin altına el altlığı veya peçete gibi malzemeler koyalım.

5. Harflerin yazılışını öğrenirken hocanın yazmasını çok dikkatli izleyelim.

1. Rik'a Meşkleri

1.1. Rik'a Hattının Temel Ölçüleri

1.2. Hattat Mustafa Halim Efendi'nin Rik'a Meşk Murakkaı'nın Yazılması

ج جا جب جج جد جر جس جسه جس جص جصه

جط جع جف جق جك جك جل جم جمه جن

جو جر جه ج جه جهه جلا جى جى

١٣٢٤

سا سا سب سج سد سر سس سسه سسه سس سص

سصه سط سع سف سق سك سك سل سم سن سه

سو سر سه سه سهه سلا سى .

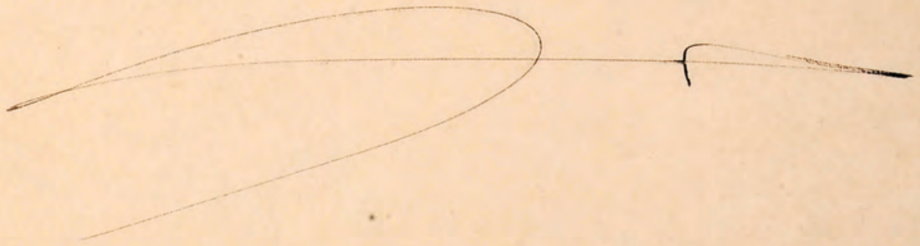
١٣٢٤

صا صب صج صد صر صس صسح صسه صص

صصه صط صع صف صق صك صك صل

صم صه صن صو صه صه صه صهه

صلا صى صى

ط طا طب طج طد طر طس طه طح طص طصه

طط طع طف طق طك طك طل طم طه طن طو

طه طه طح طهـ طلا طى .

عا عب عج عد عر عس عه عح عص عصه

عط عع عف عق عك عك عل عم عن عه

عو عه عه عح عهـ علا عى

فا فب فج فد فر فس فح فسه فص فصه فط فع

فف فو فك فك فل فم فن فه فو فه فه

فه فهه فلا في ف

١٩٦٣ ١٠

كا كب كج كد كر كس كح كسه كص كصه كط

كع كف كو كك كل كم كن كه كو كه

كه كهه كلا كي كي

١٩٦٤ ١٥

ما مب مج مد مر مس مسه مص مط مع مف

مق مك مك مل مم من مه مو مه مح

مه مهه ملا مى

ها هب هج هد هر هس هسه هص هصط

هع هف هق هك هك هل هم هن هه

هو هه ههه هلا هى

١٧ الله محمد ١٩٦٣

٢٢ ك ٢ ثاني ١٩٦٣

تمت الحروف بعون الله الملك العزيز الرؤف

سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى

جدك وجل ثناؤك ولا اله غيرك .

١٤٢

الخط يبقى زمانا بعد كاتبه وكاتب الخط تحت الارض مدفون

١٩ ٢ ١٩٦٣

قال علي بن ابي طالب كرم الله وجهه ورضي الله تعالى عنهما اكرموا اولادكم

بالكتابة فانه الكتابة من اهم الامور واعظم السرور صدق علي وولي .

١٧ آذار ١٩٦٣

1.3. Örnek Rik'a Metinleri

Okunacak 1. parça

حضرت حبیب خدا و نبیمز محمد مصطفی علیه افضل التحایا افندمز خلقت و فطرت

اصلیه سنده کمال و جمال صوریه ده سائر انبیای سالفه یه تفوق ایلمش اولدیغی کبی

اخلاق محمده و حمیده و حسنه و کمال معنویتک جمله سنده ده تفوق ایدوب علم و کرم

وجودنده و ایفای عهودنده انبیالر آنا مقارنده و آنک درجه علیاسنه نائل اوله مدیلر

١٩٢٣

بمنه الکریم و بعنایة الله تعالی بو کره حروفاتی بالاکمال مرکباته مباشرت

ایلدک . همان جناب حق اتمام و اکمالنی نصیب و میسر ایلیون آمین .

Okunacak 2. parça

بر جاذبه بولونيورم . بو بر دوستك ، بر يار جانك وداعى آكديريور ؛ عينيله سوزنك أبديا قاپاناجغى دوداقلرك صوك تبسمنه بكزيور .

افق حياتى ترکه آماده بولونديغم بر زمانده ، اميدك حال استغراق ايچنده محو ولى نشان ايتديكى اوزوده كونلريمى ياد ايله آغلاديغم بو اوصاملرده

بو لطيف واديلره عطف نگاه تحسردن بحق مستفيد و ذوقياب اولاماديغم بو بدايع طبيعتى مشتاقانه تماشادن منع نفس ايده‌ميورم .

أى زمين پيرايه دار ، أى مهر رخشان ، أى نظره فريب واديلر ، أى باشدن باشه چشم جاه و امعانه تنوير ايدن بدايع طبيعت ! لحد سكونتمى محاط

اولا بو يرلرده بر قطره سرشك شكرانه ومنت عرضه واتحافنه مجبور ومديونم ! بر محتضرك شامنه هوا نه قدر معطر عكس ايديور ،

ضيا نه قدر صاف ، كونش نه قدر دلنشين و لطيف كورونيور .

٢٨ مايس ١٩٦٤

Okunacak 3. parça

السلام ، اى حضارت باقيهٔ بهار ايله متوّج لطيف اورمان ، أى متفرق چمنزار اوزرنده غنوده صارارمش اوراق

اشجار ، السلام اى سوگيلى ايام اخيره ، طبيعتك بورنك ماتمى و احزانى ايله تأملات و اضطرابات روحانيهم نه قدرده

تلطيف ايديور . خطواتم ، سكون آباد وادى يه دوغرى متفكرانه ايلرلدكجه اطرافمى نظر تماشاده كچيرمك ، صوك دفعه

اورالرده بر لون اصفرار ارائه ايدن كونشى كورمك ، نثر ايتديكى خفيف و ضعيف ضيانك دلالتيله آياقلريمك اورمانك

ظلال كثيفه‌سى ايچنده مشى و جولانى حس ايلمك نه قدرده محظوظيتمى موجب اولويور . أوت ، خزانك بو كونلرنده طبيعتك

بو دم احتضار و اپسيننده انفاس تيقظ و لطافت نثارينك پوشيده نقاب اولديغى زمانلرده بيله باشقه ، بيله روح سيناى

ايلول ١٩٦٤

(Hattat Halim Özyazıcı'nın bu meşkleri Doç. Dr. Süleyman Berk Koleksiyonu'ndan alınmıştır).

2. Nesih Meşkleri

2.1. Nesih Hattının "Nokta"sı ve Temel Ölçüleri

2.2. Hattat Mehmet Şevki Efendinin Meşk Murakkaı'nın Yazılması

2.2.1. Nesih "Rabbi Yessir" Meşki

رب يسر ولا تعسر رب تمم بالخير

ا ب ج د ر س ص ض ط ظ ع ف ق ك ل م ن و ه
هـ لا ى ي

ب ت ث ن ي

ج ح خ

ص ض

س ش

ط ظ

طا طب طج طد طر طز طس طس طص طض طط طغ طف طق

طق طك طل طم طم طم طن طن طو طه طه طلا طى طى

ع غ

عا عب عج عد عر عر عز عس عص عض عط عغ عف عق

عق عك عل عم عم عم عن عن عو عه عه علا عى عى

ك ل

ف ق

ه ـهـ

م ـمـ

أَبْجَدْ هَوَّزْ حُطِّي كَلَمَنْ سَعْفَصْ قَرَشَتْ ثَخَذْ ضَظَغْ لَا

فَتَبَارَكَ اللّٰهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

تَمَّتِ الْحُرُوفُ بِعَوْنِ اللّٰهِ الْمَلِكِ الرَّؤُوفِ

سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ
وَتَعَالٰى جَدُّكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَا إِلٰهَ غَيْرُكَ

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَإِمَامُ الْمُتَّقِينَ لَيْثُ اللّٰهِ الْغَالِبُ
عَلِيُّ ابْنُ أَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهُ وَرَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ
الْخَطُّ مَخْفِيٌّ فِي تَعْلِيمِ الْأُسْتَادِ وَقِوَامُهُ فِي كَثْرَةِ الْمَشْقِ

قَالَ يَاقُوتُ الْمُسْتَعْصِمِيُّ الْخَطُّ هَنْدَسَةٌ رُوحَانِيَّةٌ ظَهَرَتْ

بِآلَةٍ جِسْمَانِيَّةٍ تَقْوَى بِالْإِدْمَانِ وَتَضْعُفُ بِالتَّرْكِ

قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَى عَنْهُ

أَكْرِمُوا أَوْلَادَكُمْ بِالْكِتَابَةِ فَإِنَّ الْكِتَابَةَ مِنْ أَهَمِّ الْأُمُورِ

وَأَعْظَمِ السُّرُورِ وَقَالَ عَلَيْكُمْ بِحُسْنِ الْخَطِّ فَإِنَّهُ مِنْ مَفَاتِيحِ الرِّزْقِ

(Mehmed Şevki Efendi'nin bu Nesih Meşkleri Doç. Dr. Süleyman Berk'in fotoğraf arşivinden alınmış olup düzenleme ve tasarımı Hattat Mehmet Arif Vural'a aittir.)

SÖZLÜK

Âhar : Kağıda parlaklık, düzgünlük ve dayanıklılık veren, kalemin kağıt üzerinde rahat hareket etmesini sağlayan, yazı hatlarının kolayca silinip giderilmesine yardımcı olan genellikle nişasta ve yumurta akı ile yapılan, kağıda sürülen sıvı tabaka.

Ahenk : Harflerin yapılarının, estetik ölçülerinin, hem münferid hem de diğer harflerle uyum içerisinde olmasıdır.

Aklâm-ı Sitte : Türkçesi, "altı kalem", Farsçası "şeş kalem" dir. Sülüs, nesih, muhakkak, reyhânî, tevkî ve rıkâ' yazılarına verilen toplu isim.

Arap zamkı: Akasya ağacından elde edilen bir zamk türü.

Beyze : Tuğra'nın kısımlarından olup, sağdan sola ve yukarı doğru çekilen çift şekil.

Beyzî : Yumurta biçiminde olan, oval.

Celî Sülüs : Sülüs yazının daha kalın yazılanına verilen addır. Sülüs yazıya göre bu yazıda hatlar daha belirgin bir hâl alır.

Celîl : Celî yazının Abbasiler dönemindeki adı.

Ciharyâr-ı güzîn : Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali için kullanılan bir tâbir.

Çıkarma: Hocanın, talebenin yazdığı meşkin altına, yapamadığı harfleri tekrar yazmasına verilen isimdir.

Delail-i hayrât: Hayırlara rehber ve aracı olan dua kitapçıkları.

Dendan : Sin dişlerine verilen addır.

Ebrû : Su yüzeyine serpilen toz boyalara kâğıt tatbik olunarak yapılan boyama.

Esma-i Hüsnâ : Allah'ın en güzel ve şerefli doksan dokuz ismine verilen addır.

Estampaj : Taşa mahkuk olan yazıların üzerine kâğıt konmak suretiyle kalıbının alınması.

Estetik : Güzelliğin insan akıl ve duyguları üzerindeki etkilerini konu olarak ele alan felsefe dalı.

Ferman: Yazılı padişah emri, berât, yarlık, buyrultu.

Gubâri Yazı: Arapça toz anlamına gelen gubardan ismini alan yazıdır. Çok ince ve küçük hatta gözle zor görülebilecek yazılara verilen isimdir.

Hâfız : Kur'an-ı Kerîmi tamamen ezberleyen ve ezberinde tutan kimse.

Hançer : Tuğra'da beyzelerin devamı olarak sağa uzanan çift kola verilen ad.

Hasaneyn : Hz. Peygamberin torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için kullanılan tabirdir.

Hat: Çizgi, yazı. Hüsn-i hat sanatıyla yazılan yazılar için bu isim kullanılır.

Hattat: Bir hat üstâdından meşk edip icâzet alarak, hat eserleri yazmaya ve hat sanatını öğretmeye yetkili olan sanatçı.

Hokka: İçine mürekkep konulan, genellikle çanak şeklinde küçük kap. Devât da denir.

Hurûf-u mühmele: Arap elifbasındaki noktasız harfler.

Hüsn-i Hat: İslâm harfleriyle, estetik kurallarına bağlı kalarak ölçülü ve güzel yazı yazma sanatıdır.

İbda' : Bir sanat eseri meydana getirmek. İbda' olunmuş bir eser demek hiçbir modeli olmayan ve kimseyi taklit etmeyerek vucuda getirilen asli eser demektir.

İcâzet : Hat san'atında müfredât ve mürekkebât meşklerini bitirenlere hocaları tarafından yazılarının altına ketebe koyma iznini veren diploma.

İmza: Hat sanatında, hattatın levhanın uygun yerine, yahut yazdığı kitabın genelde son sahifesine ismini yazması. Levhalara genellikle ismin stilize şekli konmuştur.

İptidaî : Basit, gelişmemiş, işlenmemiş.

İstif : Bir şeyi birbiri üzerine ve sıra ile dizip yığmak demek olan bu kelime İslâm yazısında kelimeleri satır nizamı dışında birbirinin üzerine çıkarmak yerinde kullanılır bir tâbirdir.

Ketebe : Bir hattatın yazdığı yazıya ismini koyması yerinde kullanılır. İmza demektir.

Kitâbe : Camii, mescit, medrese, kale, türbe, kervansaray, han, hamam, gibi bir mimarî

eserin kapısı üzerine veya uygun bir yerine yerleştirilen, üzeri kabartma yazılı taş levha.

Kuşak : Bir abidenin çevresini tamamen, yahut kısmen kuşatan ve uzaktan okunabilmesi için celî şekliyle yazılmış olan yazılar.

Mahkûk : Maden, taş, tahta vesaire üzerine demir kalemle çukur veya kabartma olarak yazının oyulması.

Makta': Üzerinde kamış kalem ağzının kesilip düzeltildiği alet.

Ma'kılî : Kûfî'nin çeşitlerinden, hiçbir parçasında yuvarlaklık bulunmayan, düz, dik ve köşeli yazı biçimidir.

Mektep (Ekol): San'atta aynı esaslara tâbi olan, aynı san'at prensiplerini müdafaa eden ve o tarzda

çalışan san'atkârlar gurubuna denir.

Muhakkak : Sülüs yazıya göre harfleri daha düzümsü, çanakları genişçe ve derin olmayan yazıdır. Kuyruğu olan harflerin kuyrukları daha uzuncadır.

Muharrir : Tahrir eden, yazı yazan, kâtip, yazar, bir mevzuyu yazı ile anlatan .

Murakkaa : Hattatların, ayrı ayrı kâğıtlara yazarak körük gibi bir ciltte topladıkları yazı albümü. Murakka' albümleri çeşitli yazı türlerini içine alır.

Mücellid : Kitap ciltleyen, ciltçi.

Müderris : Medrese ve Câmiide talebeye ders okutan hoca yerinde kullanılan bir tâbirdir.

Müfredât: Yazı sanatında elifbâ harflerinin tek tek ve birbirleriyle yazılmasından oluşan ders.

Mühre: Ham kâğıtları düz hâle getirip parlaklık vermek için kullanılan alet.

Mürekkebât: Müfredat dersinden sonra, âyet, hadis ve kelâm-ı kibârdan oluşan yazı dersi.

Müselsel Hat : Zincirleme, ardı ardına, araları kesilmeden, zincirleme yazılan yazı.

Müsennâ Yazı : Aynı ibarenin harflerinin karşılıklı olarak yazılmasıdır. Bu yazıya aynalı yazı da denmektedir.

Müstensih : İstinsâh eden, bir yazının kopyasını, suretini çıkaran.

Nesih : Sülüs'e tâbi olup, onun üçte biri kadardır. Bu yazı teknik bakımından sülüsün üçte ikisini neshetmiş ve üçte biriyle de ona tabi olmuştur. Daha çok kitap istinsâhında kullanılmıştır.

Portal: (taçkapı) Önemli binaların cephelerinde yer alan ve yapının mimari üslubunu temsil eden anıtsal giriş kapısı.

Reyhâni : Muhakkak'a tabi olup onun ince kalemle yazılanına verilen ad.

Rıkâ' : Tevki' yazıya tabi olup onun ince kalemiyle yazılan yazıdır.

Sere : Tuğra'nın şekillerinden olup, tuğra metninin yazıldığı kısımdır. Bu kısımda Padişahın ve babasının adları yazılırdı. Bu kısma "kürsü" de denilir.

Seren : Kef harfinin üst çizgisi.

Serlevhâ: Ana başlık. Yazma eserlerde ilk yaprağın üst başına yapılan son derece gösterişli bezemelerle süslenmiş kısım.

Sülüs : Her harfinin altıda dört parçası düz, altıda ikisi de yuvarlak olan yazıdır. İslâm yazıları içerisinde ümmü'l-hutût olarak isimlendirilmiştir. Umumiyetle ağzı 3-4 mm. genişliğinde kalemle yazılır.

Tasdîk: İcâzetnâme'ye, talebenin hocasından başka hocaların koyduğu kayıt.

Tashîh: Hat san'atında harfin fazla veya pürüzlü kısımlarının, yalama yahut tıraşlama suretiyle giderilmesi, eksik kısımlarının ise tashîh mürekkebi ile doldurulması suretiyle yapılan işlem.

Tenâsüp : Ölçülü olma; hüsn-i hatta aranan bir vasıftır. Harflerin boyları, kalınlıkları, harf aralıkları, kalem kalınlığına göre olmasıdır.

Terkîp : İstif anlamında, hat sanatında harf ve kelimelerin ahenkli bir surette tertîp edilmesi.

Teşrifat: Yazıda harflerin, yerli yerinde takdîm ve tehîr yapılmaksızın kullanılması.

Tevkî' : Sülüs'e tâbi olup, onun ihmal edilmiş şeklidir. Ayrıca bitişmeyen harfler de birbirlerine bitiştirilerek yazılır.

Tezhip: Yazma kitaplarla murakka'larda, boya ve altın tozu ile yapılan her türlü süsleme işine verilen ad.

Tırnak : Celî sülüs istiflerinde süs unsuru olarak kullanılan işaret.

Tirfil : Celî sülüs istiflerinde süs unsuru olarak kullanılan işaret.

Tuğ : Tuğra'nın kısımlarından olup sereye dikine olarak yukarı doğru çekilen üç eşit hatta denir. Bunun yerine elif de denir.

Tuğrakeş : Berat, ferman ve sair tuğra çekilen kâğıtlara tuğra çeken yerinde kullanılır bir tabirdir. Bu vazifeyi gören memura "Tuğrâî", "Nişancı", "Tevkiî" de denilirdi.

Tuğra Çekmek: Berat, ferman ve sair vesikalara tuğra denilen alâmetin yazılması yerinde kullanılır bir tabirdir.

Üslup : Tarz, yol, biçim, usul.

Üsuplaştırma : Stilize etme, belli bir biçime sokma.

Varak Altın : Kâğıt halinde gayet ince hale getirilmiş altın.

Yazı Silkelemek : Harf kenarları iğnelenen bir yazının, zemin rengine göre kömür yahut tebeşir tozu ile yazı üzerinden gidilerek, yazının esas yazılacağı zemine tespît edilmesi.

Zerendûd : Kağıdın üzerine sıvama altın sürülmesi anlamına kullanılan bir tabirdir.

Zülfe : Sülüs yazısındaki eliflerin ucunda çengele verilen ad.[1]

1 Bu sözlük Süleyman Berk'in "Devleti Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı" isimli kitabından alınarak bu kitaba uyarlanmıştır.

KAYNAKÇA

Acar, M. Şinasi, ***Türk Hat Sanatı,*** Antik A.Ş. Yayınları, İstanbul 1999.
Alparslan, Ali, İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1988–2013.
“celî” md., C 7; ***“divânî”*** md., C 9; ***“kıt’a”*** md., C 25;***“müsennâ”*** md., C 32.
Alparslan, Ali, ***Osmanlı Hat Sanatı Tarihi***, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul 1999.
Bayat, Ali Haydar, ***Hüsn-i Hat Bibliyografyası***, IRCICA Yayınları, İstanbul 2002.
Bektaşoğlu, Mustafa, ***Hat Sanatı ve Tosyalı Hattatlar***, İmaj Yayıncılık, İstanbul 2005.
Berk, Süleyman, ***Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı***, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2013.
Çetin, Nihad M., ***“Aklâm-ı Sitte”*** md. İslâm Ansiklopedisi, C 2, TDV Yay., Ankara 1989
Dere, Ömer Faruk, ***Hattat Hafız Osman Efendi***, Korpüs Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.
Dere, Ömer Faruk,***Yeni Başlayanlar İçin Hat Sanatı***, Nesih Yazı Metodu, İnkılâb Yay, İst. 2014.
Derman, M. Uğur, İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1988–2013.
“***âhar***” md., C 1; “***hat***” md., C 16; “***hattat***” md., C 16; “***hokka***” md.,
C 18; “***hilye***” md., C 18; “***istif***” md., C 23; “***kalem***” md., C 24; “***makta***’” md., C 24; “***mühre***” md., C 31; “***mürekkep***” md., C 32;
“***nesih***” md., c 33; “***ta’lîk***” md., C 39.
Derman, M. Uğur, ***Türk Hat Sanatının Şaheserleri***, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.
Derman, M.Uğur–Çetin, Nihad M., ***İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı***, IRCICA. Yay., İstanbul 1992
Efe, Ahmet, ***Güzeli Bulmak: Hattatların Hâli***, Esra Sanat Yayınları, Konya 1994.
Ertem, Rekin,“***Arap Elifbâsı ve Türkçe***”md, İslâm Ansiklopedisi, C 11, TDVYay, Ank. 1995
Halîm Efendi’nin Nesih, Divânî, Celî Divânî, Rik’a Meşk Murakkaı, Haz: Muhittin Serin, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2011.
İnal, İbnülemîn Mahmud Kemal, ***Son Hattatlar***, Maarif Basımevi, İstanbul 1955.
Kaçalin, Mustafa S., “***Türkçe’nin Yazıldığı Alfabeler***” md., İslâm Ansiklopedisi, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
Kâdî İyâz, eş-Şifâ bi-Ta’rîfi Hukûki’l-Mustafâ, I-II, thk. Huseyn Abdulhamîd Nîl, Dersaadet, İstanbul, (Mısır baskısından tıpkı basım).
Kazan, Hilal, ***Dünden Bugüne Hanım Hattatlar***, İBB Kültür A.Ş.Yayınları, İstanbul 2010.
Kilisli, Muallim Rifat, ***Devhâtü’l-Küttâb***, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, İstanbul 1942.
Koç, Turan, “***sanat***” md., İslâm Ansiklopedisi, C.36, s.90-93, TDV Yayınları, İstanbul 2009.
Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin, ***Tuhfe-i Hattâtîn***, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.
M. Abdülhay el-Kettani, Hz. Peygamber’in Yönetimi: etTeratfbu’l-idariyye (tre. Ahmet Özel), İstanbul 2003, I, 276-288; Il, 310-318;
Mehmed Şevkî Efendi’nin Sülüs–Nesih Hat Meşkleri, IRCICA Yayınları, İstanbul 2010.
Memiş, Mehmet, ***Osmanlı Türkçesi***, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2012.
Nefeszâde İbrahim,***Gülzâr-ı Savâb***, (Haz: Kilisli Muallim Rifat), Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, İstanbul 1939.
Özender, Hasan, **Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri**, **Terimleri Sözlüğü**, Sebat ofset, Konya 2003.
Rado, Şevket, ***Türk Hattatları***, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1987.
Serin, Muhittin, İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1988–2013.
“***kûfî***” md., C 26; “***meşk***” md., C 29; “***Mushaf***” md.C 31; “***rik’a***”
md. C 35; “***rikâ***’” C 35; “***sülüs***”md. C 38; “***tevkî***’” md. C 41.
Serin, Muhittin, ***Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar***, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2003.
Subaşı, Hüsrev, “***Hilye-i Şerîfe ve Bölümleri***”, Subaşı, Hüsrev, ***Yazıya Giriş***, Dersaadet Kitabevi, İstanbul 1997.
Taşkale, Faruk– Gündüz, Hüseyin, ***Hat Sanatında Hi lye-i Şerîfe***, Antik A.Ş. Yay., İstanbul 2006.
Türkoğlu, Selim, ***Rûhî Hendese: Hüsn-i Hat Sanatı***, Aktif Matbaası, İstanbul 2006.
Ülker, Hikmet, ***Hattın Çelebisi Hasan Çelebi***, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.
Yazıcı, İsmail, ***Hattat Hâmid Aytaç Kitabı***, Kartalite Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
Yazır, Mahmud Bedreddin, ***Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli, I–III,*** Ayyıldız Matbaası A.Ş. Ankara 1981.
Yetkin, Suut Kemal, ***İslâm–Türk Sanatı***, İmam Hatip Okulları için Ders Kitabı, Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul 1956.
Yılmaz, Abdulkadir,***Hat Sanatında Satır Sistemi***,(Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1996.

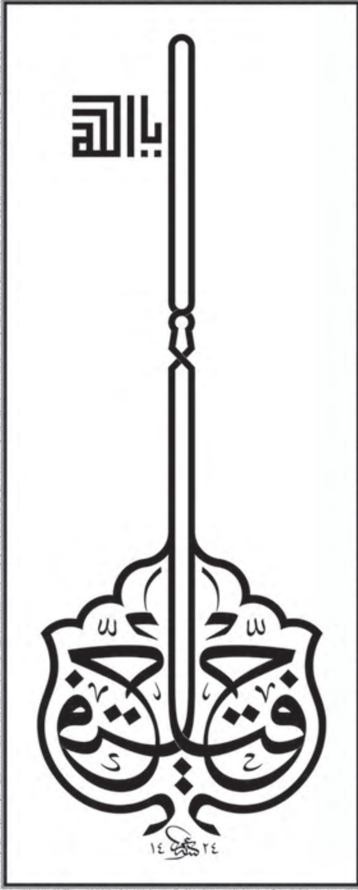
ÇEŞİTLİ YAZI TÜRLERİNİN ÖRNEKLER

Karahisari'nin kendine özgü bir besmelesi

Hattat Şefik Bey'in Celi Sülüs bir yazısı "Ali,Fatıma"

(Süleyman Berk Koleksiyonu)

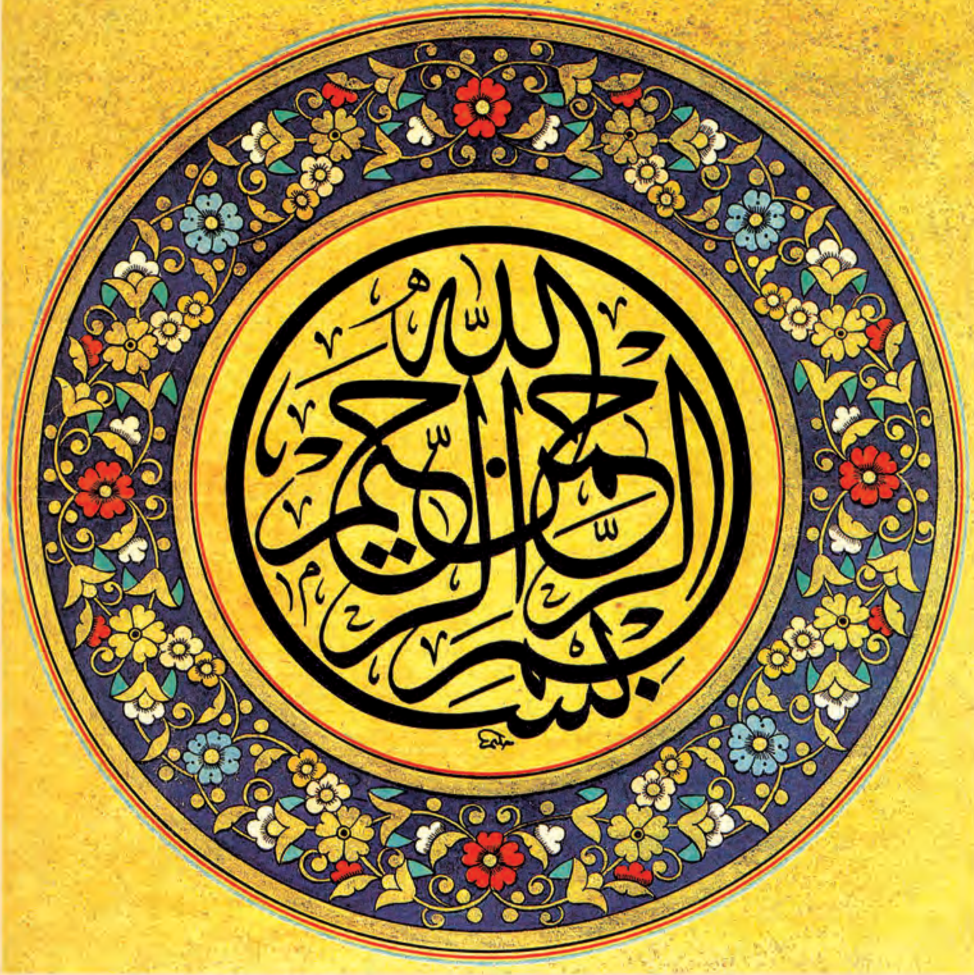
Anahtar şeklinde "Ya fettah"Ömer Yıldız

"Buda geçer Ya Hu"İsmail Hakkı Altunbezer

En-necatü fis-sıdk Aziz Efendi

Halim Özyazıcı'nın yuvarlak biçimde güzel bir besmelesi

İsmail Hakkı Altunbezer'in Celî Sülüs bir yazısı. "Kef" ile "ya"harfine dikkat..!

یا نبی، شو حالمه باق

ناصل كه باغری یانار كون قیزنجه صحرانك بنمده روحمی

یاقدقجه یاقدی هجرانك! حریم پاكنه جان آتمق ایسته دم طوردم؛ كریلدی

قارشیمه ییللرجه عائلهم، یوردم. «تحمل ایت!» دیدیلر... هانكی بر زمانه قدر؟ نه بیتمز

اولسه تحمل، اونك ده بر صوكی وار! كوزمده توتدی بو آكدقجه یاندیغم طوپراق؛ اوكمده

طورمادی آرتیق، نه خانمان، نه اوجاق.. ییقیلدی هپسی.. بن آشدم دیار سودانی، اوچ آی «تهامه»!

دییوب چیكنه دم بیابانی، كمكلرمبیله یانمشدی بلكه صحراده؛ یتیشمسه یدك اگر یا محمد

امداده: اسردی قومده یوزركن سرین سرین نفسك؛ آقارصولر كبی چاغلردی هر طرفده سسك! ارادم

اولدیغی كوندن سنك ارادكه رام، بر آن ایچون بكا یوللرده طورمق اولدی حرام. بتون هیاكل

خلقتله حسبحال ایتدم؛ لیاله دردیمی دوكدم، جبالی سویلتدم! یانوب طوتوشمدن آیلرجه

یومادم كوزیمی. نجومه صور كه بو كیرپیكلر اویقو كورمشمی؟ عذاب هجركه قاتلاندم اللی اوچ

سنه در.. صوكنده آلنمه چارپان بو ظالم اورتو نه در؟ بش آلتی سینه یی هجران ایچنده

اینكله ده رك چیقان یوركلره خسران می، مرحمتمی كرك؟ دمیر نقابكی قالدر

مزار پاككدن؛ بو خسته روحمی آرتیق آیرمه خاككدن

نه در او مشعله؟.. نوركمی؟.. یا رسول الله

NECİD ÇÖLLERİNDE

Yâ Nebi...
Şu halime bak
Nasıl ki bağrı yanar gün kızınca sahranın,
Benim de ruhumu yaktıkça yaktı hicranın.
Hârimi Pâkine can atmak istedim durdum,
Gerildi karşıma yıllarca ailem yurdum.
Tahammül et dediler, hangi bir zamana kadar,
Ne bitmez olsa tahammül, onun da bir sonu var.
Gözümde tüttü bu andıkça yandığım toprak,
Önümde durmadı artık ne hanuman ne ocak.
Yıkıldı hepsi, ben aştım diyar-ı Sudan'ı,
Üç ay tihame deyip çiğnedim beyebanı.
Kemiklerim bile yanmıştı belki sahrada,
Yetişmeseydin eğer Ya Muhamme d imdada.
Eserdi kumda yüzerken serin serin nefesin,
Akarsular gibi çağlardı her tarafta sesin.
İradem olduğu gündür senin iradene râm,
Bir an için yollarda durmak bana oldu haram.
Bütün hayakil-i hilkat ile hasbihal ettim,
Leyâle derdimi döktüm, cibali söylettim.
Yanıp tutuşmadan aylarca yummadım gözümü,
Nücuma sor ki bu kirpikler uyku görmüş mü?
Azab-ı Hecrine katlandım elli üç senedir,
Sonunda anlıma çarpan bu zalim örtü nedir?
beş altı sineyi hicran içinde inleterek,
Çıkan yüreklere husran mı, merhamet mi gerek.
Demir nikabını kaldır mezarı pâkinden,
Bu hasta ruhumu artık, ayırma hakinden.
nedir o meşale, nurun mu ya Resulallah ....

Mehmet Arif Vural'ın nesih hattı ile yazdığı Akif'in "Necid Çöllerinde"şiiri .

بسم الله الرحمن الرحيم

وما أرسلناك إلا رحمة للعالمين

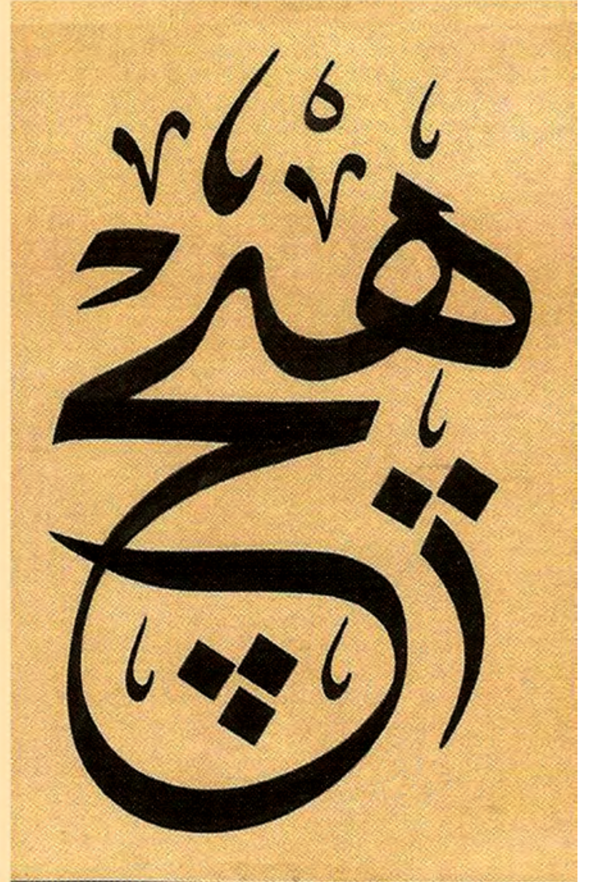
Günümüz Hanım Hattatlardan Ümmühan Güner'e ait bir hilye-i serife.

Müsenna Es-selam (Hattat: Mehmet Arif VURAL)

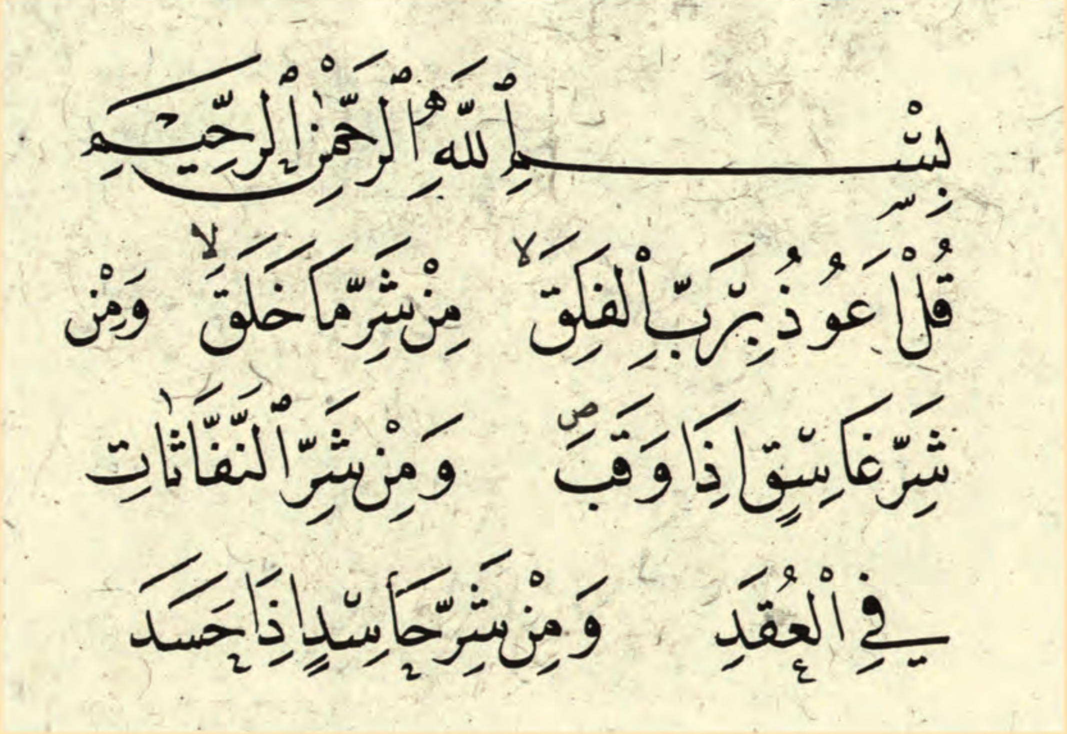
Müsenna "Erguvan" yazısı

Hiç

Hattat Sami Efendi'nin üstte cami takım yazısı ve "Aleyke avnüllah" yazısı, altta ise çeşme kalıplarından biri.

Şevki Efendi felak-nas sureleri

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم
مالك يوم الدين اياك نعبد واياك
نستعين اهدنا الصراط المستقيم
صراط الذين انعمت عليهم غير
المغضوب عليهم ولا الضالين

بسم الله الرحمن الرحيم
قل هو الله احد الله الصمد لم يلد
ولم يولد ولم يكن له كفوا احد

Şevki Efendi fatiha ve ihlas sureleri.